

Bokslut över ett system

Sammanfattande analys av det nationella
kvalitetssäkringssystemet 2017–2022

Bokslut över ett system. Sammanfattande analys av det nationella kvalitetssäkringssystemet 2017–2022

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2023

Författare: Stella Annani (projektledare), Andreas Boberg, Åsa Johnson (projektledare), Nils Olsson

Rapport: 2023:10

Diarienummer: 111-00416-22

Universitetskanslersämbetet • Hammarbybacken 31 • Box 6024, 121 06 Johanneshov

tfn 08-563 085 00 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehåll

Sammanfattning.....	4
Inledning	8
Syfte och bakgrund	8
Om underlagen	9
Tillvägagångssätt och upplägg.....	10
Nationell kvalitetssäkring av högre utbildning i Sverige – historik	12
Ett nytt nationellt system tar form	19
Fyra komponenter	19
Aspektområden och perspektiv blir bedömningsområden.....	20
Utfall och erfarenheter av kvalitetssäkringssystemet 2017–2022	22
Lärosätessgranskningar.....	23
Utbildningsutvärderingar	35
Examenstillståndsprövningar	50
Tematiska utvärderingar.....	54
Sammanfattning	58
Kontinuerligt utvecklingsarbete	61
Enkäter.....	61
Återföringskonferenser.....	67
Tematiska analyser	68
Revidering av vägledning.....	72
Sammanfattning	75
Externa granskningar och internationell samverkan	76
Systemet kvalitetsdrivande enligt extern utvärdering	76
UKÄ åter fullvärdig medlem i ENQA.....	77
UKÄ mer aktivt internationellt.....	78
Sammanfattning	80
Ett system i utveckling.....	82
Styrkor och utvecklingsområden	82
Justering av metoden inför kommande granskningar.....	83
Avslutande reflektioner – granskning för utveckling ett gemensamt ansvar	85
För vidare läsning om kvalitetssäkringssystemet.....	87

Sammanfattning

Den här rapporten sammanfattar utfallet och erfarenheterna av Universitetskanslersämbetets (UKÄ:s) nationella kvalitetssäkringssystem under cykeln 2017–2022. Syftet är även att visa på effekterna av granskningarna, samt att belysa bakgrunden till de metodologiska vägval och förändringar som nu görs inför kommande granskningar. Rapporten utgör samtidigt UKÄ:s avrapportering till regeringen för 2022.

UKÄ:s kvalitetssäkringssystem omfattar fyra komponenter: lärosätesgranskning av utbildning och forskning, utbildningsutvärdering, examenstillståndsprovning och tematisk utvärdering. Centralt för kvalitetssäkringssystemet är UKÄ:s och lärosätenas gemensamma ansvar för kvalitetssäkringen av högre utbildning och forskning. Metoden vilar på kollegial granskning med bedömare som tillsätts av UKÄ, men nomineras av lärosätena, Sveriges förenade studentkårer och intresseorganisationer från arbetslivet. Liksom i UKÄ:s tidigare system granskas bland annat att lärosätena säkerställer att studenterna har uppnått de nationella examensmålen när de tar sina examina.

De flesta lärosäten får godkänt med förbehåll i lärosätesgranskningarna av utbildning

Under den här cykeln har totalt 42 ordinarie granskningar av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete inom utbildning beslutats. Av dem har 9 lärosäten (21 procent) bedömts ha ett godkänt kvalitetssäkringsarbete, 29 (69 procent) godkänt med förbehåll och 4 lärosäten (10 procent) har fått det samlade omdömet ifrågasatt kvalitetssäkringsarbete.

Lärosätenas kvalitetssystem under utveckling

I början av cykeln framgick det att lärosätena i flera fall arbetade med att utveckla kvalitetssystemen för utbildning, vilket innebar att systemens alla delar inte hade prövats i praktiken vid tidpunkten för granskningen. De egeninitierade utbildningsutvärderingarna hade heller ännu inte påbörjats. Men utfallet visar på en klar utveckling under cykeln. Samtidigt har många (17 stycken) lärosäten inte klarat den bedömningsgrund som handlar om att utveckla utbildningarna med hjälp av kontinuerliga uppföljningar – där kursvärderingarna ingår – och periodiska granskningar. Bedömare menar att det utbildningsnära förbättringsarbetet behöver utvecklas. Bedömningsområdena Förutsättningar respektive Arbetsliv och samverkan har oftast bedömts som tillfredsställande.

Kvalitetssäkring av forskning – ett nytt uppdrag för UKÄ

År 2017 fick UKÄ en ändring i sin instruktion som innebar ansvar för kvalitetssäkring inte bara av utbildning utan av universitetens och högskolornas hela verksamhet. Under cykeln genomfördes en pilotgranskning och en omgång ordinarie granskningar av lärosätenas kvalitetssäkring av forskning. Trots att uppbyggnaden av kvalitetssäkringsarbetet för forskning är ett nytt moment för lärosätena, visar granskningarna att majoriteten av lärosätena har ett i huvudsak väl fungerande kvalitetssystem även för forskning. De flesta säkerställer att de löpande följer upp, analyserar och använder information med bärning på forskningens kvalitet och relevans. Alla lärosäten arbetar också systematiskt med att främja god forskningssed samt förebygga och hantera oredlighet i forskning. De utvecklingsområden som bedömaregrupperna identifierat skiljer sig åt mellan granskningarna.

Många utbildningar till lärar- och specialistsjuksköterskeexamen fick ifrågasatt kvalitet

Totalt har 225 yrkesutbildningar på grundnivå och avancerad nivå utvärderats. Större delen leder till olika lärarexamina, eller till specialistsjuksköterskeexamen. Av utbildningarna bedömdes 126 (56 procent) ha hög kvalitet och 99 (44 procent) fick ifrågasatt kvalitet. Bedömningsområdena Studentperspektiv och Arbetsliv och samverkan bedömdes oftast som tillfredsställande, och i majoriteten av fallen även Förutsättningar. Utformning, genomförande och resultat är det bedömningsområde som oftast bedömdes som inte tillfredsställande. De vanligaste bristerna avsåg säkerställande av examensmålen samt lärarresurserna.

Utbildning på forskarnivå håller i allmänhet hög kvalitet, men en fjärdedel ifrågasattes

På forskarnivå har 153 utbildningar utvärderats. Totalt fick 39 (26 procent) av utbildningarna omdömet ifrågasatt kvalitet. Det finns en stor variation i utfallet för olika ämnen, men några tendenser kan ses i underlaget. Små utbildningsmiljöer med litet kursutbud och brist på handledarresurser är överrepresenterade bland ifrågasatta utbildningar. Den bedömningsgrund som handlar om att doktoranderna ska få bred kunskap och förståelse inom ämnet är den som avgör i många utvärderingar. Bedömningen av de så kallade perspektiven medför sällan att en utbildning ifrågasätts.

Lärosätena åtgärdar bristerna

Uppföljningarna av både lärosätessgranskningar och utbildningsutvärderingar visar att bristerna i de allra flesta fallen åtgärdas. Hittills har 18 lärosätessgranskningar hunnit följas upp, varav 2 inom forskning. De vanligaste åtgärderna som lärosätena redovisat har varit att ta fram eller uppdatera styrdokument och rutiner, genomföra

ändringar i ledningsstruktur och mötesformer samt förbättra kommunikationen. Andra vanliga åtgärder handlar om att förbättra uppföljning och utvärdering. På grundnivå och avancerad har bara lärarutbildningarna hunnit följas upp. Åtgärderna omfattar där arbete med konstruktiv länkning och progression samt förstärkningar av lärarresurserna. På forskarnivå har tretton utbildningar lagts ned av lärosätena själva och ett examenstillstånd har dragits in. Åtgärder innebär nyrekryteringar av lärare/handledare samt utvidgande av doktorandernas forskarutbildningsmiljö.

Många ansöker om examenstillstånd till tandhygienist, läkare och hälso- och sjukvårdskuratorer

Tre nya utbildningar till tandhygienist, läkare och hälso- och sjukvårdskurator har lett till många ansökningar om examenstillstånd. Under cykeln har UKÄ handlagt 85 ansökningar, varav 31 ansökningar är från enskilda utbildningsanordnare och resterande 54 är från statliga lärosäten. Totalt fick 36 ansökningar avslag (42 procent) och 49 (58 procent) beviljades. Enskilda utbildningsanordnare fick i större utsträckning avslag jämfört med statliga lärosäten. Brister i bedömningsgrunden säkring av examensmål ledde generellt till flest avslag. Många ansökningar fick också avslag beroende på brister i bedömningsgrunderna som berör lärarresurserna.

Tre tematiska utvärderingar

Under cykeln har tre tematiska utvärderingar genomförts. Dessa har framför allt ett utvecklande syfte och leder inte till några sanktioner för universiteten och högskolorna. Utvärderingen av hållbar utveckling visade till exempel att bara cirka hälften av lärosätena hade lärosätesövergripande mål för hållbar utveckling på plats. Utvärderingen av breddad rekrytering visade att de flesta lärosätena hade tolkat uppdraget att aktivt främja breddad rekrytering utifrån sina egna förutsättningar baserat på underrepresenterade grupper vid lärosätet, men att det saknas en systematisk uppföljning och fördjupade analyser av lärosätets arbete med breddad rekrytering. Utvärderingen av sjuksköterskeexamen visade att kompetensförsörjningen är en gemensam utmaning för alla lärosäten, liksom att säkerställa tillräckligt många kliniska placeringar.

Säkring av examensmålen utmaning inom flera komponenter

En övergripande reflektion är att säkring av examensmålen är en vanlig utmaning både inom utbildningsutvärderingarna och inom examenstillståndsprovningarna. Till viss del hänger det samman med brist på vetenskaplig kompetens inom de utvärderade utbildningarna. Samtidigt har lärosätesgranskningarna i flera fall visat att genomförandet av de egna utbildningsutvärderingarna inte kommit tillräckligt långt för

att kunna bedömas, eller att det finns brister när det gäller det utbildningsnära förbättringsarbetet.

UKÄ åter medlem i ENQA

En extern granskning av ENQA (*The European Association for Quality Assurance in Higher Education*) visade att UKÄ uppfyller ESG (*European Standards and Guidelines for Quality Assurance in the Higher Education Area*). Därmed kunde UKÄ återigen bli medlem i organisationen. UKÄ har under cykeln påtagligt ökat sina internationella aktiviteter. Medlemskapet i ENQA ökar även Sveriges möjligheter att påverka utvecklingen inom det europeiska högskoleområdet. I januari 2023 blev myndigheten också medlem i CoARA (*Coalition for Advancing Research Assessment*).

UKÄ:s granskningar är kvalitetsdrivande men ska bli mer träffsäkra, flexibla och mindre resurskrävande

Sammantaget visar de externa utvärderingarna – av ENQA och av Faugert & Co Utvärdering – och det interna uppföljningsarbetet att UKÄ:s granskningar är kvalitetsdrivande, men att de är för resurskrävande. Det metodarbete som UKÄ påbörjade 2021 inför kommande granskningar har som utgångspunkt att granskningarna ska bli mer träffsäkra, flexibla och mindre betungande för lärosätena, bedömarna och UKÄ.

Inledning

Syfte och bakgrund

Universitetskanslersämbetets (UKÄ:s) innevarande nationella kvalitetssäkringssystem för högre utbildning inleddes 2016 med pilotgranskningar, och cykeln avslutas i samband med att beslut fattas om de sista granskningarna som påbörjades under 2022¹. Efter den cykeln med ordinarie granskningar under 2017–2022, kommer UKÄ:s granskningar att fortsätta i modifierad form. De förändringar som görs inför kommande granskningar ska ses som justeringar av den metod som gällt under cykeln som avslutas, inte som ett nytt system. Den här rapporten summerar erfarenheterna från cykeln – ett slags bokslut – inte bara av granskningarna, utan även av det kontinuerliga förbättringsarbete som pågått och lett fram till de justeringar som nu görs inför kommande granskningar.

Centralt för kvalitetssäkringssystemet är UKÄ:s och lärosätenas gemensamma ansvar för kvalitetssäkringen av högre utbildning och forskning. Granskningarna av kvalitetssäkring av utbildning utgår från högskolelagen (1992:1434), högskoleförordningen (1993:100) och de europeiska principerna för kvalitetssäkring av högre utbildning, *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area* (ESG, 2015)².

År 2017 fick UKÄ en ändring i sin instruktion som innebar ansvar för kvalitetssäkring inte bara av utbildning utan av universitetens och högskolornas hela verksamhet³. Som utgångspunkt för granskningen av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete inom forskning spelar överenskomna nationella och internationella ramverk och riktlinjer för forskning en viktig roll, utöver högskolelagen och högskoleförordningen. De internationella riktlinjer för granskning av kvalitetssäkring av forskning som är särskilt relevanta är *Europeiska stadgan för forskare* och *Riktlinjer för rekrytering av forskare* (Stadga och riktlinjer)⁴. I Sverige har också Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) utarbetat ett nationellt ramverk med övergripande principer för kvalitetssäkring av

¹ En pilotutvärdering av forskarutbildning startade redan under 2015. Läs mer i avsnittet om utbildningsutvärdering på forskarnivå.

² För en summering av den tidigare cykeln, se *En genomgång av effekterna av det nationella utvärderingssystemet 2011–2014*. Universitetskanslersämbetets rapportserie 2015:21.

³ Ändringen aviserades i prop. 2016/17:50 *Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft*. På sidan 25 står att ”Regeringen avser att ge myndigheten i uppgift att ansvara för kvalitetssäkring även av forskning. Ett mer sammanhållet system för kvalitetssäkring, som inkluderar högskolans hela verksamhet, bedöms kunna bidra till ökad koppling mellan forskning och utbildning.”

⁴ Stadga och riktlinjer får stöd från EU-kommissionen och har direkt bäring på policyfrågor om forskning och forskningspolitik på nationell nivå inom hela det europeiska området.

forskning.⁵ Ramverket har varit betydelsefullt för att formulera bedömningsgrunder för granskning av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete inom forskning.⁶

Metoden vilar på kollegial granskning med bedömare som tillsätts av UKÄ, men nomineras av lärosätena, Sveriges förenade studentkårer och intresseorganisationer från arbetslivet. Liksom i UKÄ:s tidigare system, granskas bland annat att lärosätena säkerställer att studenterna har uppnått de nationella examensmålen när de tar sina examina.

Rapporten fyller flera syften. Genom att *summera huvuddragen av utfallet* från de olika granskningskomponenterna är tanken att läsaren ska få en överblick över lärosätenas styrkor och utvecklingsområden. Utfallet kan också *visa på effekter av granskningarna* i form av de åtgärder som lärosätena har genomfört för att avhjälpa brister som synliggjorts i granskningarna. Men det är i det sammanhanget motiverat att även sammanfatta vad som fungerat väl och vad som kan utvecklas när det kommer till metoden för det nationella kvalitetssäkringssystemet. På det sättet kan vi *tydliggöra bakgrunden till de metodologiska vägval och förändringar som görs* inför de granskningar som tar vid när cykeln 2017–2022 avslutas.

Enligt myndighetsinstruktionen ska UKÄ varje år redovisa hur kvalitetssäkringen har bidragit till kvalitetsutveckling och hög kvalitet i universitetens och högskolornas verksamhet. UKÄ tolkar det som att vi ska redovisa effekterna av granskningarna. Den första redovisningen kom 2019 och gällde utvärderade forskarutbildningar⁷. Övriga återrapporteringar till regeringen har gällt samtliga komponenter i systemet. Den här rapporten är UKÄ:s avrapportering till regeringen för 2022, samtidigt som den är ett bokslut över hela cykeln.

Om underlagen

Rapporten utgår från resultat från granskningarna, internt framtagna analyser och externa utvärderingar av systemet i dess helhet. Återkoppling från intressenter, bland annat i form av enkätsvar, är också en del av underlaget. Det angreppssättet som innebär att redovisa resultat från olika källor kan förhoppningsvis ge ett fylligt diskussionsunderlag om effekterna av granskningarna. I rapporten refererar vi alltså till delstudier av skilda slag och beskriver den metod som använts där.

Effekter av granskningarna kan även handla om åtgärder som görs på kort och lång sikt vid de granskade lärosätena. Ett exempel på en

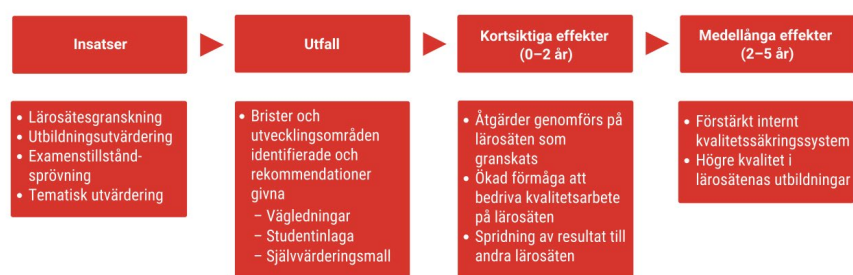
⁵ Sveriges universitets- och högskoleförbund, *Gemensamt ramverk för lärosätenas kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling av forskning*. 2019, ISBN: 978-91-983359-7-2.

⁶ Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för granskning av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete – avseende forskning*. Rapport 2019:13.

⁷ Universitetskanslersämbetet, *Granskning för utveckling, utvärdering av 95 utbildningar på forskarnivå 2017–2018*. Rapport 2019:1.

kortsiktig åtgärd kan exempelvis vara att lärosätena genomför åtgärder för att avhjälpa brister som påtalats i en pågående utvärdering. Det är vanligen något som lärosätena har ett eller två år på sig att åtgärda beroende på granskningskomponent. För examenstillståndsprövningar finns en möjlighet för lärosätena att få förlängd tid för prövning och åtgärda brister inom sex månader innan beslutet fattas. Arbetet med ett förstärkt internt kvalitetssäkringssystem är å andra sidan en åtgärd som tar relativt lång tid att arbeta fram. I en extern utvärdering av Faugert & Co Utvärdering som gjorts av kvalitetssäkringssystemet finns en diskussion om effekter av granskningarna på kort och lång sikt utifrån användning av s.k. förändringsteori (se figur nedan). Vi kommer att redogöra för möjliga effekter av granskningarna på både kort och lång sikt i den här rapporten, inklusive de som observerats av Faugert & Co Utvärdering.

Figur 1. Förändringsteori för kvalitetssäkringssystemet.⁸

Tillvägagångssätt och upplägg

För att sätta kvalitetssäkringssystemet i ett historiskt sammanhang inleds rapporten med en kort översikt av utvecklingen av de nationella kvalitetssäkringssystemen för högre utbildning i Sverige och de huvudsakliga reformer som banat väg för det nuvarande systemet. Här spelar naturligtvis lärosätenas ökade autonomi och Bologna-processen en avgörande roll.

Efter historiken redogörs i korthet för regeringens skrivelse från 2015, utifrån vilken UKÄ fick regeringsuppdraget att vidareutveckla och införa systemet. En sammanfattning av huvuddragen i UKÄ:s redovisning i rapporten *Nationellt system för kvalitetssäkring av högre utbildning – redovisning av ett regeringsuppdrag*, är också en presentation av systemets huvudsakliga beståndsdelar. Det blir en utgångspunkt för läsningen av resten av den här rapporten.

Efter det kommer ett kapitel som redogör för resultatet av granskningarna. Kapitlet är uppdelat i fyra avsnitt utifrån systemets fyra komponenter: lärosätessgranskningar, utbildningsutvärderingar,

⁸ Faugert & Co Utvärdering, *Utvärdering av nationellt system för kvalitetssäkring av högre utbildning. Analys av pågående cykel 2017–2022*. Technopolis group 2020, sid 16.

examenstillståndsprovningar och tematiska utvärderingar. För varje komponent redovisas granskningarnas antal och typ samt utfall. Av redovisningen framgår bland annat vilka bedömningsområden som fallit väl ut, men också områden som har bedömts vara utvecklingsområden. Utifrån bedömarnas omdömen och rekommendationer och lärosätenas åtgärdsredovisningar som är kopplade dit framgår vilka effekter kvalitetssäkringssystemet haft på lärosätenas utvecklingsarbete.

I efterkommande kapitel sker ett skifte av fokus till en genomlysning av kvalitetssäkringssystemet som sådant. Systemet har följts upp kontinuerligt under cykeln, både genom enkäter till lärosätesrepresentanter och till de bedömare som deltagit i granskningarna⁹. Återföringskonferenser har bidragit med fördjupad återkoppling både till UKÄ och till de lärosäten som granskats. Genom att utgå ifrån ovanstående samt från de uppföljningar i form av kartläggningar, analyser och reflektionsrapporter som har gjorts som en kontinuerlig del av utvecklingsarbetet, har vi lyft fram de viktigaste slutsatserna. På så sätt har vi även kunnat synliggöra systemets utvecklingsområden, samt områden som systemet inte förmått täcka in särskilt väl. Som ett exempel på uppföljning kan nämnas analyser av hur de tre perspektiven har behandlats i granskningarna. En ytterligare form av uppföljning av granskningsmetoderna har varit den kontinuerliga dialog som UKÄ haft med sina intressenter, inte minst genom regelbundna möten med de två referensgrupperna: en för företrädare för arbetsgivare och en för representanter från SUHF och SFS. UKÄ har även under perioden haft en internationell rådgivande grupp som gett återkoppling i frågor om de olika granskningsaktiviteterna.

UKÄ och dess kvalitetssäkringssystem har också under cykeln genomgått två externa utvärderingar, av Faugert & Co Utvärdering och av ENQA, det europeiska nätverket för kvalitetssäkring inom högre utbildning. De summeras i det näst sista kapitlet, där vi även redogör för den internationella samverkan som har utvecklats och påtagligt stärkts i förhållande till under den tidigare cykelns kvalitetssäkringssystem.

Det sista kapitlet sammanfattar utgångspunkterna för det metodutvecklingsarbete som UKÄ inledde 2021 inför granskningarna som tar vid efter det att cykeln 2017–2022 avslutats. Avslutningsvis reflekterar vi även över vad som framkommit av underlagen till den här rapporten, utifrån UKÄ:s och lärosätenas gemensamma ansvar för kvalitetssäkringen.

⁹ I rapporten ingår dock enbart lärosätenas svar eftersom enkäterna till dem innehåller frågan om granskningarna varit kvalitetsdrivande.

Nationell kvalitetssäkring av högre utbildning i Sverige – historik

Det här kapitlet beskriver kortfattat utvecklingen av nationell kvalitetssäkring av högre utbildning i Sverige, dvs. det ger en översikt över de olika kvalitetssäkringssystem vi har haft före det nuvarande. Samtidigt redogör kapitlet för de huvudsakliga reformer inom högskoleområdet som har påverkat utvecklingen.

1993 års högskolereform startskottet för nationellt kvalitetssäkringssystem

Ur ett europeiskt perspektiv var Sverige relativt tidigt ute med nationell kvalitetssäkring av högre utbildning¹⁰. Utvärdering av ämnen och forskning inom området pågick redan, men det var först som ett resultat av högskolereformen 1993 som ett nationellt system infördes – i samband med en övergång från regelstyrning till mål- och resultatstyrning inom sektorn. Lärosätena skulle få ta ett större ansvar för kvaliteten i den egna verksamheten¹¹, men det skulle kombineras med uppföljningar av kvaliteten. Propositionen som banade väg för den här utvecklingen hette *Frihet för kvalitet*.¹² Dåvarande statsrådet Per Unckel skrev där:

Universitet och högskolor, som står fria, har de största förutsättningarna att förmedla en kvalificerad undervisning. Avancerad kunskapsutveckling fordrar frihet, oberoende och konkurrens. [...] Det är således regeringens strävan att finna vägar för en ökad frihet för viktiga delar av den högre utbildningen och forskningen från dagens direkta statliga inflytande.¹³

Den ökande internationaliseringen förs också fram som en bidragande orsak till den önskade utvecklingen.

I ökande utsträckning kommer vi att leva i en internationell miljö där kunskapsmässig kompetens är avgörande för vårt lands välfärd.

¹⁰ Frankrike, Storbritannien, Danmark och Nederländerna låg före Sverige och hade redan system för nationella granskningar. I Nederländerna och Danmark låg fokus på utvärdering av ämnen och program, medan den i Frankrike och Storbritannien låg på hela lärosäten. Se Staffan Wahléns *Från granskning och bedömning av kvalitetsarbete till utvärdering av utbildningsresultat – ger utvärderingen en bild av kvaliteten på utbildningen vid universitet och högskolor?* Högskoleverkets rapportserie, 2012:21 R, sid 5.

¹¹ Ibid.

¹² Prop. 1992/93:1, *om universitet och högskolor – frihet för kvalitet*.

¹³ Ibid, sid 9–10.

Sveriges geografiskt perifera läge, vårt språk och vår relativt fåtaliga befolkning gör att vi inte kan nöja oss med att vara bra. Målet måste sättas högre.¹⁴

Som ett led i utvecklingen mot lärosätenas ökade frihet, infördes också ett nytt resurstilldelningssystem, som till stor del var baserat på studenternas resultat, dvs. antalet avlagda poäng. Incitamenten att prestera kvantitativt gjorde det samtidigt viktigt att, genom utvärderingar, säkerställa att kvaliteten i utbildningarna upprätthölls och utvecklades. En ny myndighet, Högskoleverket, bildades 1995 i det syftet, med uppgiften att både granska och främja kvalitet.¹⁵

Mjuka kvalitetsarbetsgranskningar väcker intresse

Mellan 1995 och 2001 utgjordes det nationella kvalitetssäkringssystemet huvudsakligen av utvecklingsinriktade kvalitetsarbetsgranskningar. Två omgångar av granskningar av samtliga högskolor och universitet genomfördes¹⁶. Redan från starten var modellen i flera avseenden lik den nuvarande, med bedömargrupp, självvärdering, platsbesök och yttrande med rekommendationer samt återföringsmöte och uppföljning. I bedömargruppen för kvalitetsarbetsgranskningar ingick förutom sakkunniga från akademien även en studentrepresentant och en arbetslivsföreträdare.

Examenstillståndsprövningar hade kommit igång något tidigare än kvalitetsarbetsgranskningarna¹⁷. De statliga högskolorna som generellt hade tillstånd för kandidatexamen kunde utveckla sin verksamhet genom att ansöka om nya examina, dvs. magisterexamen eller en yrkesexamen. Precis som idag var inriktningen på att bedöma kvaliteten i lärosätets förutsättningar att ge en viss examen. Under en period från 1998 blev det även möjligt för högskolor att ansöka om att bli universitet, vilket ledde till att högskolorna i Karlstad, Växjö, Örebro och Mitthögskolan utnämndes till universitet. Ansökningarna från de fyra högskolorna hade prövats av Högskoleverket som endast styrkt ansökan från Högskolan i Karlstad, men regeringen gjorde en annan bedömning¹⁸. Högskolor kunde också ansöka om att få inrätta vetenskapsområde, vilket gav rätt att ge forskarutbildning inom det beviljade området.¹⁹

Utöver examenstillståndsprövningarna och kvalitetsarbetsgranskningarna genomfördes under perioden även några utvärderingar av program och

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Wahlén Staffan, *Från granskning och bedömning av kvalitetsarbete till utvärdering av utbildningsresultat*. Högskoleverkets rapportserie 2012:21 R, sid 5–6.

¹⁶ Ibid, sid 10.

¹⁷ Enskilda utbildningsanordnare hade 1993 fått möjlighet att ansöka om examenstillstånd hos regeringen. Där fungerade Högskoleverket som remissinstans.

¹⁸ Högskolorna i Karlstad, Örebro och Växjö blev universitet 1 januari 1999 och Mitthögskolan 1 januari 2005. Se t.ex. Johan Gribbes *Förändring och kontinuitet*, Universitetskanslersämbetet 2022, sid 136.

¹⁹ Wahlén Staffan, *Från granskning och bedömning av kvalitetsarbete till utvärdering av utbildningsresultat*. Högskoleverkets rapportserie 2012:21 R, sid 10.

ämnen. Anledningen var antingen att de var av särskilt intresse eller att de sågs som problematiska.²⁰

Den svenska modellen för kvalitetsarbetsgranskningar väckte internationellt intresse för sin utvecklingsinriktade ansats. Länder som Storbritannien och Nederländerna hade då en mer kontrollerande inriktning. Men när det gäller kopplingen mellan kvalitetsarbetet och kvaliteten i utbildningarna nådde Högskoleverket med dessa två omgångar av kvalitetsarbetsgranskningar inte ända fram²¹.

Från 2001 mer fokus på utbildningarnas kvalitet

Ett nytt utvärderingssystem utvecklades som ett resultat av propositionen *Studentinflytande och kvalitetsutveckling i högskolan*²². Utvärderingen av utbildningar för generella examina, yrkesexamina och forskarutbildningar påbörjades 2001. Cykeln var på sex år och under perioden genomfördes även tematiska studier där särskilda kvalitetsaspekter granskades, som jämställdhet, mångfald och internationalisering.

Systemet med kvalitetsarbetsgranskningar hade i för begränsad utsträckning bidragit med information till studenter för att välja utbildning och lärosäte. Även arbetsgivare och anslagsbeviljare behövde mer information om utbildningarna. I stället för att ha fokus på högskole- och fakultetsledning, skulle nu fokus läggas på kvaliteten i utbildningarna. Sanktionsmöjlighet infördes också för utbildningar som inte höll kvaliteten²³. ”Kontroll, utveckling och information” blev något av ett mantra för Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar under perioden²⁴.

Modellen liknade den för kvalitetsarbetsgranskningarna. Bedömargrupperna, där även nordiska experter ingick, skrev en rapport där de både yttrade sig över de enskilda utbildningarnas kvalitet och gav en nationell bild av ämnet eller programmet²⁵.

Systemet var kvalitetsdrivande. Under perioden ifrågasattes cirka 10 procent av de utvärderade utbildningarna. Samtidigt visade de en sådan förbättring att de vid uppföljningen ett år senare kunde godkännas.²⁶ Enligt en rapport från UKÄ bidrog systemet med att förstärka studentinflytandet och kursvärderingarnas betydelse, samt sannolikt även till att fler lärare anställdes. Det bidrog även till fler generella översyner av utbildningarna, samt till förändringar av kurslitteraturen och

²⁰ Wahlén Staffan, *Från granskning och bedömning av kvalitetsarbete till utvärdering av utbildningsresultat*. Högskoleverkets rapportserie 2012:21 R, sid 8.

²¹ Ibid, sid 10.

²² Prop. 1999/2000:28, *Studentinflytande och kvalitetsutveckling i högskolan*.

²³ Ibid, sid 12.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid, sid 13.

²⁶ Ibid.

metodundervisningen.²⁷ Men även om bedömningen av utbildningsresultat till viss del ingick i systemet, låg fokus i praktiken på förutsättningar och processer. En svaghet var att bedömningen av resultat för utbildningarnas utfall i princip saknades.²⁸

Efter 2002 när de statliga högskolorna fick tillstånd att ge magisterexamen, minskade antalet ansökningar betydligt fram till 2007 när de kunde ansöka om masterexamen²⁹.

HSV fullvärdig medlem i ENQA redan 2005

Samtidigt som den nationella kvalitetssäkringen utvecklades, var Sverige genom Högskoleverket aktivt på den internationella arenan. Verket deltog aktivt i bildandet av ENQA och blev fullvärdig medlem redan 2005. Dåvarande universitetskanslern Sigbrit Franke var också under tre år med i dess styrelse. Högskoleverket var även bland de drivande i att utveckla gemensamma riktlinjer för utvärdering av högre utbildning för både universitet och högskolor samt kvalitetssäkringsorganisationer.³⁰

Systemet som kraschade 2007–2010

Efter cykeln med ämnes- och programutvärderingar, infördes en ny modell för utvärderingar som var tänkt att sträcka sig till 2012.³¹ Högskoleverket hade efter samråd med intressenterna utvecklat modellen, som var tänkt att ta tillvara tidigare erfarenheter och förena fördelarna med de olika utvärderingsformerna³². Fem olika komponenter ingick:

- granskningar av lärosätenas kvalitetsarbete
- ämnes- och programutvärderingar
- examensrättsprövningar
- tematiska studier
- utmärkelser till framstående utbildningsmiljöer.

Systemet lades ned i förtid efter kritik från lärosätena om metodproblem och att det var för lite tonvikt på kvaliteten i utbildningarnas resultat³³.

²⁷ Universitetskanslersämbetet, *Utbildningsutvärderingarnas effekter*. Rapport 2015:21, sid 5.

²⁸ *Ibid*, sid 37.

²⁹ Wahlén Staffan, *Från granskning och bedömning av kvalitetsarbete till utvärdering av utbildningsresultat*. Högskoleverkets rapportserie 2012:21 R, sid 11.

³⁰ *Ibid*, sid 21.

³¹ Högskoleverket, *Nationellt kvalitetssäkrings-system för perioden 2007–2012*. Rapport 2006:57 R.

³² Högskoleverket, *Hur har det gått?* Rapport 2007:31R.

³³ Regeringen, *Kvalitetssäkring av högre utbildning*, *Skr. 2015/16:76*.

Bolognareformen 2007 innebär nya möjligheter för högskolorna³⁴

Högskolereformen 2007 var ett led i Bolognaprocessen för ökad rörlighet, anställningsbarhet och konkurrenskraft för Europa. Den innebar en ny struktur för högre utbildning, med grundnivå (tre år), avancerad nivå (två år) och forskarnivå (vanligen tre år, men i Sverige fyra år). Nya examensbeskrivningar utformades också för samtliga examina. Samtidigt infördes ett nytt poängsystem, i linje med det gemensamma europeiska poängsystemet (*European Credit Transfer System*, ECTS).

På avancerad nivå tillkom en tvåårig masterexamen med tydlig forskningsanknytning och därmed höga kvalitetskrav. Universitet och högskolor med vetenskapsområde fick starta masterexamen, men övriga högskolor behövde ansöka om examenstillstånd inom profilområden där de hade goda förutsättningar. De konstnärliga utbildningarna fick en struktur som speglade den för generella examina.

Regeringens proposition 2008/09:134 *Forskarutbildning med profilering och kvalitet* föreslog att alla högskolor skulle få möjlighet att ansöka om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå. Tillståndet skulle gälla ett område som är smalare än ett vetenskapsområde. Förslaget trädde i kraft under 2010.

Ökad autonomi leder till fokus på resultat och kontroll

Som ett resultat av propositionen *Fokus på kunskap – kvalitet i den högre utbildningen*³⁵ inrättades ett nytt system.³⁶ Det skulle bestå av utbildningsutvärderingar och examenstillståndsprovningar.

Propositionen angav även att cykeln skulle förkortas till fyra år. Av resursskäl fick utvärderingen av forskarutbildning vänta till nästa cykel.

Underlag i granskningarna var studenternas självständiga arbeten, självvärderingar och bedömarnas platsbesök vid lärosätena. Även enkäter till tidigare studenter skulle ingå, men de togs bort som underlag efter de första utvärderingarna. Det samlade omdömet skulle anges på en tregradig skala och de utbildningar som fick det högsta omdömet, dvs. mycket hög kvalitet, genererade extra medel till lärosätet. Precis som under tidigare utbildningsutvärderingar så innebar det lägsta betyget att examenstillståndet ifrågasattes och lärosätet fick då ett år på sig att rätta till bristerna, genom att redovisa en åtgärdsplan. 2088 utbildningar utvärderades. 26 procent av dessa fick omdömet bristande kvalitet. Av

³⁴ Se kapitlet "Bolognaprocessen och utbildningens internationalisering" i Johan Gribbes, *Förändring och kontinuitet. Reformen inom högre utbildning och forskning, 1940–2020*. Universitetskanslersämbetet 2022.

³⁵ Prop. 2009/10:139.

³⁶ *Högskoleverkets system för kvalitetsutvärdering 2011–2014*. Högskoleverkets rapportserie 2012:15 R (fastställd december 2010, reviderad juni 2012).

dem valde lärosätena att själva lägga ned 71 utbildningar. Tio utbildningar fick sina examenstillstånd återkallade.³⁷

Att fokus inte längre låg på förutsättningar och processer var ett led i att lärosätena hade fått ökad autonomi och i högre grad kunde bestämma över hur verksamheten skulle bedrivas, som ett resultat av autonomireformen. Med den nya modellen ville man undvika oönskade styrningseffekter. Det innebar också att betoningen var på kvalitetskontroll och i lägre grad på utveckling. Granskningarna skulle även möta olika intressenters behov av information om utbildningarnas kvalitet, bland annat studenternas behov.

Omdömena om systemet är blandade. På plussidan nämns att det bidragit till att examensmålen kommit mer i fokus, vilket bidragit till att utveckla utbildningarna. Kritikerna menar att de självständiga arbetena fått en för stor plats och att det behövs ett bredare bedömningsunderlag. Det har också förts fram att modellen passat mindre bra för att bedöma utbildningar som leder till yrkesexamina eller konstnärliga examina. Man menar även att bedömarnas kompetens inte tagits till vara för att bidra till kvalitetsutveckling³⁸.

År 2012 prövades dåvarande Högskoleverket på nytt av ENQA i en granskning genomförd av en extern bedömargrupp. Granskningen visade att verket inte uppfyllde ESG, vilket ledde till att det förlorade sitt medlemskap i ENQA. Kritiken från sektorn lät inte vänta på sig. SUHF skrev i ett pressmeddelande:

SUHF har under arbetet med det nya svenska utvärderingssystemet i många sammanhang framfört liknande kritik som ENQA nu för fram, men inte fått gehör. Kritiken gäller såväl utvärderingssystemets inriktning och utformning som allvarliga brister i Högskoleverkets självständighet gentemot regering och riksdag. Vi uppmanar nu regeringen att skyndsamt ge Högskoleverket i uppdrag att förändra det nuvarande utvärderingssystemet så att det överensstämmer med den europeiska standarden ESG. SUHF vill ha ett utvecklingsinriktat, oberoende och internationellt gångbart kvalitetssäkringssystem för högre utbildning.³⁹

Stockholms universitets dåvarande rektor Kåre Bremer, skrev i sin blogg:

ENQA konstaterar att HSV:s nuvarande system, vilket som bekant är praktiskt taget helt baserat på examensarbetenas kvalitet, inte uppfyller riktlinjerna. Det är särskilt pinsamt eftersom HSV som ENQA skriver var en av grundarna av organisationen och har varit starkt pådrivande i

³⁷ Universitetskanslersämbetet, *Erfarenheter och lärdomar av kvalitetsutvärderingar 2011–2014 inklusive uppföljningar till 2017*. Rapport 2017:10, sid 11.

³⁸ Se t.ex. *Kvalitetssäkring av högre utbildning*, U2015/1626/UH.

³⁹ https://www.umu.se/nyheter/suhf-sveriges-utvarderingssystem-av-hogre-utbildning-underkanns_5831039/ (hämtat 2023-01-30).

utvecklingen av ENQA:s riktlinjer [...] Jag och flera rektorskolleger med mig har vid upprepade tillfällen kritiserat relevansen och pålitligheten i HSV:s system (se t.ex. blogg 24/8). Jag hoppas att ENQA:s beslut driver på utvecklingen av ett nytt system, för det måste vi ha.⁴⁰

På UKÄ:s webbplats skrev universitetskanslern Lars Haikola:

Det är viktigt för UKÄ och Sverige att vara med i ENQA – vi ska vara medlemmar i den organisationen med nästa generation av utvärderingssystem. Vi ska vara med i den europeiska familjen av högre utbildning.⁴¹

Nästa kapitel sammanfattar regeringens utgångspunkter för det uppdrag som UKÄ skulle få att utforma ett nytt system.

⁴⁰ <https://karebremer.wordpress.com/2012/09/18/hsv-och-enqa/> (hämtat 2023-01-30).

⁴¹ <https://www.uka.se/om-oss/aktuellt/nyheter/2014-03-27-vardefullt-att-hogskolan-debatteras.html> (hämtat 2023-01-30).

Ett nytt nationellt system tar form

Fyra komponenter

I skrivelsen *Kvalitetssäkring av högre utbildning*⁴² från 2015, presenterade regeringen utgångspunkterna för ett nytt kvalitetssäkringssystem som i högre grad än tidigare skulle beakta lärosätenas eget kvalitetssäkringsarbete. Syftet med UKÄ:s granskningar skulle vara både att kontrollera resultat och bidra till kvalitetsutveckling av utbildningarna. Det poängterades att utgångspunkterna var ett ramverk och att UKÄ skulle få i uppgift att utveckla och införa systemet utifrån ramverket, tillämpliga lagar och förordningar samt principerna för kvalitetssäkring som tagits fram inom Bologna-processen. Vidareutvecklingen av systemet skulle ske i dialog med intressenterna, dvs. lärosätena samt företrädare för studenter och arbetsliv.

I det tidigare systemet hade UKÄ:s utbildningsutvärderingar generat extra resurser till lärosätena på grundval av de utbildningar på grundnivå och avancerad nivå som fått omdömet mycket hög kvalitet. Det skulle inte längre gälla i det nya systemet som skulle träda i kraft den 1 januari 2016.

Systemet skulle bestå av fyra komponenter:

- examenstillståndsprövningar⁴³
- granskningar av lärosätens kvalitetssäkringssystem
- utbildningsutvärderingar
- tematiska utvärderingar.

Regeringens skrivelse baserar sig på det uppdrag som utredaren professor Harriet Wallberg hade fått av dåvarande statsrådet Jan Björklund, om att ta fram ett förslag till ett nytt nationellt kvalitetssäkringssystem.⁴⁴ I uppdraget stipulerades särskilt att utbildningarnas användbarhet och förberedelse för arbetslivet skulle vara en viktig aspekt, och att studenternas roll i granskningarna skulle bli tydligare. Precis som tidigare skulle examenstillstånd kunna dras in om ett lärosäte inte uppfyllde uppställda krav. Systemet skulle även utgå från

⁴² Regeringen, Skr. 2015/16:76.

⁴³ UKÄ beslutar om tillstånd att utfärda examina för universitet och högskolor som är under statligt huvudmannaskap. För s.k. enskilda utbildningsanordnare (t.ex. stiftelser eller bolag) beslutas om tillstånd att utfärda examina av regeringen. Före beslut skickar regeringen i regel ansökan till UKÄ för prövning.

⁴⁴ Utbildningsdepartementets remisspromemoria *Kvalitetssäkring av högre utbildning* (U2015/1626/UH).

lärosätenas självständighet, och ta hänsyn till profilering. Det skulle också vara transparent och tydligt.

Aspektområden och perspektiv blir bedömningsområden

I rapporten *Nationellt system för kvalitetssäkring av högre utbildning – redovisning av ett regeringsuppdrag* från 2016 redovisade UKÄ regeringsuppdraget att vidareutveckla och införa det nya systemet. Av förordet framgår att en viktig utgångspunkt utöver tillämpliga lagar och förordningar är de europeiska standarderna och riktlinjerna för kvalitetssäkring som tagits fram för högre utbildning. Det står att ”UKÄ:s granskningar ska inte bara ha internationell legitimitet utan även i förlängningen bidra till en ökad internationalisering av svensk högre utbildning”.

Det understryks att det utvecklingsarbete som redovisas i rapporten inte är avslutat, utan att systemet ska prövas genom pilotstudier av både utbildningsutvärderingar och lärosätesgranskningar. Ett viktigt led i utvecklingsarbetet hade också utgjorts av dialogen med intressenter i och omkring högskolesektorn.

Utifrån de syften som nämns i regeringens skrivelse, samt de fyra komponenterna, redovisade UKÄ fyra aspektområden (senare bedömningsområden) och tre perspektiv (senare bedömningsgrunder eller bedömningsområden). Tillsammans utgjorde de en slags gemensam stomme för granskningarna i de olika komponenterna. Motiveringen var att dessa områden och perspektiv tillsammans spänner över tillämplig svensk lag och förordning samt ESG. Även om stommen var gemensam skiljde sig fokus och vikt vid de olika områdena i de olika komponenterna. Det första aspektområdet Styrning och organisation fanns heller inte med i utbildningsutvärderingar och examenstillståndsprovningar.

Aspektområdena var

- Styrning och organisation
- Miljö, resurser och område
- Utformning, genomförande och resultat
- Uppföljning, åtgärder och återkoppling.

De tre perspektiven var

- Studenters och doktoranders perspektiv
- Arbetslivets perspektiv
- Jämställdhetsperspektiv.

Syftet med att byta namn från aspektområden till bedömningsområden var att tydliggöra vilken information som efterfrågas och som ska bedömas inom respektive område.⁴⁵

Precis som i UKÄ:s och Högskoleverkets tidigare granskningar, skulle de nu föreslagna granskningarna vila på kollegial bedömning med externa oberoende bedömargrupper bestående av sakkunniga, student- eller doktorandrepresentanter och företrädare från arbetslivet.

I rapporten redovisade UKÄ ställningstagandet att en tvågradig betygsskala skulle användas både för utbildningsutvärderingar och för lärosätessgranskningar. Bedömningen var att ”fortsatt granskning av lärosäten vars kvalitetssäkringsarbete inte bedömts vara godkänt, i kombination med att ett extra urval av utbildningar utvärderas är tillräckligt för att lärosätena ska vidta de åtgärder som behövs för att säkra utbildningarnas kvalitet. Inga ytterligare sanktioner bedöms därmed vara nödvändiga.”

I uppdraget från regeringen ingick även att lämna förslag på hur utbildningarnas kvalitet skulle kunna jämföras. UKÄ:s bedömning var att ”uppgiften att samordna jämförelser av utbildningar bör särskiljas från uppdraget att vidareutveckla och implementera ett nytt kvalitetssäkringssystem”.

I redovisningen av regeringsuppdraget angavs det även att UKÄ planerade att ansöka om förnyat medlemskap i ENQA. Med det nya systemet ansåg sig UKÄ uppfylla de europeiska standarderna för kvalitetssäkring av högre utbildning. För att uppfylla standarderna krävs ett system som är både kontrollerande och kvalitetsdrivande, samt att kvalitetssäkringsorgan är oberoende och agerar självständigt. Syftet är att säkerställa att granskningarnas processer och beslut är sakligt baserade.

En pilotstudie för utvärdering av utbildningar på forskarnivå inleddes under 2015. Övriga pilotstudier inleddes under hösten 2016 och sexårscykeln med ordinarie granskningar startade 2017. Erfarenheterna från bedömare, utvärderade lärosäten och UKÄ har tagits tillvara i utvecklingen av UKÄ:s utbildningsutvärderingar.

⁴⁵ Hämtat från den interna powerpointpresentation *LSG förändringar 2018-01-15*.

Utfall och erfarenheter av kvalitetssäkringsystemet 2017–2022

UKÄ:s granskningar har både ett kontrollerande och ett utvecklande syfte. De vilar på kollegial granskning som utförs av bedömargrupper, som tillsätts av UKÄ efter nomineringar från lärosäten, studentkårer och arbetslivsorganisationer. I bedömargrupperna ingår alltså student- och doktorandrepresentanter, företrädare för arbetslivet samt sakkunniga från akademien. Inför granskningarna skriver det lärosäte som ska granskas en självvärdering⁴⁶ som tillsammans med övriga underlag⁴⁷ samt platsbesök och intervjuer utgör det underlag som bedömarna baserar sin bedömning på och presenterar i ett yttrande. UKÄ:s roll i den delen av granskningsprocessen är att bistå bedömargruppen i kalibrering av yttrandet, genom att bland annat säkerställa att bedömningarna är välmotiverade och bedömarna hänvisar till relevant underlag. Nytt för det här systemet är att UKÄ i granskningarna av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete erbjuder de lokala studentkårerna vid lärosätena att lämna in en så kallad student- och doktorandinlaga. Efter ett delningsförfarande, där lärosätena har möjlighet att påpeka eventuella faktafel, fattar UKÄ beslut med bedömarnas granskning som utgångspunkt.⁴⁸

Granskningarna görs utifrån förbestämda bedömningsområden och för vart och ett av dem finns en eller flera bedömningsgrunder (kriterier). Bedömningsområdena Styrning och organisation, Förutsättningar, Utformning, genomförande och resultat utgår från såväl tillämplig svensk lag och förordning som ESG. Som utgångspunkt för granskningen av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete inom forskning spelar även överenskomna nationella och internationella ramverk⁴⁹ och riktlinjer för forskning en viktig roll, utöver högskolelagen och högskoleförordningen.⁵⁰

⁴⁶ För examenstillståndsprovning lämnar ansökande lärosäte in en ansökan. Den liknar i mångt och mycket en självvärdering.

⁴⁷ Information om bedömningsunderlagen i de olika komponenterna finns i vägledningen för respektive komponent.

⁴⁸ Nytt för cykeln var även att det gjordes en ansträngning att synkronisera lärosätetillsynen med lärosätetsgranskningarna, där lärosätetillsynen föregick lärosätetsgranskningar. Man hade på så sätt möjlighet att använda rapporten från tillsynen som ett av övriga underlag i lärosätetsgranskningen, som även kunde fungera som en uppföljning av de rekommendationer som lärosätet fått vid tillsynen.

⁴⁹ Det nationella ramverket med övergripande principer för kvalitetssäkring av forskning som SUHF tagit fram.

⁵⁰ Se vidare i inledningen av den här rapporten eller i UKÄ:s *Vägledning för granskning av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete – avseende forskning*. Rapport 202021:15, reviderad maj 2021.

Studentinflytande och studentmedverkan regleras i högskolelagen, särskilt i förhållande till lärosätets kvalitetsarbete (1 kap. 4 §). Studenternas perspektiv har även skrivits fram tydligare i de reviderade ESG (2015). Arbetsliv och samverkan regleras också i högskolelagen. Exempelvis ska utbildning på grundnivå utveckla studenternas beredskap att möta förändringar i arbetslivet (1 kap. 8 §). Även jämställdhet regleras i högskolelagen (1 kap. 5 §). Regeringen annonserade i skrivelsen *Kvalitetssäkring av högre utbildning*⁵¹ att universitet och högskolor skulle få i uppdrag att ytterligare stärka arbetet med jämställdhetsintegrering.⁵² I utvecklingen av det nationella kvalitetssäkringssystemet konstaterade därför UKÄ att jämställdhet och jämställdhetsintegrering är kvalitetsfaktorer, som ska beaktas i granskningarna.⁵³

Det här kapitlet redogör för utfall och erfarenheter av UKÄ:s ordinarie granskningar under cykeln 2017–2022. Avsnitten om lärosätessgranskningar och utbildningsutvärderingar inleds med var sitt avsnitt om de pilotgranskningar som föregick de ordinarie granskningarna. Som redan nämnts startade pilotutvärderingarna av forskarutbildningar redan före regeringens skrivelse och UKÄ:s efterföljande redovisning av regeringsuppdraget att ta fram ett nytt kvalitetssäkringssystem.

Lärosätessgranskningar

Det här avsnittet redovisar de granskningar av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete som UKÄ har genomfört under cykeln. Granskningarna har grupperats i omgångar där lärosäten med liknande förutsättningar ingått. Det har haft en del praktiska fördelar och i de återföringskonferenser som följt på granskningarna har man exempelvis kunnat ta upp utmaningar som varit gemensamma för lärosätena i omgången. Fram till och med omgång 7 har det varit kvalitetssäkringsarbetet för utbildning som granskats. Men i och med det regeringsuppdrag som UKÄ fick 2017 att även granska lärosätenas kvalitetssäkringsarbete inom forskning, har omgång 8 även omfattat granskning av kvalitetssäkring av forskning. Omgången har av den anledningen inneburit dubbla granskningar, där respektive bedömaregrupp har haft i uppdrag att utföra två granskningar, en av utbildning och en av forskning. Bedömaregrupperna har därmed också behövt utökas från fem till åtta bedömare⁵⁴.

⁵¹ Utbildningsdepartementet, *Kvalitetssäkring av högre utbildning*. Skr. 2015/16:76

⁵² Regeringens satsning på jämställdhetsintegrering i myndigheter (JiM).

⁵³ Universitetskanslersämbetet, *Nationellt system för kvalitetssäkring av högre utbildning – redovisning av ett regeringsuppdrag*. Rapport 2016:15.

⁵⁴ I omgång 4 fick en och samma bedömaregrupp i uppdrag att granska två lärosäten parallellt, men utan att göra jämförelser. Även då utökades bedömaregruppen, med ytterligare sakkunniga.

Innan de ordinarie granskningarna inleddes föregicks de av pilotgranskningar. Det gjordes alltså både en pilotgranskning för kvalitetssäkring av utbildning och senare i cykeln en pilotgranskning för kvalitetssäkring av forskning.

UKÄ fattade hösten 2020 beslut om att fem lärosäten som bara hade ett examenstillstånd och en utbildningsmiljö med ett totalt antal helårsstudenter som understeg 100 inte skulle genomgå granskning av lärosätets kvalitetssäkringsarbete, utan istället genomgå en utbildningsutvärdering av den utbildning som gavs vid lärosätet.⁵⁵

Lärosätesgranskningar – utbildning

Pilotgranskningarna

I slutet av 2016 inleddes cykeln med en pilotgranskning av fyra lärosätens kvalitetssäkringsarbete för att pröva granskningsmetoden. Det samlade omdömet gavs på en tvågradig skala. För pilotgranskningen gällde dock att inget av de ingående lärosätena skulle få omdömet *ej godkänt*. Om någon eller några av lärosätena inte fick omdömet *godkänt*, skulle de i stället ingå i de ordinarie granskningarna. Bara ett av lärosätena fick omdömet godkänt.⁵⁶

Åtta ordinarie granskningsomgångar

Efter pilotgranskningen reviderades vägledningen. Skalan för det samlade omdömet ändrades från en tvågradig skala till att bli tregradig: *godkänt*, *godkänt med förbehåll* och *ifrågasatt kvalitetssäkringsarbete*. För att få det samlade omdömet *godkänt kvalitetssäkringsarbete* krävdes att samtliga bedömningsområden skulle vara tillfredsställande. Utöver den ändringen gjordes även justeringar i metoden när det gäller det som i piloten benämnts aspektområden och perspektiv. Fyra aspektområden och tre perspektiv blev nu nedanstående sex stycken bedömningsområden:

- Styrning och organisation
- Förutsättningar
- Utformning, genomförande och resultat
- Jämställdhet
- Student- och doktorandperspektiv
- Arbetsliv och samverkan.

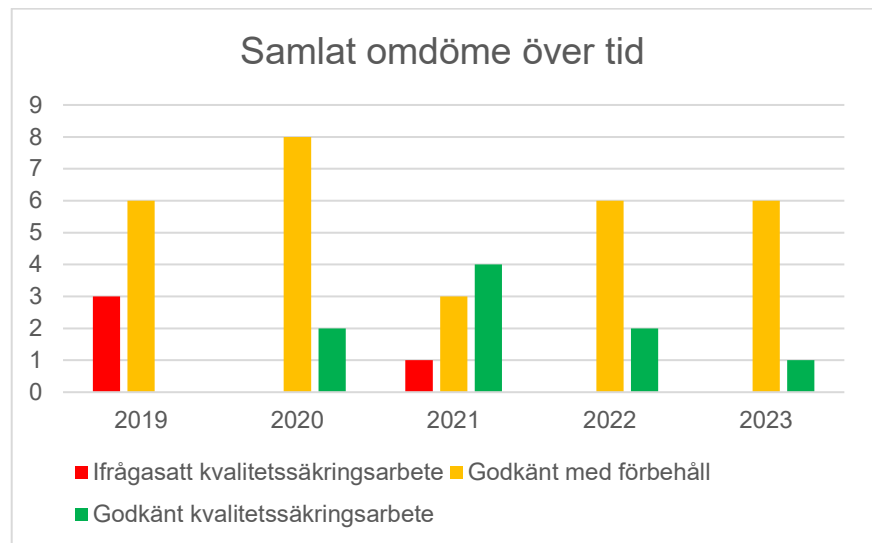
⁵⁵ De berörda lärosätena var Ericastiftelsen (psykoterapeutexamen), Evidens AB (psykoterapeutexamen), Gammelkroppa skogsskola (skogsteknikerexamen), Svenska institutet för kognitiv psykoterapi (psykoterapeutexamen) och Skandinavians akademi för psykoterapiutveckling (psykoterapeutexamen).

⁵⁶ I piloten fick Högskolan Dalarna omdömet godkänt kvalitetssäkringsarbete och behövde därför inte ingå i den ordinarie granskningsomgången.

Huvuddragen av utfallet

I april 2023 har totalt 42 granskningar i åtta ordinarie granskningsomgångar beslutats. Då kommer 43 av landets cirka 50 lärosäten att ha genomgått en lärosätesgranskning av kvalitetssäkringsarbete inom utbildning. Av dessa 42 *ordinarie granskningar* har 4 lärosäten fått det samlade omdömet ifrågasatt kvalitetssäkringsarbete, 29 godkänt med förbehåll och 9 lärosäten har bedömts ha ett godkänt kvalitetssäkringsarbete.⁵⁷

Figur 2. Utfall över tid av det samlade omdömet för 42 ordinarie lärosätesgranskningar beslutade 2019–2023.

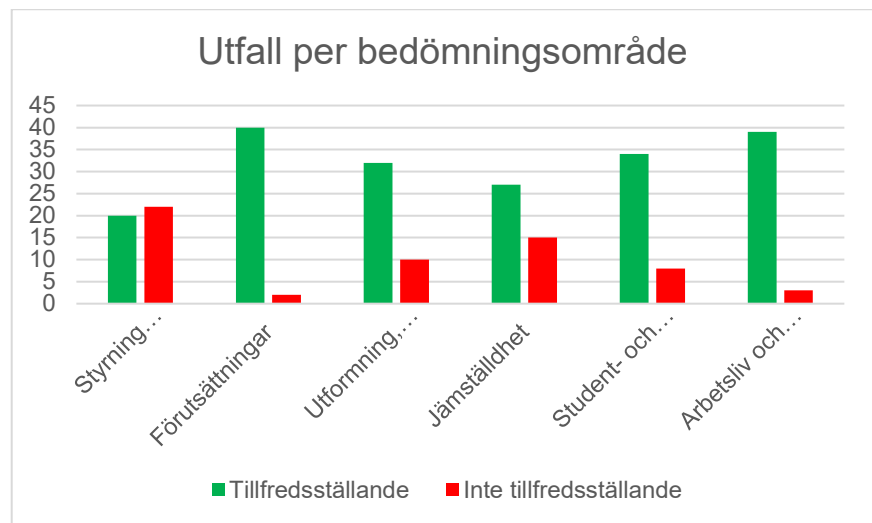
Vi kan konstatera att antalet lärosäten som fått omdömet ifrågasatt kvalitetssäkringsarbete inte varit särskilt många, och att det har minskat under cykeln, jämfört med piloten och den första omgången. Det kan tyda på att kvalitetssäkringsarbetet, bland annat till följd av UKÄ:s granskningar, har förbättrats med tiden. Omgången med de stora universiteten står för den tydliga toppen under 2021 när det gäller att få helt godkänt. Trenden med en stadig ökning av helt godkända granskningar har sedan avtagit. Däremot ser vi att inga lärosäten har fått det samlade omdömet ifrågasatt kvalitetssäkringsarbete under de sista två åren.

Förutsättningarna oftast tillfredsställande, liksom Arbetsliv och samverkan

Resultatet av lärosätesgranskningarna visar att bedömningsområdena Förutsättningar respektive Arbetsliv och samverkan oftast bedömts som tillfredsställande. Styrning och organisation är det bedömningsområde som vanligen bedömdes som inte tillfredsställande.

⁵⁷ Redovisningarna baseras på UKÄ:s återrapporteringar till regeringen för åren 2019–2021, myndighetens analyser under cykelns gång samt granskningsomgångarnas reflektionsrapporter.

Figur 3. Utfall per bedömningsområde i 42 beslutade ordinarie granskningar

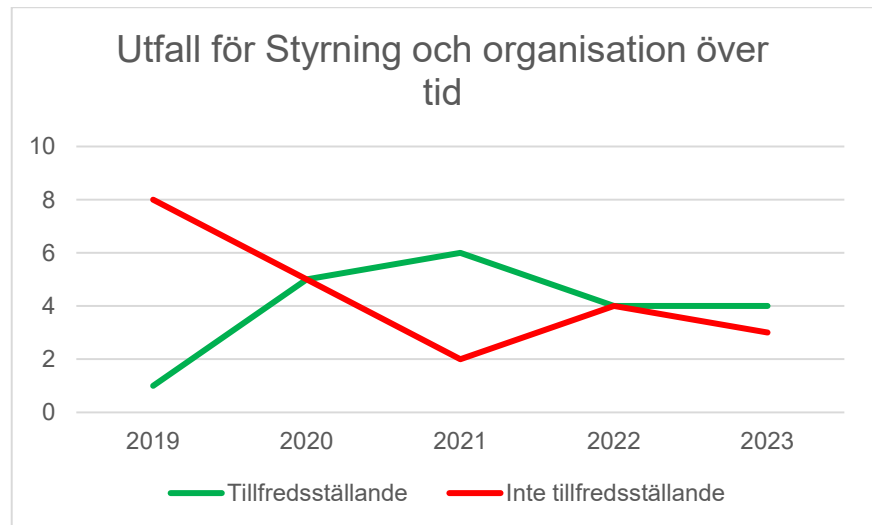

Lärosätenas kvalitetssystem ofta under utveckling

I början av cykeln framgick det att lärosätena i flera fall arbetade med att utveckla kvalitetssystemen. Det innebär att systemens alla delar inte hade prövats i praktiken vid tidpunkten för granskningen, och de egenutvärderade utbildningsutvärderingarna hade ännu inte påbörjats. Det var inte heller alltid tydligt hur tidigare former för systematiskt kvalitetsarbete och granskningar vid lärosätena hade bidragit till utvecklingen av det nya kvalitetssystemet. Vissa delar saknades eller så hade de ännu inte införts fullt ut. Till exempel menade bedömargrupperna att centrala styrdokument och rutiner oftast fanns på plats, men att lärosätena behövde utveckla dokumentationen för att kunna förbättra systematiken. Bedömargrupperna tycker som regel att ett kvalitetssystem måste ha prövats i verkligheten, för att man ska kunna bedöma hur ändamålsenliga och systematiska kvalitetssystemen vid lärosätena är.

Majoriteten av kvalitetssystemen är uppbyggda kring cykler med olika tidsintervall, oftast ett-, tre- och sexåriga. Alla lärosäten som valt det upplägget har inte samtliga cykler i sitt kvalitetssystem.

Figur 4. Utfall över tid för bedömningsområde 1 Styrning och organisation i 42 beslutade ordinarie granskningar

Sett till resultatet av alla beslutade granskningar är uppbyggnaden av lärosätenas kvalitetssystem ett utvecklingsområde som tenderar att minska med tiden. Många rutiner och processer finns på plats, men lärosätena behöver ta hand om de resultat som kvalitetssystemet genererar och vid behov ta fram åtgärdsplaner och följa upp de genomförda åtgärderna.⁵⁸

Den utbildningsnära förbättringscykeln kan förbättras

Ett väl fungerande kvalitetssäkringsarbete utmärks bland annat av ett systematiskt arbete där lärosätena, med hjälp av information som tas fram genom uppföljningar och utvärderingar inom kvalitetssystemet, identifierar utvecklingsbehov och förbättrar både kvalitetssystemet i sig och utbildningarna.

För bedömningsområdet Utformning, genomförande och resultat är det bara 10 av 42 lärosäten som fått omdömet inte tillfredsställande under cykeln. Däremot finns i bedömningsområdet en bedömningsgrund som många lärosäten (17 lärosäten) inte klarat, och det är den som handlar om att utveckla utbildningarna med hjälp av kontinuerliga uppföljningar och periodiska granskningar.⁵⁹ Den bedömningsgrunden är tydligt kopplad till kvalitetssystemet och i vilken grad det är tillräckligt skarpt och systematiskt för att säkerställa kvaliteten på utbildningarna, samt att

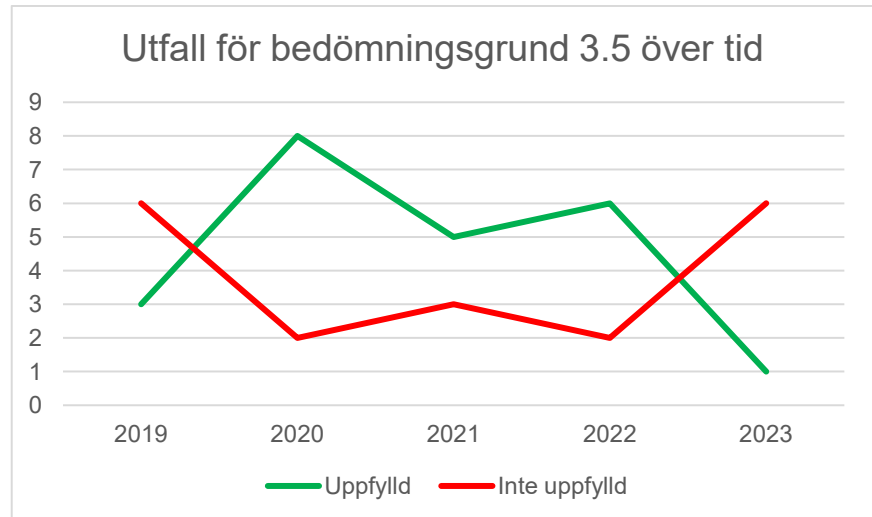
⁵⁸ Särskilt kopplat till bedömningsgrunden 1.5 *Lärosätet säkerställer att de resultat och slutsatser som genereras av kvalitetssystemet systematiskt tas tillvara i den strategiska styrningen, kvalitetsarbetet och i utvecklingen av kvalitetssystemet* som nära hälften inte bedöms ha uppfyllt.

⁵⁹ Bedömningsgrunden 3.5 *Utifrån kontinuerliga uppföljningar och periodiska granskningar vidtar lärosätet de åtgärder som krävs för att förbättra och utveckla utbildningarna.*

Av de nio lärosäten som fått det samlade omdömet godkänt kvalitetssäkringsarbete var det fem som inte uppfyllde bedömningsgrunden.

det har prövats i tillräcklig utsträckning för att övertyga om att det kan säkerställa utbildningarnas kvalitet.

Figur 5. Utfall över tid för bedömningsgrunden 3.5 *Utifrån kontinuerliga uppföljningar och periodiska granskningar vidtar lärosätet de åtgärder som krävs för att förbättra och utveckla utbildningarna* i 42 beslutade ordinarie granskningar

Under första hälften av cykeln framgick att det på många lärosäten enbart var vissa utbildningar som granskats eller planerades att granskas. Flera av bedömargrupperna rekommenderade därför lärosätena att utveckla sin systematik för utvärdering genom att införa kollegial granskning av hela utbildningsutbudet. Bedömargrupperna ansåg i några fall att de inte fått tillräckligt med belägg för att uppföljningar och utvärderingar är ändamålsenliga och kvalitetsdrivande.⁶⁰

Kursvärderingar är en kvalitetssäkrande process som återkommer under flera bedömningsgrunder i bedömargruppernas yttranden. De är en central del i det kontinuerliga utbildningsnära uppföljnings- och utvecklingsarbetet av kurser och ett centralt verktyg för studenternas deltagande i kvalitetsarbetet. Dessutom finns det flera exempel på att kursvärderingar kan vara ett underlag i andra kvalitetssäkrande och kvalitetsdrivande processer. Till exempel kan de utgöra underlag i lärosätenas egna utbildningsutvärderingar eller användas som underlag för kompetensförsörjningsprocesser.

Det är inte exakt samma delar av den processen som brister för alla lärosäten, men det bedömargrupperna återkommer till är efterlevnad och genomförande av rutiner, brister i återkoppling till studenterna, samt även i viss mån hur resultaten från kursvärderingar når ledningen och i vilken grad resultaten systematiskt tas om hand och leder till utveckling av utbildningarna.

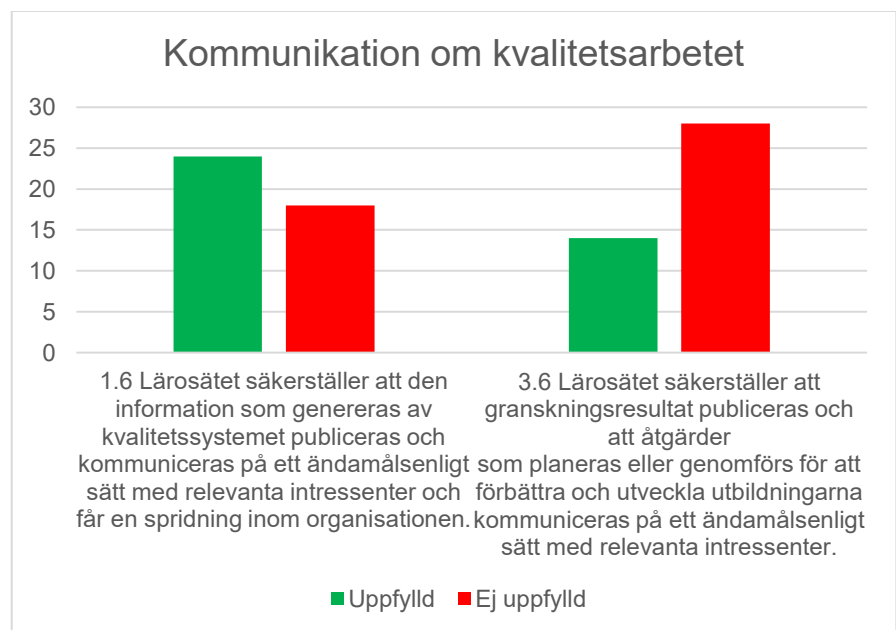
⁶⁰ Universitetskanslersämbetet, *Lärosätetsgranskningar i omgångarna 2 och 3 – Reflektionsrapport*, Regnr 411-00459-20.

En annan fråga kopplad till kursvärderingsprocessen och de egeniniterade utbildningsutvärderingarna är hur lärosätet säkerställer och följer upp att beslutade åtgärder faktiskt genomförs, om det finns någon kontrollfunktion för det och om den i sådant fall är ändamålsenlig. Ett par bedömargrupper ger även rådet att ta fram riktmärken för hur institutioner, fakulteter och den centrala ledningen ska värdera resultatet av genomförda utvärderingar och granskningar.

Kommunikation om resultatet av kvalitetsarbetet behöver bli bättre

Ytterligare ett stort utvecklingsområde är att kommunicera ut både information om kvalitetssystemet och resultaten av kvalitetsarbetet. Hur information om och resultat av kvalitetsarbetet kommuniceras har stor betydelse för förankringen och engagemanget för det systematiska arbetet med att förbättra utbildningarna. Det är därmed viktigt att lärosätena har systematiska processer och rutiner för att säkerställa att resultat och åtgärder som planeras eller genomförs kommuniceras på ett ändamålsenligt sätt till relevanta intressenter, både interna och externa.

Figur 6. Utfall av de två bedömningsgrunder som rör kommunikation om kvalitetsarbetet i 42 beslutade ordinarie granskningar

Den bedömningsgrund som oftast bedömts som inte uppfylld, även för lärosäten som fått det samlade omdömet godkänt kvalitetssäkringsarbete, är 3.6 *Lärosätet säkerställer att granskningsresultat publiceras och att åtgärder som planeras eller genomförs för att förbättra och utveckla utbildningarna kommuniceras på ett ändamålsenligt sätt med relevanta intressenter.* Ett tydligt utvecklingsområde i sammanhanget gäller kursvärderingsprocessen, och då att kommunicera sina resultat till intressenter, i synnerhet till studenter.

Jämställdhet i utbildningarna beaktas inte systematiskt

Bedömningsområdet Jämställdhet har bara en bedömningsgrund, som handlar om att jämställdhet ska beaktas i utbildningarnas utformning, genomförande och resultat. Ofta har lärosätenas uppdrag om jämställdhetsintegrering lett till en hel del aktiviteter inom området, men i utbildningarna beaktas inte alltid jämställdhet systematiskt.

Granskningarna visade att systematiken i hur lärosätena arbetar med jämställdhet i utbildningarna behöver utvecklas. Lärosätena behöver även utveckla hur de följer upp jämställdhet i utbildningarna och ibland öka förståelsen för vad jämställdhet innebär för verksamheten.⁶¹

Betydande utvecklingsområden trots positivt utfall

Bedömningsområdet Student- och doktorandperspektiv är ytterligare ett bedömningsområde som bara har en bedömningsgrund. De formella rättigheterna för studenter att delta i kvalitetsarbetet finns ofta på plats, men flera lärosäten och utbildningar har utmaningar med den faktiska studentrepresentationen och studentengagemanget. Utmaningarna manifesteras vanligtvis i svårigheter att rekrytera studentrepresentanter till beslutande och beredande organ. Det är också vanligt att lärosätena behöver arbeta med att öka svarsfrekvensen i kurs- och programvärderingar för att de ska kunna användas som tillförlitliga underlag för kvalitetsutveckling. Det är inte alltid tydligt för bedömarna hur värderingarna används för att utveckla utbildningarna. Ytterligare en återkommande och gemensam utmaning handlar om bristande information om åtgärder som genomförts för att förbättra utbildningarna och hur information tas om hand i kvalitetssystemet.⁶²

Granskningarna har visat på ett par viktiga utvecklingsområden för utbildning på forskarnivå. Det rör bland annat att säkerställa att doktorandernas individuella studieplaner följs upp systematiskt över hela lärosätet, samt att internationella doktorander som inte behärskar svenska får förutsättningar att delta i det organiserade studentinflyandet.⁶³

Lärosätessgranskningar – forskning

2017 utökades UKÄ:s uppdrag till att även inkludera kvalitetssäkring av forskning. Metodutvecklingen tog avstamp i det nationella systemet för kvalitetssäkring av högre utbildning. Ramverket för metodutvecklingsarbetet utgjordes av *The European Charter and Code for Researchers* och SUHF:s ramverk för kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling av forskning. Arbetet med att integrera forskning i

⁶¹ Universitetskanslersämbetet, *Kartläggning av hur bedömning av perspektivet jämställdhet kommer till uttryck i UKÄ:s lärosätessgranskningar avseende utbildning*. PM, reg.nr 411-00459-20.

⁶² Universitetskanslersämbetet, *Studentperspektivet. En kartläggning av hur studentfrågor kommer till uttryck i UKÄ:s granskningar*. Rapport 2021:3.

⁶³ Universitetskanslersämbetet, *Granskning av kvalitetssäkringsarbetet vid sex universitet 2021*. Internt pm 2023-02-21.

det nationella systemet för kvalitetssäkring av högre utbildning genomfördes i tre steg.

I steg ett producerades en rapport, som slog fast principer för granskningen av kvalitetssäkring av forskning. Rapporten överlämnades till Regeringskansliet samt skickades på remiss till berörda intressenter.

I steg två sammanställdes remissvaren och ett analys- och metodutvecklingsarbete påbörjades på UKÄ. Syftet var att fördjupa förståelsen för kvalitetssäkring av forskning och förutsättningarna att integrera granskning av kvalitetssäkring av forskning i det nationella kvalitetssäkringssystemet. UKÄ gjorde bedömningen att samma bedömningsområden i stort sett kunde tillämpas även vid kvalitetssäkring av forskning, men bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan kom att enbart omfatta samverkan och bedömningsområdet Student- och doktorandperspektiv utgick helt som bedömningsområde.

I steg tre i metodutvecklingsarbetet pilottestades de bedömningsgrunder som tagits fram i en vägledning.⁶⁴

Pilotgranskningarna

Under 2020 granskade UKÄ tre lärosäten inom piloten för lärosätessgranskningar av forskning. Två av de tre lärosätena fick det samlade omdömet *godkänt kvalitetssäkringsarbete med förbehåll*. Ett av lärosätena fick *ifrågasatt kvalitetssäkringsarbete*.⁶⁵

En av granskningarna var en så kallad dubbel granskning. Det vill säga att en och samma bedömargrupp granskade både kvalitetssäkring av utbildning och forskning. Bedömargruppen hade utökats från fem bedömare, som varit standard i lärosätessgranskningarna, till åtta bedömare. Erfarenheterna från den dubbla granskningen togs tillvara i den åttonde omgången av lärosätessgranskningarna som, utom i ett fall, bestod av granskningar av både kvalitetssäkring av utbildning och forskning.

En omgång av ordinarie granskningar

Inför de ordinarie granskningarna hade justeringar av metoden och vägledningen gjorts i dialog med sektorn – framför allt de lärosäten och bedömare som deltog i piloten, och med UKÄ:s referensgrupper. Även

⁶⁴ Universitetskanslersämbetet, *Kvalitetssäkring av forskning – Rapportering av ett regeringsuppdrag*. Rapport 2018:2.

⁶⁵ Det samlade omdömet av lärosätets kvalitetssäkringsarbete inom forskning gavs på samma tregradiga skala som för lärosätessgranskningarna av utbildning. Trots att det var en pilot följdes de granskade lärosätena upp enligt ordinarie granskningar.

om mycket i den framtagna metoden fungerade väl fanns det ändå utrymme för förbättringar.⁶⁶

Ändringarna bestod i att fem bedömningsområden blev två. Syftet var både att renodla granskningen, undvika överlappningar och göra den mer träffsäker samt minska arbetsbördan för lärosätena och bedömarna. De två bedömningsområdena var nu

- Styrning, organisation och genomförande
- Förutsättningar.

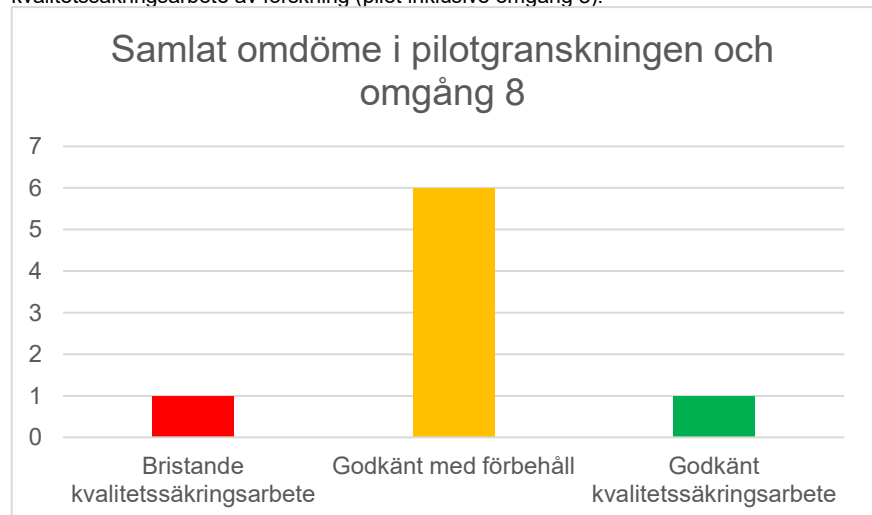
Samverkan och Jämställdhet hade integrerats i form av bedömningsgrunder i bedömningsområdet Förutsättningar. Utformning, genomförande och resultat var nu en del av bedömningsområdet Styrning, organisation och genomförande.

Som redan nämnts var granskningarna i omgången dubbla granskningar, utom i ett fall där lärosätet ingått i piloten med forskningsdelen och alltså bara behövde granskas i sitt kvalitetssäkringsarbete för utbildning.

Huvuddragen av utfallet i lärosätessgranskning av forskning

År 2023 fattade UKÄ beslut i ytterligare fem granskningar som genomfördes enligt den reviderade vägledningen. Fyra av lärosätena fick *godkänt kvalitetssäkringsarbete med förbehåll* och ett bedömdes ha ett *godkänt kvalitetssäkringsarbete*. Eftersom underlaget är begränsat och revideringarna efter piloten för lärosätessgranskningar av forskning inte var så omfattande, presenteras utfallet för de åtta granskningarna samlat.

Figur 7. Utfall av det samlade omdömet i åtta granskningar av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete av forskning (pilot inklusive omgång 8).

⁶⁶ Vid revideringen av bedömningsområdena och bedömningsgrunderna tog UKÄ bland annat i beaktande: *Förslag till förändring av bedömningsområden vid granskning av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete inom utbildning*, Expertgruppen för kvalitetsfrågor inom SUHF, 2021-12-16.

Eftersom revideringen av vägledningen efter piloten resulterade i att fem bedömningsområden minskades till två (Styrning, organisation och genomförande samt Förutsättningar) och bedömningsgrunder flyttades och slogs ihop, går det inte att presentera utfallet per bedömningsområde.

Kvalitetssystemen under utveckling

Kvalitetssäkring är på många sätt inbyggt i forskningsprocessen genom den kontinuerliga kollegiala granskningen, som sker exempelvis genom ansökan av forskningsmedel och vid publicering av forskningsresultat. Trots att uppbyggnaden av kvalitetssäkringsarbetet för forskning är ett nytt moment för lärosätena, visar granskningarna att majoriteten av lärosätena har ett i huvudsak väl fungerande kvalitetssystem för forskning. De flesta säkerställer att de löpande följer upp, analyserar och använder information med bäring på forskningens kvalitet och relevans. Med något undantag arbetar lärosätena också systematiskt med att främja god forskningssed samt förebygga och hantera oredlighet i forskning. De utvecklingsområden som bedömargrupperna identifierat skiljer sig åt mellan granskningarna. I piloten saknades det vid ett lärosäte ett övergripande system för kvalitetssäkring av forskning. Vid ett annat lärosäte var systemet oprövat och vid det tredje lärosätet omfattade systemet enbart delar av den forskning som bedrevs. Avsaknaden av ett övergripande system för kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling av forskning kan medföra en otydlighet i roller och ansvar för kvalitetsarbetet, vilket försvårar för lärosätena att ta sitt kvalitetsansvar för den verksamhet som de bedriver.⁶⁷ Den ordinarie granskningen (cykelns omgång 8) visade att vid ett par lärosäten behöver de återkommande kollegiala granskningarna utvecklas, så att kvalitetssystemet i sin helhet har tillräcklig skärpa och kan bidra till kvalitetsutveckling av forskningen. Ett par lärosäten behöver utveckla sitt arbete med kompetensförsörjning och karriärvägar, för att skapa bättre förutsättningar för forskarna.

Infrastruktur för forskning får godkänt

En central fråga i diskussionerna om forskningskvalitet i dag är tillgång till infrastruktur för forskning. Pilotgranskningen visade att även om lärosätena gör infrastruktursatsningar, så kan de utveckla uppföljning och strategiskt långsiktig planering av infrastrukturen. Ingen bedömdes uppfyllt på bedömningsgrunden i piloten, men i den efterföljande ordinarie granskningen uppfyllde alla fem lärosätena bedömningsgrunden.

⁶⁷ Pilotens BG 1.2 är inbakad i nya vägledningens BG 1.1, om att understödja det strategiska arbetet, engagera ledningen och medarbetarna samt använda resurserna ändamålsenligt.

Lärosätena bra på jämställdhet och samverkan

Bedömningsgrunderna som rör jämställdhet respektive samverkan föll väl ut. Det framgick att lärosätena arbetar aktivt och integrerat med jämställdhet. Det skulle kunna vara en konsekvens av det uppdrag om jämställdhetsintegrering som lärosätena fick i sina regleringsbrev 2016.⁶⁸ Granskningen gav många goda exempel på utvecklade och varierade former för samverkan med det omgivande samhället, men visade samtidigt på ett behov av att systematisera uppföljningen av samverkansaktiviteterna.

Uppföljning av lärosäten som inte fått godkänt kvalitetssäkringsarbete

Det samlade omdömet av lärosätets kvalitetssäkringsarbete ges på en tregradig skala. Ett lärosäte som får omdömet godkänt med förbehåll har två år på sig att lämna in en åtgärdsredovisning till UKÄ. Om omdömet blir ifrågasatt kvalitetssäkringsarbete ska lärosätet i dialog med UKÄ bestämma en lämplig tidpunkt för när det ska lämna in åtgärdsredovisningen. Underlaget för uppföljningen består av lärosätets åtgärdsredovisning. I åtgärdsredovisningen redovisar lärosätet vilka åtgärder som genomförts för den eller de bedömningsgrunder som inte bedömts som uppfyllda inom de bedömningsområden som inte bedömts som tillfredsställande. UKÄ tillsätter en bedömargrupp som följer upp lärosätets åtgärder. Bedömargruppen kan välja att begära in kompletterande underlag, samt föreslå att en intervju ska genomföras. Utifrån bedömargruppens yttrande beslutar UKÄ att lärosätets kvalitetssäkringsarbete efter genomförda åtgärder är godkänt, godkänt med förbehåll eller om det fortsatt är ifrågasatt.⁶⁹

De lärosäten vars kvalitetssäkringsarbete godkänns följs upp genom exempelvis dialogmöten, enkäter och konferenser. Hanteringen är den samma för samtliga komponenter i kvalitetssäkringssystemet.⁷⁰

Genomförda åtgärder inom lärosätetsgranskning av utbildning

De första uppföljningarna beslutades 2021, och hittills har totalt 16 lärosäten följts upp. De vanligaste åtgärderna har varit att ta fram eller uppdatera styrdokument och rutiner, genomföra ändringar i ledningsstruktur och mötesformer samt förbättra kommunikation.⁷¹ Andra vanliga åtgärder handlar om att förbättra uppföljning och utvärdering.

⁶⁸ Regleringsbrev 2016 Myndighet universitet och högskolor, Regeringsbeslut III: 4 2015-12-18.

⁶⁹ Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för uppföljning av granskning av lärosätets kvalitetssäkringsarbete*. 2021, reviderad 2022, reg.nr 411-00293-21.

⁷⁰ Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för granskning av lärosätets kvalitetssäkringsarbete – avseende forskning*. Rapport 2021:15.

⁷¹ Internt pm om åtgärdsredovisningarna för uppföljning av lärosätetsgranskningarna, 2023-02-10.

Att revidera ett styrdokument eller publicera en ny rutin är en relativt enkel åtgärd, och en som är nödvändig när lärosätena justerar sina kvalitetssystem och organisationsstrukturer. Förändringar i organisationen är också tydligt kopplat till vilka bedömningsgrunder som lärosätena varit ålagda att åtgärdsredovisa. Lärosätena stugar om i ledningsstrukturer och ansvarsfördelningar, samt skapar nya funktioner och nyanställer för att möta rekommendationerna från våra bedömargrupper.

Vid kartläggningen av vilka åtgärder lärosätena redovisat vid uppföljningen visar det sig att utbildningsnära satsningar inte tar så stor plats. Men de finns med i högre grad i samband med åtgärder inom bedömningsområdet Jämställdhet. Då handlar det främst om hur man integrerat jämställdhetsperspektiv i utbildningarna.

Exempel på genomförda åtgärder inom lärosätesgranskning av forskning

Två lärosäten som inte fick godkänt kvalitetssäkringsarbete inom forskning har följts upp. I likhet med lärosätesgranskningarna av utbildning har åtgärderna omfattat att ta fram eller uppdatera styrdokument och rutiner, bland annat för att förbättra systematiken i uppföljning och åiterrapportering i kvalitetssystemet.⁷²

Utbildningsutvärderingar

I det här avsnittet redovisas de utbildningsutvärderingar som UKÄ har genomfört under cykeln. Utbildningsutvärderingarnas syfte är både att kontrollera utbildningarnas resultat och bidra till lärosätenas utveckling av kvaliteten på de utvärderade utbildningarna. Fokus ligger på hur utbildningarna säkerställer att studenterna får goda förutsättningar att nå målen i examensordningen och på hur lärosätet säkerställer att studenterna uppnått examensmålen när examen utfärdas⁷³. Under cykeln har utbildningsutvärderingarna fokuserat på yrkesutbildningar och forskarutbildningar.

Innan de ordinarie utvärderingarna inleddes föregicks de av pilotgranskningar.

⁷² Internt pm om åtgärdsredovisningarna för uppföljning av lärosätesgranskningarna.

⁷³ Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för utbildningsutvärdering på grundnivå och avancerad nivå*. 2016 reviderad 2018, reg.nr 411-00498-16.

Utvärdering av grundnivå och avancerad nivå

Pilotutvärderingar av utbildningar på grundnivå och avancerad nivå

För att pröva metoden inleddes utvärderingscykeln under 2016 med pilotutvärderingen av ett urval av förskollärary- och grundläraryutbildningar. För pilotgranskningen gällde att de utbildningar som fick omdömet hög kvalitet inte genomgick förnyad granskning när de ordinarie granskningarna startade. Om en utbildning däremot inte bedömdes ha hög kvalitet i pilotstudien inkluderades den i de ordinarie granskningarna.

Sammanlagt ingick åtta utbildningar vid åtta lärosäten i pilotutvärderingen. Följande utbildningar utvärderades:

- två förskolläraryutbildningar
- två grundläraryutbildningar med inriktning mot fritidshem
- två grundläraryutbildningar med inriktning mot förskoleklass och årskurs 1–3
- två grundläraryutbildningar med inriktning mot årskurs 4–6.

Av de utvärderade utbildningarna bedömdes sex hålla hög kvalitet och exkluderades därför i den ordinarie utvärderingsomgången. Två av utbildningarna, en förskolläraryutbildning och en grundläraryutbildning med inriktning mot arbete i fritidshem, fick omdömet ifrågasatt kvalitet och ingick därför i den ordinarie utvärderingen⁷⁴.

Ordinarie utbildningsutvärderingar

Efter genomförd pilotutvärdering gjordes vissa ändringar i vägledningen. Detta skedde i samråd med lärosätena, bedömare som deltagit i piloten, den rådgivande gruppen och UKÄ:s referensgrupper. Vissa aspekter och bedömningsgrunder ersattes med beskrivande delar i självvärderingen, reviderades eller togs bort för att minska överlapp. Även statistikunderlaget togs bort som bedömningsunderlag och utgjorde istället ett bakgrundsmaterial under utvärderingscykeln 2017–2022.

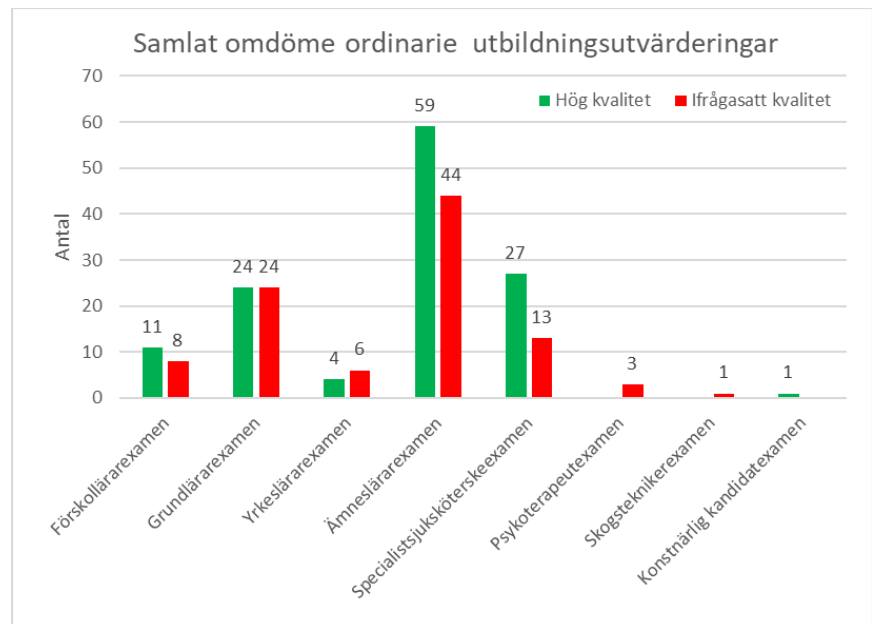
Till skillnad från lärosätesgranskningarna, som efter pilotgranskningen gick från en tvågradig till en tregradig skala, behöll utbildningsutvärderingarna den tvågradiga skalan för det samlade omdömet, det vill säga hög kvalitet eller ifrågasatt kvalitet.

⁷⁴ Dessa utbildningar är inkluderade i efterföljande avsnitt/redovisningar av utfall.

Huvuddragen av utfallet i utbildningsutvärderingar 2017–2022

Under innevarande utvärderingscykel har kvaliteten på totalt 225⁷⁵ utbildningar på grundnivå och avancerad nivå utvärderats. Den övervägande majoriteten av dessa var utbildningar som leder till olika lärarexamina följt av olika specialistsjuksköterskeutbildningar. Totalt bedömdes 126 (56 procent) av utbildningarna ha hög kvalitet. 99 (44 procent) av utbildningarna fick ifrågasatt kvalitet och blev därmed föremål för uppföljning ett år efter det första beslutet, se vidare under Uppföljning av utbildning med ifrågasatt kvalitet.

Figur 8. Utfallet per utbildningsutvärdering på grundnivå och avancerad nivå i ordinarie granskningar.

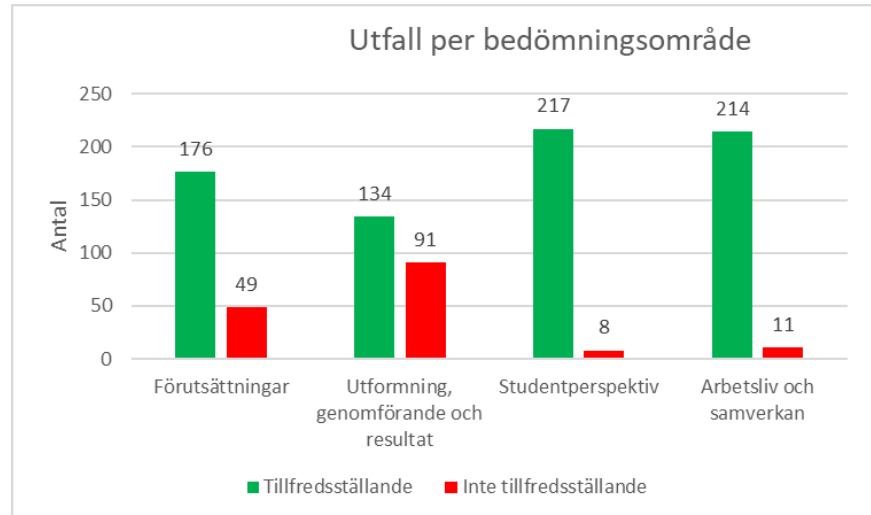
Studentperspektiv samt Arbetsliv och samverkan oftast tillfredsställande

Bedömargrupperna konstaterar ofta att det finns höga ambitioner och ett medvetet arbete vid lärosätena med att upprätthålla hög kvalitet i de utvärderade utbildningarna. Resultatet av utbildningsutvärderingarna visar att bedömningsområdena Studentperspektiv och Arbetsliv och samverkan oftast bedöms som tillfredsställande. I en stor majoritet av bedömningarna är även bedömningsområdet Förutsättningar tillfredsställande. Bedömningsområdet Utformning, genomförande och resultat är det bedömningsområde som oftast bedöms som inte tillfredsställande även om samtliga utbildningar utom fem uppfyller bedömningsgrunderna jämställdhet, samt uppföljning, åtgärder och

⁷⁵ Psykoterapeutexamen vid Evidens AB ingår inte i underlaget eftersom utbildningsanordnaren inte kom in med underlag för bedömning. Se vidare under avsnittet Uppföljning av utbildningar på grundnivå och avancerad nivå.

återkoppling inom bedömningsområdet. Bedömningsområdet är det område som omfattar flest bedömningsgrunder.

Figur 9. Utfall per bedömningsområde i utbildningsutvärderingar på grundnivå och avancerad nivå i ordinarie granskningar.

Förutsättningar att nå examensmålen samt säkerställande av måluppfyllelse brister oftast

Figur 9 visar att det bedömningsområde som flest utbildningar uppvisar brister inom är Utformning, genomförande och resultat. En djupare analys⁷⁶ visar ett samband mellan brister inom säkerställande av examensmål och omdömet ifrågasatt kvalitet.

Analysen av utvärderingarna visar att många lärarutbildningar, exempelvis förskollärarytbildningar och grundlärarytbildningar, har svårigheter med att säkerställa studenternas kännedom om aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete samt vetenskapsteori, kvalitativa och kvantitativa forskningsmetoder. Även brister i utbildningarnas förmåga att lära studenterna att kritiskt tillvarata, systematisera och reflektera över egna och andras erfarenheter och relevanta forskningsresultat har konstaterats.

Analysen av utvärderingarna visar även att utbildningarna, exempelvis yrkeslärarytbildningar och ämneslärarytbildningar, har svårigheter att säkerställa tillräckliga ämneskunskaper samt didaktiska och ämnesdidaktiska kunskaper hos studenterna och att studenterna har förmågan att tillämpa dessa kunskaper i sin yrkesutövning. Utvärderingarna av lärarytbildningar, särskilt kopplat till ämneslärarytbildningar, visade även att lärosätena i flera fall möjliggör för studenterna att nå examensmålen, men att lärosätet inte genom examination säkerställer att studenterna faktiskt når dem. Eftersom

⁷⁶ Universitetskanslersämbetet, *Lärarytbildningarna: Kvalitet, utmaningar och strategier 2016-2022*. Rapport 2023:9.

bedömggrupperna gjort en sammanvägd bedömning av bedömningsområdet, har brister av det här slaget kunnat accepteras och bedömningsområdet ändå ansetts tillfredsställande.

Trots att det i skrivande stund inte gjorts någon djupare analys av utfallet för specialistsjuksköterskeutbildningar konstaterar bedömggruppen att lärosätena arbetar medvetet och med pedagogiska ansatser för att säkerställa att studenterna uppfyller de nationella examensmålen. Av de utvärderade utbildningarna vars kvalitet ifrågasatts, har de flesta utbildningarna enstaka brister medan några få lärosäten uppvisar mer omfattande brister i flera examensmål. Tio av utbildningarna som bedömts ha ifrågasatt kvalitet uppvisar främst brister i måluppfyllelse inom kunskapsformerna kunskap och förståelse⁷⁷ eller färdighet och förmåga⁷⁸. Generellt har svagheter vid de olika lärosätena i hög grad handlat om svårigheter att säkerställa färdigheter och förmågor under den verksamhetsförlagda utbildningen.

För tre av utbildningarna finns brister inom andra bedömningsområden som skäl till den ifrågasatta utbildningskvaliteten.

Brist på vetenskaplig kompetens ett nationellt problem

Utifrån de bedömningar som gjorts av de genomförda utbildningsutvärderingarna kan vi konstatera att många yrkesutbildningar har utmaningar när det kommer till lärarresurserna i utbildningen. Lärarna som är verksamma inom en utbildning och den utbildningsmiljö som byggts upp omkring den är centrala förutsättningar för studenternas lärande och utveckling av vetenskapliga och professionsrelaterade kunskaper⁷⁹.

För lärarutbildningarna finns många disputerade upptagna på de lärarlistor som lärosätena skickat in, men i praktiken medverkar de disputerade i liten utsträckning i utbildningarna. Utvärderingarna visade dessutom att den vetenskapliga kompetensen är ojämnt fördelad både mellan de olika lärosätena och mellan och inom utbildningarna. Bedömggrupperna för förskolläro- och grundläro- och ämnesläro- utbildningarna beskriver att den vetenskapliga kompetensen generellt är god inom den utbildningsvetenskapliga kärnan (UVK). Bedömggruppen för ämnesläro- utbildningarna påtalar dock att den vetenskapliga kompetensen ofta är fragmenterad när det kommer till ämne,

⁷⁷ Gemensamt examensmål för samtliga ingående inriktningar. Målet relaterar till studentens kunskap om områdets vetenskapliga grund och insikt i aktuella forsknings- och utvecklingsarbete samt kunskap om sambandet mellan vetenskap och beprövad erfarenhet och sambandets betydelse för yrkesutövningen.

⁷⁸ Inriktningsspecifika examensmål. Brister i måluppfyllelse finns inom inriktningarna mot distriktssköterska samt psykiatrisk vård, medan samtliga utbildningar inom ambulanssjukvård uppfyller kunskapsformen.

⁷⁹ Universitetskanslersämbetet, *Läro- och utbildningarna: Kvalitet, utmaningar och strategier 2016-2022*. Rapport 2023:9.

ämnesdidaktik samt utbildningsvetenskaplig eller pedagogisk kompetens med koppling till aktuell yrkesexamen⁸⁰.

Professionsanknytningen inom utbildningarna beskrivs generellt hålla en god standard. För yrkeslärarutbildningarna konstateras att en hög grad av lärarna har egen lärarexamen. Men för samtliga utbildningar ser man att den samlade professionskompetensen är låg mot just de åldrar eller den verksamhet som utbildningarna förbereder för.

För de mindre utbildningarna (med ett totalt antal helårsstudenter som understiger 100) som utvärderats kopplas bristerna i den vetenskapliga miljön till att lärosätena har få fast anställda disputerade lärare. De lärare som är anställda har ofta krävande administrativa uppdrag och liten eller ingen tid för egen forskning och kompetensutveckling. Utbildningens anknytning till forskning sköts istället av anlätade konsulter som forskar. Det menar bedömarna dels försvårar för studenterna att skriva självständiga arbeten i befintliga forskningsprojekt, dels att en vetenskaplig miljö inte blir en del i studenternas vardag. Beroendet av externa lärare riskerar även att leda till svårigheter med kontinuitet, utveckling och progression och därmed utgöra en sårbarhet för utbildningen enligt bedömargrupperna. Inom dessa utbildningar anser bedömargrupperna däremot att professionsanknytningen och den professionsrelaterade kompetensen är god.

För specialistsjuksköterskeutbildningarna lyfter bedömargruppen fram att kliniska handledare i många fall saknar specialist- och handledarutbildning. Vidare har inte alla lärosäten disputerade lärare inom varje inriktning, trots mångåriga ansträngningar. Generellt är lärartätheten underdimensionerad i relation till undervisningsuppdraget, särskilt för disputerade lärare. Men bedömargruppen anser också att den pedagogiska kompetensen bör stärkas och anpassas till teknik- och samhällsutveckling samt ökad digitalisering.

Sammantaget visar utvärderingarna att både den vetenskapliga och professionsrelaterade kunskapen hos lärarkåren behöver utvecklas. Fler disputerade behövs som forskar om områden som är relevanta för utbildningarna.

Utbildningsutvärderingar på forskarnivå

Pilotutvärdering av utbildning på forskarnivå 2015–2016

Under åren 2015–2016 genomfördes en pilotstudie av metoden för utvärdering av utbildning på forskarnivå⁸¹. Omdömena i

⁸⁰ Universitetskanslersämbetet, *Lärarytelseutvärderingarna: Kvalitet, utmaningar och strategier 2016–2022*. Rapport 2023:9.

⁸¹ Syftet med pilotomgången var att testa hur väl metoden fungerar på både små och stora utbildningar inom naturvetenskap, teknik, medicin, samhällsvetenskap, humaniora och konstnärlig forskning. Dessutom valde UKÄ att inkludera några tvär- och mångvetenskapliga utbildningar.

pilotutvärderingen var på en tvågradig skala: *hög kvalitet* eller *ifrågasatt kvalitet*. Om utfallet i utvärderingen var positivt, ingick den utvärderade utbildningen sedan inte i den ordinarie utvärderingen. Där ingick bara de utbildningar som fått ett negativt utfall.

Det fanns en ambition att pröva metoden på utbildningar från olika forskningsområden. Sammanlagt ingick 13 forskarutbildningsämnen från var och ett av forskningsområdena naturvetenskap, teknik, medicin, samhällskunskap och humaniora. Även ett tvär- och mångvetenskapligt ämne och konstnärligt ämne inkluderades.

Av de ingående 13 forskarutbildningarna bedömdes 11 ha hög kvalitet. För de andra 2 utbildningarna blev omdömet ifrågasatt kvalitet.

Efter genomförd pilotutvärdering gjordes ändringar i vägledningen. Ändringarna baserades dels på erfarenheter från pilotutvärderingen dels på de ändringar som skrevs fram i regeringens skrivelse *Kvalitetssäkring av högre utbildning* (2015/16:76) och angav förutsättningarna för UKÄ:s nationella kvalitetssäkringssystem. Det gjordes också ett antal revideringar 2018. Revideringarna beskrivs i kapitlet Kontinuerlig utveckling, under avsnittet Revidering av vägledningar.

Ordinarie granskningar av forskarutbildning 2017–2022

UKÄ har utvärderat och fattat beslut om 153 forskarutbildningar inom 20 forskningsämnen (som vart och ett kan innehålla flera specifika forskarutbildningsämnen) inom 5 olika forskningsämnesområden^{82, 83, 84} under 2017–2022. UKÄ:s metod för urval har bland annat inneburit att alla lärosäten som ger forskarutbildning ska delta i granskningen med minst en utbildning. Det har medfört att det finns variation av antalet utbildningar per forskningsämnesområde samt per forskningsämne. Figur 10 visar antalet utvärderade utbildningar per forskningsämne.

Huvuddragen av utfallet i granskningar av forskarutbildning 2017–2022

Av de 153 utvärderade utbildningarna fick 39 av utbildningarna omdömet *ifrågasatt kvalitet*. Utbildningarna blev därefter föremål för uppföljning ett år efter den första bedömningen. Figur 10 visar fördelningen av omdömen utifrån forskningsämne. Utfallet för vart och

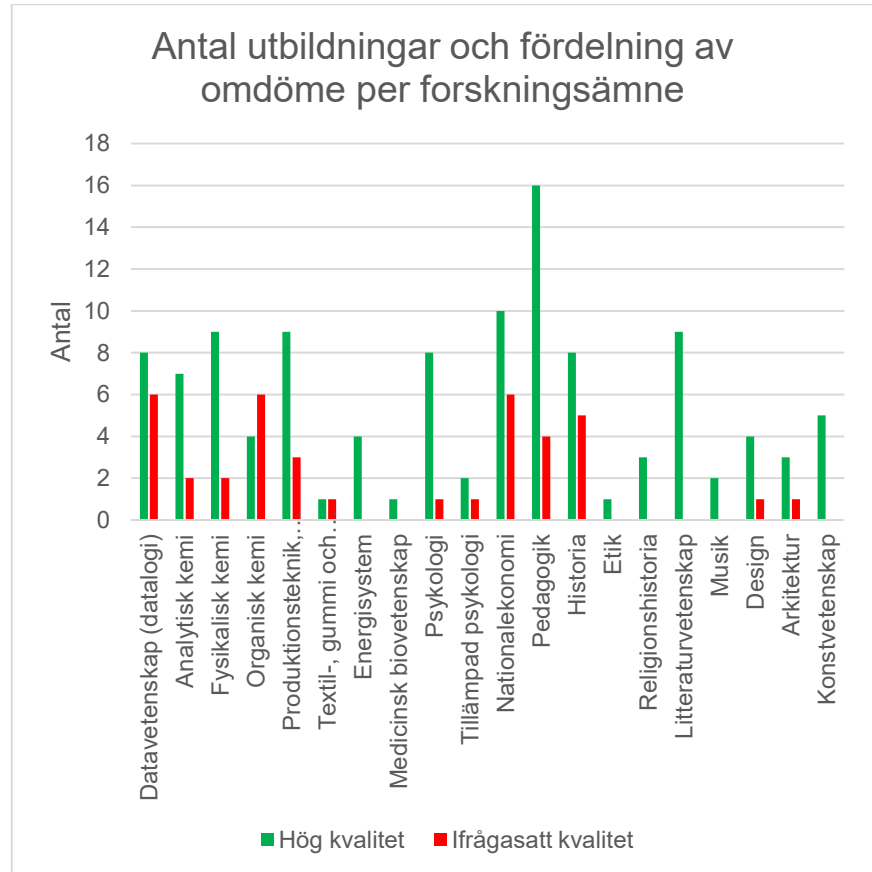
⁸² De sex forskningsämnesområdena är naturvetenskap, teknik, medicin och hälsovetenskap, lantbruksvetenskap, samhällsvetenskap samt humaniora inklusive konstnärlig forskning. Se *Standard för svensk indelning av forskningsämnen 2011*. Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2016.

⁸³ Utvärdering av utbildningar inom medicin och hälsovetenskap som avsågs starta 2020 sköts upp p.g.a. covid-19-pandemin.

⁸⁴ Urvalet av forskningsämnen utgick från att samtliga lärosäten som ger forskarutbildning skulle vara med i utvärderingen med minst en utbildning. Om lärosäten hade utbildningar inom flera forskningsämnesområden skulle minst en utbildning utvärderas från varje forskningsämnesområde. Valda forskningsämnen skulle möjliggöra en nationell lägesbild och därför inkluderades alla lärosäten som gav utbildning inom det valda forskningsämnet.

ett av forskningsämnena separat (datavetenskap, pedagogik etc.) kan ge en uppfattning om kvaliteten inom varje forskningsämne. Figuren visar utfallet för samtliga 153 utbildningar fördelat på forskningsämne.

Figur 10. Samlat omdöme för samtliga 153 utbildningar i den första bedömningen för varje forskningsämne.

Vad är lärosätena bra på och vad är utvecklingsområdena?

Som framgår av tabell 1 finns bristerna som identifierats i granskningarna i huvudsak inom bedömningsområdena Förutsättningar och Utformning, genomförande och resultat⁸⁵.

⁸⁵ I bedömningsområdet Förutsättningar ingick initialt forskarutbildningsämne, personal (vilket här avser handledarressurs) och forskarutbildningsmiljö. I bedömningsområdet Utformning, genomförande och resultat fanns de examensmål som valts ut för utvärderingen. Från 2018 ingick enbart personal och forskarutbildningsmiljö under Förutsättningar. Uppföljning och Jämställdhet som båda tidigare varit egna bedömningsområden ingick från 2018 under Utformning, genomförande och resultat.

Tabell 1. Utfall per bedömningsområde under 2017–2022 för samtliga 153 granskade utbildningar inom den ordinarie granskningsomgången.

Bedömningsområde	Sammanvägd bedömning	
	Tillfredsställande	Inte tillfredsställande
Förutsättningar	131	22
Utformning, genomförande och resultat	126	27
Uppföljning, åtgärder och återkoppling ⁸⁶	90	5
Jämställdhet ⁸⁷	89	6
Doktorandperspektiv	146	7
Arbetsliv och samverkan	150	3

Perspektiven ofta tillfredsställande

Utbildningsutvärderingarna på forskarnivå visar att lärosätena, med några enstaka undantag, fick ett positivt omdöme inom bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan. Det bedömningsområdet handlar om ifall utbildningen är användbar på arbetsmarknaden, och på vilket sätt utbildningen förbereder doktoranderna för ett föränderligt arbetsliv både inom och utanför akademien. I en uppföljning som gjordes konstaterades att bedömningsområdet är relativt smalt sett till vad som konkret bedöms, jämfört med till exempel bedömningsområdet Förutsättningar som har ett mer mångfacetterat innehåll⁸⁸. Det blir därigenom mindre krävande för lärosätena att nå ett positivt omdöme för området arbetsliv och samverkan. Liknande resonemang kan föras för de andra perspektiven. Arbetsliv och samverkan var i uppföljningen ändå det bedömningsområde som i yttrandena beskrevs ha mest utvecklingspotential. Vanligast var att bedömarna ansåg att karriärplaneringen för ett arbete utanför akademien behövde stärkas.

En fördjupad analys av granskningarna av utbildningar inom forskningsämnena analytisk kemi, organisk kemi och fysikalisk kemi⁸⁹ har genomförts för att bland annat se på styrkor i utbildningsmiljön. Här framstod den vetenskapliga och pedagogiska kompetensen bland handledare som god, internationella och nationella samarbeten var vanliga och det fanns en bra samverkan med industrin. Vid de flesta lärosätena i granskningen fanns även en välfungerande organisation för handledningen av doktorander och doktoranders arbetsmiljö samt goda möjligheter för doktorander att påverka sin utbildning. Att det finns bra arbetsmöjligheter efter examen för doktoranderna var också något som lyftes fram som positivt i utvärderingarna av de tre kemiämnena.

⁸⁶ Var ett eget bedömningsområde i omgång 1, och är nu en bedömningsgrund under bedömningsområdet Utformning, genomförande och resultat.

⁸⁷ Var ett eget bedömningsområde i omgång 1, och är nu en bedömningsgrund under bedömningsområdet Utformning, genomförande och resultat.

⁸⁸ Universitetskanslersämbetet, *Granskning för utveckling. 95 utvärderade utbildningar på forskarnivå 2017–2018*. Rapport 2019:1.

⁸⁹ Redovisningen är hämtad från *Kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling 2021 Redovisning till regeringen*. Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2022.

Små utbildningsmiljöer fick ofta ifrågasatt kvalitet

En första analys av utfallet av granskningarna gjordes 2019⁹⁰. Där framgick att det fanns en stor variation i antalet doktorander inom olika ämnen. Av de 123 utbildningar på forskarnivå som då hade utvärderats varierade antalet aktiva doktorander på utbildningarna från någon enstaka till upp emot ett hundratal. Av mer intresse var att det av analysen framgick att drygt hälften av de utvärderade utbildningarna hade högst 10 doktorander.

Som en följd av det gjordes en fördjupad analys av utbildningarna med få aktiva doktorander. Omdömet ifrågasatt kvalitet gavs till 29 utbildningar av totalt 123 utbildningar. Av dessa 29 hade 24 utbildningar färre än tio doktorander. Den ifrågasatta kvaliteten som alltså var mycket vanligare för små miljöer förklarades på flera sätt. Dels hade de små miljöerna ett för litet kursutbud, dels fanns en brist på handledarresurser och en liten forskningsmiljö i övrigt (med t.ex. anknutna forskare). Analysen visade dock även flera goda exempel på hur sådan problematik hanterades av lärosätena.

Bred kunskap och förståelse inom ämnet ofta bristfälligt

Förutom små utbildningsmiljöer observeras också att den bedömningsgrund som handlar om att doktoranderna ska få bred kunskap och förståelse inom ämnet var den som fällde utslag i många utvärderingar. Det var dock mer eller mindre framträdande inom de utvärderade ämnena. Inom ämnena kemi och nationalekonomi brast exempelvis en tredjedel av utbildningarna på den bedömningsgrunden. Det var i linje med att många av de utvecklingsområden som angavs i yttrandena låg inom temat utbildningens innehåll. Mer specifikt berörde bedömarna kursinnehåll, den individuella studieplanen (ISP) och seminarieverksamheten.

I den fördjupade analysen av utvärderingarna av utbildningar på forskarnivå inom forskningsämnena analytisk kemi, organisk kemi och fysikalisk kemi⁹¹ betonades behovet av att lärosätena ser över hur den breda kunskapen i området för examen ska uppnås. Att skapa bättre förutsättningar för doktorander att ta relevanta kurser och delta i relevanta seminarier ser såg bedömargrupperna som ett viktigt utvecklingsarbete. Bedömargrupperna framhävde att det kan vara en god idé att lärosäten går samman, exempelvis genom en nationell forskarskola, för att skapa gemensamma kurser, eftersom forskarutbildningsmiljöerna inom respektive keminriktning ibland är små.

⁹⁰ Universitetskanslersämbetet, *Små forskarutbildningsmiljöer. Utmaningar och framgångsfaktorer*. Rapport 17 (2019).

⁹¹ Universitetskanslersämbetet, *Kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling 2021*, Rapport 2022.

Doktorander har ibland olika typer av anställningsform och bakgrund. Doktorander kan finansieras via stipendier eller vara anställda som industridoktorander. Bakgrunden kan innebära att doktoranderna inte kan undervisa på svenska. Bedömargrupperna har i anslutning till det identifierat ett behov av att se över att alla doktorander, oavsett finansieringsform eller språkkunskaper i svenska, har samma möjlighet att nå samtliga examensmål i examensordningen.

Bristerna varierar mellan ämnena

En allmän reflektion över utfallet av granskningarna är att det finns en stor variation i utfallet för det samlade omdömet i olika ämnen. Inom litteraturvetenskap (8 lärosätena) bedömdes exempelvis samtliga utbildningar ha *hög kvalitet*. Inom organisk kemi (10 lärosäten) bedömdes hälften av utbildningarna ha *hög kvalitet*, där brister av måloppfyllelse inom Kunskap och förståelse var den vanligaste orsaken till slutomdömet. Även i datavetenskap/datalogi (14 lärosäten) fick omkring hälften av utbildningarna hög kvalitet (8 stycken). I det sistnämnda fallet var det i stället jämställdhetsperspektivet som brast⁹².

Uppföljning av utbildningar med ifrågasatt kvalitet

För en utbildning som fått omdömet ifrågasatt kvalitet i en ordinarie utbildningsutvärdering innebär det att UKÄ ifrågasätter lärosätets examenstillstånd för den utvärderade utbildningen. De lärosäten vars utbildningar har fått omdömet ifrågasatt kvalitet ska senast ett år efter UKÄ:s beslut komma in med en redogörelse för de åtgärder som har genomförts.

Ett lärosäte kan också välja att lägga ned den ifrågasatta utbildningen. I sådana fall ska lärosätet senast sista dagen för inlämning av åtgärdsredovisningen inkomma med beslut om nedläggning av den ifrågasatta utbildningen till UKÄ.

Uppföljningsprocessen skiljer sig inte åt beroende på utbildningsnivå. Underlaget för uppföljningen består av lärosätets åtgärdsredovisning. I åtgärdsredovisningen redovisar lärosätet vilka åtgärder som genomförts för det eller de bedömningsområden som inte bedömts som tillfredsställande. Bedömargruppen kan välja att föreslå att en intervju ska genomföras. Utifrån bedömargruppens yttrande beslutar UKÄ att ge utbildningen omdömet hög kvalitet eller beslutar om att examenstillståndet ska återkallas. För enskilda utbildningsanordnare

⁹² Noterbart är att inom utvärderingen av produktionsteknik, arbetsvetenskap och ergonomi fick 6 av 12 utbildningar ej tillfredsställande på jämställdhetsperspektivet. Men eftersom det perspektivet från 2018 inte var eget bedömningsområde utan ingick i Utformning, genomförande och resultat ansåg bedömarna att bristerna överlag inte medförde att detta senare bedömningsområde skulle underkännas.

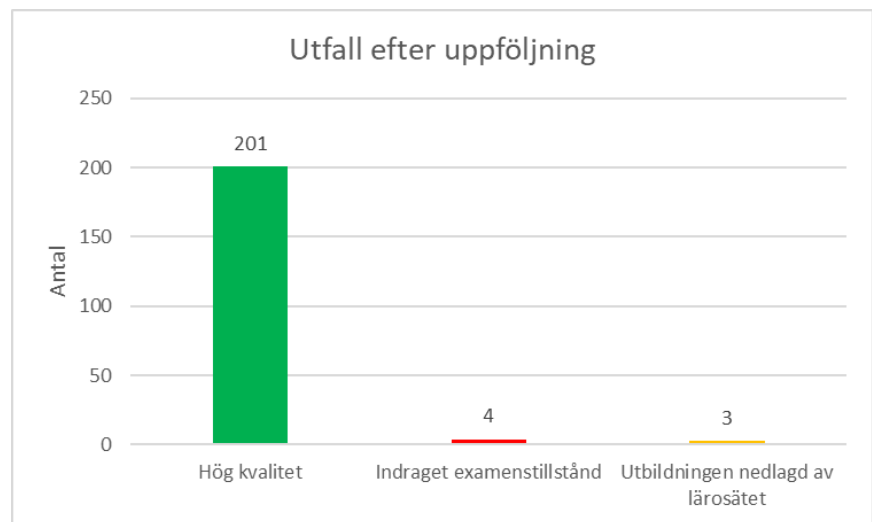
samt Försvarshögskolan och Sveriges lantbruksuniversitet är det dock regeringen som fattar beslut om ett examenstillstånd ska återkallas.⁹³

Uppföljning av utbildning på grundnivå och avancerad nivå

Av de 99 utbildningar som i de ordinarie utvärderingarna fick det samlade omdömet ifrågasatt kvalitet, har 82 utbildningar hittills följts upp. Av dem har lärosätet valt att lägga ned tre utbildningar innan UKÄ:s uppföljning startade och UKÄ har återkallat fyra examenstillstånd. Övriga 75 utbildningar bedöms nu hålla *hög kvalitet*.

Dessutom har regeringen återkallat ett examenstillstånd för psykoterapeutexamen, eftersom lärosätet inte kom in med underlag för bedömning i samband med UKÄ:s utvärdering. UKÄ kommer under sommaren/hösten 2023 följa upp fyra utbildningar som har ifrågasatt kvalitet. De specialistsjuksköterskeutbildningar som under våren 2023 bedömdes ha ifrågasatt kvalitet följs upp under 2024 och ingår inte i nedanstående redovisning.

Figur 11. Totalt utfall efter uppföljning av utbildningar som fått omdömet ifrågasatt kvalitet i ordinarie utbildningsutvärdering

Inom utbildningar på grundnivå och avancerad nivå har bara lärarutbildningarna hunnit följas upp. Följande redovisning sammanfattar övergripande de åtgärder lärosätena har genomfört för att komma tillrätta med brister inom lärarutbildningarna. För en komplett bild hänvisar vi till de enskilda yttrandena eller till åtgärdsredovisningarna.

Som redovisats ovan brister utbildningarna främst inom säkerställandet av studenternas måluppfyllelse och lärarnas vetenskapliga kompetens. En konsekvens av det är även brister inom utbildningarnas

⁹³ Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för uppföljning av utbildningar med ifrågasatt kvalitet – Utbildningsutvärderingar på grundnivå och avancerad nivå samt forskarnivå*. 2018 reviderad 2020.

forskningsanknytning. Flera sätt för att utveckla forskningsanknytningen redovisas, både när det gäller utbildningarnas innehåll och lärarresurser.

Arbete med konstruktiv länkning och progression vanliga åtgärder

Kopplingen mellan lärandeaktiviteter, lärandemål, examination och examensmål brukar kallas konstruktiv länkning. Arbete med konstruktiv länkning och progression var den vanligaste åtgärden för att åtgärda brister kopplade till säkerställande av måluppfyllelse. Även åtgärder kopplade till att se över utbildningsstrukturen för att stärka studenternas möjlighet att uppnå vetenskaplig progression genom utbildningen är vanligt. Inom ämneslärarutbildningar har även åtgärder för att utveckla och stärka det ämnesdidaktiska innehållet varit vanliga, exempelvis har genomlysningar och analyser av kursplaner ofta lett till revideringar.⁹⁴ Revideringarna har stärkt undervisningen och examinationerna i förhållande till examensmålen.

Förstärkning av lärarresurserna

Den vanligaste åtgärden för att åtgärda brister inom lärarnas vetenskapliga kompetens var utökade lärarresurser. Utökningen av vetenskapligt meriterade lärare har skett på olika sätt, exempelvis genom nyrekrytering, kompetensutveckling av befintlig personal, fler utlysningar av doktorandtjänster och samarbeten med disputerad personal vid andra institutioner inom lärosätet.

Återkallade examenstillstånd

Efter genomgången uppföljning – inklusive åtgärdsrapportering, komplettering och intervjuer – fanns det enligt bedömargrupperna fortfarande kvarstående brister vid fyra av de granskade utbildningarna. Bristerna gällde en förskollärarytbildning och en grundlärarutbildning med inriktning fritidshem samt två ämneslärarutbildningar med inriktning mot arbete i gymnasieskolan i undervisningsämnet matematik. UKÄ har efter uppföljningen beslutat att dra in examenstillstånden för dessa fyra utbildningar.

För utbildningen som leder till förskollärarexamen kvarstod bristen att lärandemål inte utformats, genomförts och säkerställts på ett tillfredsställande sätt. Bedömargruppen menade att det saknades en tydlig koppling mellan examensmål, lärandemål, lärandeaktiviteter, examination och betygskriterier. Det skapade en otydlighet i studenternas progression genom utbildningen.

För utbildningen som leder till grundlärarexamen med inriktning fritidshem kvarstod bristen att den fritidspedagogiska kompetensen var

⁹⁴ Universitetskanslersämbetet, *Lärarytbildningarna: Kvalitet, utmaningar och strategier 2016-2022*. Rapport 2023:9.

otillräcklig och att den vetenskapliga kompetensen varken säkerställdes på kort eller lång sikt. Bedömaregruppen konstaterade att det saknades ett strategiskt målinriktat arbete om vilka områden som behövde förstärkas inom det fritidspedagogiska området. Det framgick inte heller hur den fritidspedagogiska forskningen kom studenterna till del och hur utbildningen forskningsanknöts.

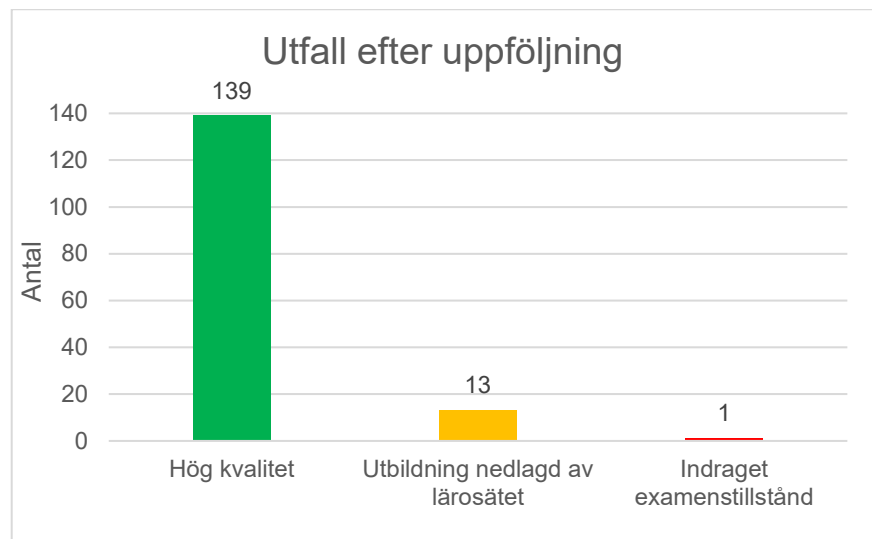
För utbildningarna som leder till ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i gymnasieskolan i undervisningsämnet matematik lyfte bedömaregruppen kritiken om brister i den matematikdidaktiska kompetensen och att det inte säkerställs att studenterna får en både bred och djup introduktion till matematikämnets didaktik. Bedömaregruppen menade även att lärargruppen som helhet saknar den ämnesfördjupning som krävs för att kunna följa ämnets vetenskapliga utveckling, utveckla matematikkurser på avancerad nivå, självständigt bedriva forskning i matematik och representera ett forskande arbetssätt i matematik, inom ramen för matematikundervisningen. För ett av lärosätena riktades även kritik mot att lärosätets strategiska arbete på ledningsnivå inte på ett tillfredsställande sätt lyckats stärka och säkerställa den nödvändiga matematikdidaktiska kompetensen som krävs för att planera och genomföra utbildning till ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i gymnasieskolan i undervisningsämnet matematik. Även planeringen och genomförandet av kurserna i matematikdidaktik brister.

Uppföljning av utbildning på forskarnivå

Totalt fick 39 av 153 utvärderade utbildningar omdömet *ifrågasatt kvalitet* under perioden 2017–2022⁹⁵. För 25 av de ifrågasatta utbildningarna har lärosätena arbetat med åtgärder som lett till hög kvalitet. Lärosätena har i 13 fall valt att lägga ner ifrågasatta utbildningar. På ett lärosäte ledde ifrågasättande av kvaliteten till att ett examenstillstånd drogs in. Det bör noteras att nedläggningen av ett forskarutbildningsämne kan betyda att ämnet genom intern omorganisation integreras i ett annat bredare ämne. Doktorander och anknutna handledare blir på det sättet kvar på lärosätet. Nedläggning av ett ämne har också i några fall handlat om ett ämne som visat låg aktivitet genom att ha få doktorander, dvs. någon enstaka, eller att ämnet visat på låg aktivitet överlag.

⁹⁵ De två utbildningar som fick omdömet ifrågasatt kvalitet i pilotgranskningen av utbildningar på forskarnivå skulle ha följts upp inom ramen för ordinarie utvärderingscykel för kvalitetsgranskning av utbildning på forskarnivå. Utbildningen inom medicin och hälsovetenskap avsågs starta 2020, men utvärderingen sköts upp på grund av covid-19-pandemin. En forskarutbildning inom kemi vid aktuellt lärosäte från pilotstudien ingick i ordinarie utbildningsutvärdering.

Figur 12. Totala utfallet april 2023 efter ordinarie utvärdering och uppföljning.

Åtgärder⁹⁶ innebär nyrekryteringar av lärare/handledare samt utvidgande av doktorandernas forskarutbildningsmiljö

Utbildningar på forskarnivå som fått *ifrågasatt kvalitet* har oftast fått omdömet inte tillfredsställande på bedömningsområdena Förutsättningar samt Utformning, genomförande och resultat. Uppföljningarna av forskarutbildningar visar att några av de vanligaste åtgärderna har varit att utöka lärarresurser, anställa fler doktorander, erbjuda fler forskarutbildningskurser, utöka seminarieverksamheten, integrera jämställdhet i utbildningarna och arbeta mer strukturerat med den individuella studieplanen och andra typer av uppföljningar.

Några olika exempel på åtgärder för att stärka lärarresursen kan nämnas. I några fall handlade det om nyrekrytering av lärare. I ett par fall handlade det om att man nu har interna i stället för externa handledare, och att handledarna har relevant ämnesbakgrund. I ett fall har ämnets gästprofessor fått utökade resurser. Åtgärder kan ibland vara specifika för ett visst ämne. För ett forskarutbildningsämne gjorde alla lärosäten ändringar i den allmänna studieplanen på ett sådant sätt att de skulle omfatta de obligatoriska kunskapskrav som finns enligt nationell och internationell standard.

Åtgärder inom Doktorandperspektiv och Arbetsliv och samverkan innebär ökad planering av forskarutbildningen och stärkt samverkan

Ett fåtal utbildningar har följts upp inom bedömningsområdet Doktorandperspektiv, eftersom det området ledde till få ifrågasättande i den första granskningen. Åtgärder som lärosätena har genomfört omfattar utveckling av arbetet med uppföljning av forskarutbildning,

⁹⁶ Redovisningen baseras på UKÄ:s återrapporteringar till regeringen för åren 2019–2021.

inrättandet av ett doktorandråd och framtagande av en forskarhandbok med riktlinjer för handledarrelationen samt med praktisk information om utbildningens innehåll och doktorandernas rättigheter.

Även ett mindre antal utbildningar har följts upp inom bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan. Där har åtgärderna inneburit att stärka samverkan internt med andra avdelningar, stärka samarbetet med industrin samt i något fall låta doktoranderna få ett ökat ansvar för laboratorieutrustningen.

Ett indraget examenstillstånd

För det examenstillstånd som drogs in kvarstod en brist i hur lärosätet kvalitetssäkrade kurser som gavs inom ramen för ett lärosätesövergripande doktorandnätverk. Trots att lärosätena i nätverket genomförde åtgärder för att stärka kontinuiteten och för att säkerställa kvaliteten i kurserna, ansåg bedömargruppen att utbildningen var helt beroende av doktorandnätverket. Förutsättningarna bedömdes därför som otillräckliga.

Examenstillståndsprövningar

Syftet med examenstillståndsprövningar är att pröva om en anordnare av utbildning har nödvändiga förutsättningar för att studenterna ska kunna nå de mål som riksdag och regering har ställt upp i examensordningen för den examen som utbildningen ska leda till⁹⁷. Inför införandet av det nationella systemet för kvalitetssäkring gjordes en översyn av vägledningens innehåll med tillhörande bedömningsområden och bedömningsgrunder i sin helhet. Även själva processen för prövningar från inlämnande av ansökan till slutligt beslut sågs över utifrån tidigare erfarenheter. En ny vägledning för examenstillståndsprövningar började tillämpas för ansökningar inkomna från och med den 1 januari 2017⁹⁸.

Införandet av jämställdhets-, student- och arbetslivsperspektiv även för examenstillståndsprövningar ledde till att antalet bedömningsgrunder ökade. Det tillkom också en bedömningsgrund i vägledningen ordagrant hämtad från följande formulering i kapitel 1 i högskolelagen (1992:1434):

⁹⁷ Vilka examina som ett lärosäte måste ansöka om är reglerat i kapitel 1 i högskolelagen och lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina. Universiteten behöver bara ansöka om tillstånd för yrkesexamen och konstnärlig examen. De har generellt tillstånd att utfärda alla andra typer av examina: högskoleexamen, kandidatexamen, magisterexamen, masterexamen, licentiatexamen och doktorsexamen. Statliga högskolor måste ansöka om tillstånd för yrkesexamen, konstnärlig examen samt masterexamen, licentiatexamen och doktorsexamen inom ett visst område. De har generellt tillstånd för högskoleexamen, kandidatexamen och magisterexamen. Statliga konstnärliga högskolor måste ansöka om tillstånd för yrkesexamen, konstnärlig examen, magisterexamen samt masterexamen, licentiatexamen och doktorsexamen inom ett visst område. De har enbart ett generellt tillstånd att utfärda högskoleexamen och kandidatexamen. De enskilda utbildningsanordnarna måste ansöka om tillstånd för alla typer av examina.

⁹⁸ Bedömningsgrunderna finns beskrivna i UKÄ:s vägledning med bilagor för examenstillståndsprövning.

13 § Ett tillstånd att utfärda examina får lämnas bara om det i ett rikstäckande perspektiv finns ett allmänt intresse av att examina får utfärdas.

Säkring av examensmål i fokus

En annan konsekvens var ett mer framskrivet fokus på bedömning av uppfyllelse av målen i examensordningen. Detta utifrån en strävan efter likvärdighet i förhållande till utbildningsutvärderingar, där måluppfyllelsen skulle vara i centrum. Övriga bedömningsgrunder i vägledningen som rörde lärarresursen, forskningsmiljön, ekonomin och infrastrukturen fick något reviderade formuleringar, för att de skulle stämma överens med övriga komponenters formuleringar.

Två ansökningsomgångar och förlängd tid för prövning

Från 2017 utökades antalet ansökningstillfällen till två gånger per år, i mars respektive oktober. Genom att ha två tidpunkter för ansökan gavs lärosätena ytterligare ett tillfälle att komma in med sina ansökningar. För att effektivisera processen infördes också en möjlighet för lärosätena att i god tid föranmäla en ansökan. Med detta sistnämnda kunde UKÄ inleda rekryteringen av bedömare på ett tidigt stadium i granskningsprocessen.

De närmaste åren före 2017 hade en diskussion förts om det var rimligt att kräva att en utbildning hade alla förutsättningar på plats innan tillstånd gavs. Särskilt kritiskt var lärarresursen. UKÄ utredde under 2015 om det fanns möjlighet att ändra praxis så att det t.ex. skulle vara möjligt att åtgärda mindre brister inom ramen för den första ansökningsprocessen. Efter en diskussion om utredningens förslag blev slutsatsen att grundprinciperna för tillståndsprövningarna skulle ligga fast, i och med att de är väl beprövade och väl fungerande, men att en modifikation av principerna vid myndighetens ställningstagande till de sakkunnigas yttrande borde övervägas.

Modifikationen innebar att det i undantagsfall kunde vara rimligt för UKÄ att besluta om att utöka tiden för en prövning, utifrån de sakkunnigas rekommendation och därmed medge utrymme för de ansökande att komma in med specifika kompletteringar. En viktig utgångspunkt för justeringen i beslutsförfarandet var att undantag bara skulle vara aktuellt när åtgärderna för att avhjälpa bristen bedöms vara inom rimlig tid. Därför sattes den tid som tilläts för att komma in med kompletteringar till sex månader.

Huvuddragen av utfallet i examenstillståndsprövningar 2017–2022

Under cykeln har UKÄ handlagt 85 ansökningar, varav 31 ansökningar är från enskilda utbildningsanordnare och resterande 54 är från statliga lärosäten. Ansökningar om tillstånd för yrkesexamen har varit vanligast med totalt 51 ansökningar. Bara tre ansökningar under perioden rörde konstnärliga examina. Totalt fick 36 ansökningar avslag (42 procent) och 49 (58 procent) beviljades. Ansökningar från enskilda

utbildningsanordnare fick i högre utsträckning avslag än statliga lärosäten, 68 procent jämfört med 28 procent. Flest avslag kunde härledas till bedömningsgrunden som handlar om hur lärosätena säkerställer att studenterna når examensmålen. Även lärarresursen samt lärosätenas beskrivningar av område och huvudområde i relation till utbildningen brast i flera ansökningar.

Tabell 2. Beviljade och avslagna ansökningar åren 2018–2022. Typ av examen. Antal och andelar.

Examen	Beviljade	Avslag	Andel beviljade	Andel avslag	Totalt antal
Yrkesexamen	33	18	65 %	35 %	51
Högskoleexamen	0	2	0 %	100 %	2
Kandidatexamen	1	2	33 %	67 %	3
Konstnärlig kandidatexamen	0	1	0 %	100 %	1
Magisterexamen	3	3	50 %	50 %	6
Masterexamen	4	5	44 %	56 %	9
Konstnärlig masterexamen	1	0	100 %	0 %	1
Licentiat- och doktorsexamen	6	5	55 %	45 %	11
Konstnärlig licentiat- och doktorsexamen	1	0	100 %	0 %	1
Summa (antal)	49	36	58 %	42 %	85

Flest avslag för bedömningsgrunden säkring av examensmål

Vad som lett till avslag kan vara brister i ett eller flera bedömningsområden. Dock har ansökningar som fått avslag, tabell 2, med några få undantag fått omdömet *inte tillfredsställande* på bedömningsgrunden säkring av examensmålen. Bedömningsgrunden hade fått en framträdande plats i den aktuella vägledningen. Det motiveras av att säkringen av examensmålen ofta lyfts fram som det resultatmål som utbildningens alla delkomponenter syftar till att uppnå. Det sägs i vägledningen bland annat att ansökande lärosäte ska ”beskriva och analysera hur utbildningens utformning visar på en progression och koppling mellan examensmål, lärandemål, lärandeaktiviteter och examination⁹⁹.”

Bedömningsgrunden innehåller alltså många delar som var och en ska beskrivas av det ansökande lärosätet dels i styrdokumentet för utbildningen, dels i ansökans text i övrigt.

Det faktum att säkringen av examensmål har en egen bedömningsgrund med detaljerade anvisningar fångar förstås bedömarnas uppmärksamhet.

⁹⁹ Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för ansökan om tillstånd att utfärda generell och konstnärlig högskoleexamen, kandidatexamen och magisterexamen*. 2018, sid 5.

Detta blir tydligt när bedömarna begär in kompletteringar av ansökan. Merparten av kompletteringar berör säkring av examensmålen samt de därtill kopplade styrdokument. Möjligheten till förlängd provningstid framstår som ett sätt att justera utbildningens innehåll. I samband med att förlängd tid infördes trodde många att den skulle kunna användas för att rekrytera ytterligare lärare. Det var i materialet dock ovanligt och tillämpades bara i enstaka fall.

Bedömningsgrunderna personal och utbildningsinnehåll svåra att uppfylla

Många ansökningar fick också avslag beroende på bedömningsgrunderna som berör lärarresurserna. Bedömningsgrunden är här relativt detaljerad och anger att det ska finnas både vetenskaplig och pedagogisk kompetens samt när det gäller yrkesexamen också professionsrelaterad kompetens. Tid för forskning och annan kompetensutveckling betonas. Dessutom ska det finnas förutsättningar för detta på både kort och lång sikt.

Bedömningsgrunden som handlar om området, huvudområdets och yrkesexamens innehåll och relevans ledde också till många avslag. På avancerad nivå och forskarnivå ställs höga krav på det sökta området för examen. Det handlar om att området måste vara tydligt avgränsat och hänga samman med lärosätets forskning och utbildning, men också vara relevant i ett rikstäckande perspektiv. För att få ett tillstånd på avancerad nivå eller forskarnivå brukar det krävas någon grad av profilering. Det innebär att området kan motiveras, eftersom det ofta inte finns vid andra lärosäten. Profileringen ställer dock krav på nya tydliga och avgränsade områdes- och ämnesdefinitioner. Det får konsekvenser för hur det nya området och ämnet bedöms, och leder ibland till avslag av ansökan.

Bedömningsgrunderna studentperspektivet och resurser nästan alltid tillfredsställande

Det fanns också bedömningsgrunder som nästan alltid fick ett positivt utfall: resurser (andra än lärare, t.ex. lokaler och bibliotek) samt student- och doktorandperspektiv. Även om en ansökan som helhet får avslag är dessa krav nästan alltid uppfyllda. När det gäller student- och doktorandperspektiv blir detta i många fall (större lärosäten) vid examenstillståndsprovningar en fråga om hur perspektivet tillgodoses överlag på närliggande utbildningar. Det är också svårt att bedöma studentperspektivet på en utbildning som ännu inte startat, bland annat eftersom det inte är möjligt att intervjua studenter på den aktuella utbildningen. Ett större lärosäte har även före ansökan biblioteksresurser och undervisningslokaler på plats, i likhet med ett aktivt studentinflytande. En förklaring kan alltså vara att större lärosäten redan har dessa förutsättningar på plats i och med att de redan bedriver utbildning inom andra områden. Men utfallet visar att även lärosäten

utan tidigare eller med liten utbildningsverksamhet i hög grad uppfyllde kraven på resurser och studentinflytande.

Nya utbildningar till tandhygienist, läkare och hälso- och sjukvårdskurator gav fler ansökningar

Utbildningen för en tandhygienistexamen utökades från och med den 1 januari 2019 till tre år från att tidigare varit en tvåårig utbildning. Det medförde att alla lärosäten som anordnade den tvååriga utbildningen (sju lärosäten) var tvungna att ansöka om ett nytt tillstånd för att kunna ge den treåriga utbildningen. Vidare infördes från och med den 1 juli 2019 en legitimation för kuratorer inom hälso- och sjukvården, och grund för legitimation skulle som huvudregel vara en ny utbildning för hälso- och sjukvårdskuratorexamen. Det har inneburit att UKÄ tagit emot tio ansökningar om denna examen. Slutligen har läkarutbildningen fått ett delvis förändrat upplägg med en ny examensbeskrivning som lett till att läkarutbildningen också förlängdes från fem och ett halvt till sex år, vilket har lett till att lärosätena (sju lärosäten) måste ansöka på nytt om denna examen.

Enskilda utbildningsanordnare får fler avslag på ansökan

Ansökningarna från enskilda anordnare har oftare fått avslag på sina ansökningar. Eftersom antalet ansökningar per år från enskilda anordnare brukar vara upp till en handfull, kan resultaten i stort påverkas av enstaka lärosätens ansökningar. Under den aktuella perioden fanns exempelvis en enskild anordnare som ansökte sex gånger om tillstånd för olika yrkesexamina, vilket är ovanligt i ett historiskt perspektiv. Jämförelser mellan enskilda och statliga lärosäten i antalet ansökningar haltar också, eftersom de enskilda enligt lag måste ansöka för alla typer av examina. Många ansökningar om yrkesexamen var under perioden prövningar av tillstånd för läkarexamen och tandhygienistexamen. De är utbildningar som många statliga anordnare redan har bedrivit sedan länge och något de gynnades av i ansökningsprocessen genom att de hade vissa förutsättningar på plats. Med det i åtanke, kvarstår ändå en tendens att enskilda anordnare har svårare att få sin ansökan bifallen. Det finns också en svag tendens till att antalet enskilda anordnare som ansöker ökade något under den aktuella tidsperioden.

Tematiska utvärderingar

De tematiska utvärderingarna har framför allt ett utvecklande syfte och leder inte till några sanktioner för universiteten och högskolorna. När en utvärdering är klar presenteras en nationell bild, men det ges även återkoppling till varje universitet och högskola.

Metod

Metoden för de tematiska utvärderingarna anpassas efter det aktuella temat men ska i så stor utsträckning som möjligt följa de metoder som tillämpas för övriga komponenter i det nationella kvalitetssäkringssystemet.

Den första tematiska utvärderingen, hållbar utveckling, hade en metod som var mer lik UKÄ:s övriga granskningar, genom att samtliga aspektområden utom jämställdhet ingick. Från och med utvärderingen av breddad rekrytering sorterade ett antal utvärderingsfrågor under två bedömningsområden: Styrning och organisation respektive Utformning, genomförande och resultat. Metodutvecklingen har även genomförts i högre grad i dialog med intressenterna, för att utforma utvärderingar som blir så relevanta och träffsäkra som möjligt. UKÄ har bland annat tillsatt en rådgivande grupp inför metodutvecklingen, för att ta del av kompetenser och erfarenheter som är relevanta för utvärderingen.^{100, 101}

En viktig del av den tematiska utvärderingen är återföringskonferensen som lärosätena bjuds in till för att dela sina erfarenheter.¹⁰² För granskningen av hållbar utveckling gjordes ingen uppföljning utöver återföringskonferensen. Efter granskningen av breddad rekrytering ska lärosätena två år efter granskningen skicka in en åtgärdsredovisning av hur de har hanterat de graderade rekommendationerna. I utvärderingen av sjuksköterskeexamen ska åtgärdsredovisningen skickas in redan efter ett år.

Även sättet att ge omdömen har ändrats under cykeln. I utvärderingen av hållbar utveckling användes två omdömesnivåer:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

I de två efterföljande tematiska utvärderingarna, breddad rekrytering respektive utvärderingen av sjuksköterskeexamen, gavs inget samlat omdöme. I stället gav bedömargrupperna graderade rekommendationer om vad respektive lärosäte bör och kan göra i sitt arbete utifrån de utvärderingsfrågor som lärosätet hade besvarat i sin självvärdering.

¹⁰⁰ Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för tematisk utvärdering av breddad rekrytering*. 2020, reg.nr 411-00545-19.

¹⁰¹ Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för tematisk utvärdering av utbildning som leder till sjuksköterskeexamen*. 2021, reg.nr 411-00445-20.

¹⁰² Se vidare om återföringskonferenser i kapitel Kontinuerlig uppföljning.

Utfall

Hållbar utveckling¹⁰³

Utvärderingen av hur universitet och högskolor arbetar med att främja en hållbar utveckling genomfördes tio år efter att skrivningen infördes i högskolelagen. Bedömargruppen konstaterade att de flesta lärosätena kunde ge exempel på kurser eller utbildningsprogram där hållbar utveckling hade integrerats. Däremot såg de att bara cirka hälften hade lärosätesövergripande mål för hållbar utveckling på plats, och ännu färre utförde systematisk uppföljning av målen eller arbetade med kompetensutveckling för sina lärare.

Tre fjärdedelar av lärosätena nådde inte upp till de kriterier som satts upp. De bedömdes ha behov av att utveckla sina processer. Exempel på sådant som bör utvecklas är att sätta lärosätesövergripande mål för hållbar utveckling, mer systematisk uppföljning av målen eller en utveckling av arbetet med kompetensutveckling i hållbar utveckling för lärare. Bara omkring en fjärdedel av lärosätena fick omdömet ”en väl utvecklad process” för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.¹⁰⁴ Bedömargruppen menade därför att lärosätenas arbete med att främja en hållbar utveckling måste bli tydligare och ske i ett högre tempo. Bedömargruppen betonade ledningens ansvar att på ett medvetet och engagerat sätt arbeta med hållbar utveckling. Eftersom hållbar utveckling är en ständigt pågående process, kunde bedömargruppen också konstatera att alla lärosäten har ett fortsatt behov av utveckling oavsett vilken sammantagen bedömning lärosätena fått i granskningen.

Breddad rekrytering¹⁰⁵

Med hänsyn till resurseffektivitet begränsades utvärderingen till att bara omfatta de lärosäten som läsåret 2018/19 hade minst 100 helårsstudenter.

De flesta lärosätena hade tolkat uppdraget att aktivt främja breddad rekrytering utifrån sina egna förutsättningar baserat på underrepresenterade grupper vid lärosätet. Men oftast fanns det ingen beskrivning av någon analys som föregått tolkningen. De flesta angav målgrupper, men de var sällan definierade och avgränsade, vilket försvårar för lärosätet att genomföra lämpliga åtgärder, följa upp dem och utvärdera resultatet.

¹⁰³ Universitetskanslersämbetet, *Universitets och högskolors arbete med att främja en hållbar utveckling En tematisk utvärdering, del 1*. Rapport 2017:12.

¹⁰⁴ Vinnova gjorde en fortsättning av UKÄ:s utvärdering av universitets och högskolors arbete med att främja en hållbar utveckling för att undersöka hur det går med Agenda 2030 inom universitet och högskolor. Det var en dokument- och intervjustudie av de tolv utvärderade lärosätena som fick betyget ”Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning”. Rapporten heter *Mycket görs, mycket mer måste göras. Universitet och högskolors bidrag till hållbar utveckling*. Rapport VR 2019:06.

¹⁰⁵ Universitetskanslersämbetet, *Tematisk utvärdering av universitets och högskolors arbete med att främja och bredda rekryteringen till högskolan*. 2022, reg.nr 411-00545-19.

Ett fåtal lärosäten hade en aktuell handlingsplan för arbetet med breddad rekrytering. Några angav att de hade haft det, men att arbetet med breddad rekrytering nu var integrerat med det övriga strategiska arbetet. De flesta lärosätena hade definierat någon form av ram och förutsättningar för arbetet med breddad rekrytering, men det brast i hur lärosätena höll samman arbetet.

Bedömargruppen menade att ansvarsfrågan var den största utmaningen när det gäller ramar och förutsättningar för arbetet med breddad rekrytering. Bara ett fåtal lärosäten hade en tydlig ansvarsfördelning för arbetet. Det fanns lärosäten som helt saknade samordnande funktioner och som därmed försummade viktig kunskapsöverföring mellan olika delar av verksamheten.

Det var bedömargruppens uppfattning att uppföljning var ett genomgående utvecklingsområde, vilket många lärosäten var medvetna om. En majoritet av lärosätena saknade en systematisk uppföljning och gjorde inte fördjupade analyser. En integrering av arbetet med breddad rekrytering i lärosätets kvalitetssystem kan underlätta systematiken, och troligtvis göra det lättare att dra nytta av erfarenheter och lärdomar i arbetet med breddad rekrytering.

Sjuksköterskeexamen¹⁰⁶

När sjuksköterskeutbildningarna utvärderades 2014 visade utvärderingen bland annat på behovet av att ytterligare granska den verksamhetsförlagda utbildningen.¹⁰⁷ UKÄ valde därför att bygga vidare på den tidigare utbildningsutvärderingens resultat genom att fokusera på några av de examensmål som studenterna ska uppnå inom kunskapsformen färdighet och förmåga. I den tematiska utvärderingen av utbildning som leder till sjuksköterskeexamen har UKÄ granskat hur lärosäten – i utbildningar som leder till sjuksköterskeexamen – arbetar för att studenterna ska nå utvalda examensmålen för färdighet och förmåga. 24 lärosäten ingick i utvärderingen.¹⁰⁸ Självvärderingar och diskussioner under utvärderingen har tydligt visat på gemensamma och nationella utmaningar och behov för lärosätena. Det finns alltså en samstämmighet om identifierade förbättringsområden. Kompetensförsörjningen är exempelvis en gemensam utmaning för alla lärosäten där det finns utvecklingsområden för den strategiska kompetensförsörjningen på lång sikt. Här är det viktigt att lärosätena identifierar sina specifika behov och upprättar kompetensförsörjningsplaner som följs upp kontinuerligt.

¹⁰⁶ Universitetskanslersämbetet, *Tematisk utvärdering av utbildning som leder till sjuksköterskeexamen*. 2022, reg.nr 411-00253-21

¹⁰⁷ Universitetskanslersämbetet, *Bedömargruppens yttrande över nationell kvalitetsutvärdering 2013 av sjuksköterskeexamen*. 2014, reg.nr 411-00339-13.

¹⁰⁸ Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för tematisk utvärdering av utbildning som leder till sjuksköterskeexamen*. 2021, reg.nr 411-00445-20.

En annan gemensam utmaning är att säkerställa tillräckligt många kliniska placeringar med hög kvalitet i sjuksköterskeutbildningarna. Här behöver lärosätena och vårdverksamheterna upprätta samverkansavtal och tydliggöra det gemensamma ansvaret för kliniska placeringar och deras kvalitet, som måste axlas av båda parter tillsammans.

Sammanfattning

Under innevarande cykel har totalt 42 ordinarie granskningar av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete inom utbildning beslutats. Av dem har 9 lärosäten (21 procent) bedömts ha ett godkänt kvalitetssäkringsarbete, 29 (69 procent) godkänt med förbehåll och 4 lärosäten (10 procent) har fått det samlade omdömet ifrågasatt kvalitetssäkringsarbete.

I början av cykeln framgick det att lärosätena i flera fall arbetade med att utveckla kvalitetssystemen, vilket innebar att systemens alla delar inte hade prövats i praktiken vid tidpunkten för granskningen, och de egenutvärderade utbildningsutvärderingarna hade ännu inte påbörjats. En bedömningsgrund som många (17 stycken) lärosäten inte klarat, är den som handlar om att utveckla utbildningarna med hjälp av kontinuerliga uppföljningar – där kursvärderingarna ingår – och periodiska granskningar. Den bedömningsgrunden är tydligt kopplad till kvalitetssystemet och i vilken grad det är tillräckligt skarpt och systematiskt för att säkerställa kvaliteten på utbildningarna, samt att det har prövats i tillräcklig utsträckning för att övertyga om att det kan säkerställa utbildningarnas kvalitet. Bedömningsområdena Förutsättningar respektive Arbetsliv och samverkan har oftast bedömts som tillfredsställande.

Totalt åtta granskningar av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete inom forskning har beslutats. De flesta lärosätena fick godkänt med förbehåll (sex av åtta lärosäten). Trots att uppbyggnaden av kvalitetssäkringsarbetet för forskning är ett nytt moment för lärosätena, visar granskningarna att majoriteten av lärosätena har ett i huvudsak väl fungerande kvalitetssystem även för forskning. De flesta säkerställer att de löpande följer upp, analyserar och använder information med bäring på forskningens kvalitet och relevans. Med något undantag arbetar lärosätena också systematiskt med att främja god forskningssed samt förebygga och hantera oredlighet i forskning. De utvecklingsområden som bedömaregrupperna identifierat skiljer sig åt mellan granskningarna.

Hittills har 18 lärosätessgranskningar hunnit följas upp, varav 2 inom forskning. De vanligaste åtgärderna som lärosätena redovisat har varit att ta fram eller uppdatera styrdokument och rutiner, genomföra ändringar i ledningsstruktur och mötesformer samt förbättra kommunikation. Andra vanliga åtgärder som genomförts är att förbättra uppföljning och utvärdering.

Totalt har 225 utbildningar på grundnivå och avancerad nivå utvärderats. Större delen leder till olika lärarexamina, eller till specialistsjuksköterskeexamen. Av utbildningarna bedömdes 126 (56 procent) ha hög kvalitet och 99 (44 procent) fick ifrågasatt kvalitet. Bedömningsområdena Studentperspektiv och Arbetsliv och samverkan bedömdes oftast som tillfredsställande, och i majoriteten av fallen även Förutsättningar. Utformning, genomförande och resultat är det bedömningsområde som oftast bedömdes som inte tillfredsställande. Bristerna avsåg oftast säkerställande av examensmålen samt lärarresurserna.

Inom utbildningar på grundnivå och avancerad nivå har bara lärarutbildningar hunnit följas upp. Arbete med konstruktiv länkning och progression var den vanligaste åtgärden för att åtgärda brister kopplade till säkerställande av måluppfyllelse. När det gäller brister inom personalens vetenskapliga kompetens var utökade lärarresurser den vanligaste åtgärden.

På forskarnivå har 153 utbildningar utvärderats. Totalt fick en fjärdedel (39 utbildningar) omdömet ifrågasatt kvalitet. Det finns en stor variation i utfallet för olika ämnen, men några tendenser kan ses i underlaget. Små utbildningsmiljöer med litet kursutbud och brist på handledarresurser är överrepresenterade bland ifrågasatta utbildningar. Den bedömningsgrund som handlar om att doktoranderna ska få bred kunskap och förståelse inom ämnet är den som faller utslag i många utvärderingar. Bedömningen av de så kallade perspektiven medför sällan att en utbildning ifrågasätts.

Efter att utvärderingscykeln genomförts har 25 utbildningar på forskarnivå som fick ifrågasatt kvalitet åtgärdat bristerna. Tretton utbildningar har lagts ned och ett examenstillstånd har dragits in. Åtgärder innebär nyrekryteringar av lärare och handledare samt utvidgande av doktorandernas forskarutbildningsmiljö.

När det gäller examenstillståndsprövningar gav tre nya utbildningar till tandhygienist, läkare och hälso- och sjukvårdskurator många nya ansökningar. Under cykeln har UKÄ handlagt 85 ansökningar, varav 31 ansökningar är från enskilda utbildningsanordnare och resterande 54 är från statliga lärosäten. Totalt fick 36 ansökningar avslag (42 procent) och 49 (58 procent) beviljades. Enskilda utbildningsanordnare fick i större utsträckning avslag jämfört med statliga lärosäten. Bedömningsgrunden säkring av examensmål ledde generellt till flest avslag. Många ansökningar fick också avslag beroende på bedömningsgrunderna som berör lärarresurserna.

Under cykeln har tre tematiska utvärderingar genomförts. De har framför allt ett utvecklande syfte och leder inte till några sanktioner för universiteten och högskolorna. Utvärderingen av hållbar utveckling visar att de flesta lärosätena kunde ge exempel på kurser eller

utbildningsprogram där hållbar utveckling hade integrerats, men att bara cirka hälften hade lärosätesövergripande mål för hållbar utveckling på plats, och ännu färre utförde systematisk uppföljning av målen eller arbetade med kompetensutveckling för sina lärare. Utvärderingen av breddad rekrytering visar att de flesta lärosätena hade tolkat uppdraget att aktivt främja breddad rekrytering utifrån sina egna förutsättningar baserat på underrepresenterade grupper vid lärosätet, men att det saknades en systematisk uppföljning och fördjupade analyser av lärosätets arbete med breddad rekrytering. I utvärderingen av sjuksköterskeexamen har UKÄ granskat hur lärosätena arbetar för att studenterna ska nå utvalda examensmål för färdighet och förmåga. Resultatet visar att kompetensförsörjningen är en gemensam utmaning för alla lärosäten där det finns utvecklingsområden för den strategiska kompetensförsörjningen på lång sikt. En annan gemensam utmaning är att säkerställa tillräckligt många kliniska placeringar.

En övergripande reflektion är att säkring av examensmålen är en vanlig utmaning både inom utbildningsutvärderingarna och inom examenstillståndsprövningarna. Till viss del hänger det samman med brist på vetenskaplig kompetens inom de granskade utbildningarna. Samtidigt har lärosätesgranskningarna i flera fall visat att de egna utbildningsutvärderingarna inte har kommit tillräckligt långt för att kunna bedömas, eller att det finns brister när det gäller det utbildningsnära förbättringsarbetet.

Kontinuerligt utvecklingsarbete

Som nämnts i inledningen av den här rapporten, har det nationella kvalitetssäkringssystemet följts upp och utvecklats kontinuerligt under hela cykeln. Rent konkret har uppföljningen inneburit en rad aktiviteter. Ett sätt att ta reda på om det nationella kvalitetssäkringssystemet bidrar till lärosätenas kvalitetsutveckling är att beskriva de åtgärder som genomförs vid uppföljningen av granskningarna. En sammanfattning av åtgärderna har redovisats i föregående kapitel för respektive komponent. Ett annat sätt att mäta effekter är att få lärosätenas syn på om granskningarna varit kvalitetsdrivande. Det har skett via enkäter och vid de återföringskonferenser som ordnats några månader efter de flesta granskningarna. Utöver de externa aktiviteterna har interna seminarier hållits och det har även tagits fram olika former av tematiska analyser. I vissa fall har den kontinuerliga uppföljningen lett till mindre justeringar av vägledningarna.

Under en stor del av perioden har det också pågått ett omfattande utvecklingsarbete för att ta fram en metod för granskning av kvalitetssäkringsarbetet inom forskning. Det har kortfattat redogjorts för i kapitlet om utfall och erfarenheter, och fördjupningar finns i UKÄ:s rapporter om metodarbetet.

Under hela cykeln har avstämningar hållits med UKÄ:s två referensgrupper: den ena med representanter från arbetslivet och den andra med representanter från SUHF och SFS. UKÄ har även en internationell rådgivande grupp där frågor har tagits upp och belysts ur ett internationellt perspektiv.

I det här kapitlet sammanfattar vi den återkoppling som granskningarna har gett upphov till via enkäter och återföringskonferenser. Efter det summerar vi några av de tematiska analyser som UKÄ initierat. Avslutningsvis redogör vi för hur vägledningarna justerats under cykeln.

Enkäter

Efter granskningarna har enkäter skickats ut till lärosätena och till de bedömare som deltagit i granskningarna. Här redovisas bara svaren från lärosätenas kontaktpersoner, eftersom det är de enkäterna som innehåller frågan om granskningarna har varit kvalitetsutvecklande.

Enkät svar om lärosätesgranskningar inom utbildning¹⁰⁹

Svarsfrekvensen för enkäten till 35 kontaktpersoner i omgång 1 till 7 av lärosätesgranskning var 97 procent, vilket är nästan alla lärosäten. Figur 13 visar hur kontaktpersonerna svarat på frågan om lärosätesgranskningen bidragit till kvalitetsutveckling.

Figur 13. Kontaktpersonernas svar på frågan: Bidrar lärosätesgranskningen till lärosätets kvalitetsutveckling?

Lärosätesgranskningarna är kvalitetsutvecklande enligt de flesta

Större delen av kontaktpersonerna (nästan 80 procent) har svarat att lärosätesgranskningarna i stor eller mycket stor utsträckning bidragit till lärosätets kvalitetsutveckling. 17 procent av kontaktpersonerna har svarat att lärosätesgranskningarna i viss utsträckning bidragit till lärosätets kvalitetsutveckling, medan 6 procent (2 stycken) svarat att de enbart i liten utsträckning gjort det.

De flesta kontaktpersonerna har valt att kommentera sina svar genom att svara på frågan "På vilket sätt har utvärderingen bidragit till lärosätets kvalitetsutveckling?" De flesta svar handlar om att utvärderingen satt fokus på kvalitetsarbetet och gett dem möjlighet att arbeta med frågorna, inte minst via självvärderingen.

Granskningen har satt kvalitetsarbetet i fokus. Och utvärderingen har gett nyttig input till ytterligare förbättringar av det nyligen omarbetade kvalitetssystemet.

I skrivandet av självvärderingen samlas information om universitetets hela kvalitetsarbete vilket bidrar till en helhetsbild och förutsättningar att jämföra arbetssätt mellan olika delar av verksamheten, behov av

¹⁰⁹ Omgång 8 ingår inte i underlaget.

uppdateringar av styrdokument och riktlinjer upptäcks. De har också ökat förståelse för vikten av olika sorters kvalitetsarbete.

Utvärderingen gjorde att vi tog ett helhetsgrepp på vårt kvalitetsarbete och insåg utifrån vår självvärdering att vi behövde tydligare koordinera olika delar av vårt kvalitetsarbete och förbättra kommunikation internt, med studenter och med våra avnämare.

När det kommer till yttrandet skriver flera kontaktpersoner att det bekräftar redan kända brister, men att det också resulterat i nyttiga inspel till ytterligare förbättringar samt pekar på styrkor i lärosätenas arbete. Det nämns också att UKÄ:s yttrande gav eftertryck i vad som krävde åtgärdsarbete.

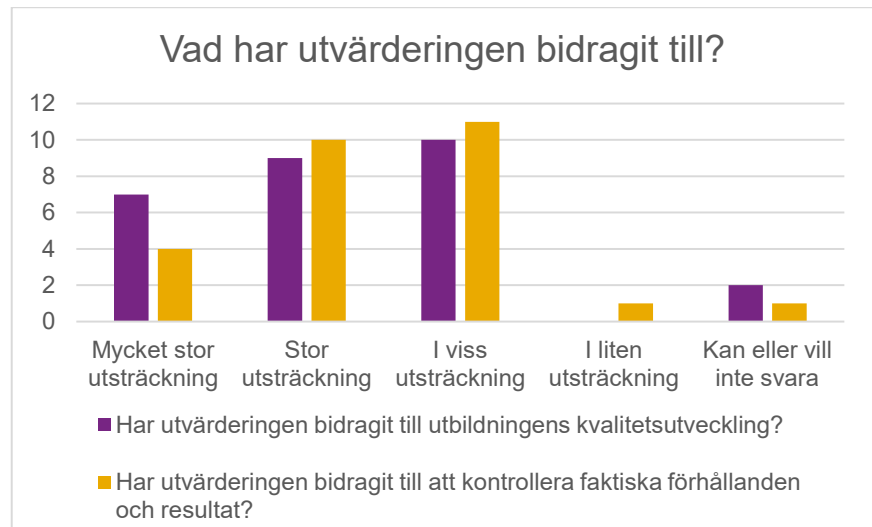
Slutligen framför en kontaktperson stark kritik som berör användbarheten av yttrandet om det egna lärosätet men också av de yttranden som berörde andra lärosäten inom samma granskningsomgång. Bland annat anser kontaktpersonen att det finns små möjligheter att dra lärdom av yttranden som berör andra lärosäten inom samma granskningsomgång. Det är svårt att utläsa på tvären vad som gör att ett lärosäte får uppfyllt omdöme medan ett annat inte får det inom samma bedömningsområde.

Enkät svar om utbildningsutvärderingar på grundnivå och avancerad nivå

44 kontaktpersoner inom utbildningsutvärderingar har fått svara på en enkät där det bland annat finns med en fråga om de anser att utvärderingen bidragit till utbildningens kvalitetsutveckling.¹¹⁰ Det finns i enkäterna också en fråga om de anser att utvärderingarna bidragit till att kontrollera faktiska förhållanden och resultat. Svarsfrekvensen var bara 50 procent.

¹¹⁰ De utbildningsutvärderingar där enkät har skickats ut är förskollärarytbildningar, grundlärarytbildningar och ämneslärarytbildningar. Enkät har inte skickats ut till följande utbildningsutvärderingar: yrkeslärarytbildning, psykoterapeututbildning och skogstekniker. Enkäterna inom utvärderingen av specialistsjuksköterskeutbildning var inte klara vid tiden för färdigställandet av den här rapporten.

Figur 14. Kontaktpersonernas svar på frågorna om utvärderingen bidragit till utbildningens kvalitetsutveckling respektive att kontrollera faktiska förhållanden och resultat.¹¹¹

Drygt hälften tycker utbildningsutvärderingarna varit klart kvalitetsutvecklande

De flesta kontaktpersoner som svarat anser att utvärderingen i någon grad har bidragit till utbildningens kvalitetsutveckling. Mer än hälften av de som svarat anser så i stor eller mycket stor utsträckning.

Flera av kontaktpersonerna har valt att kommentera den här frågan. Nedan anges ett urval av svaren. Några menar att utvärderingen bidragit till kvalitetsutveckling. I kommentarerna lyfts det interna arbetet som utvärderingen gett upphov till fram, framför allt arbetet med självvärderingen.

Flera av svaren nämner betydelsen av arbetet med självvärderingen:

Genom arbetet med framtagandet av utvärderingen har ett internt arbete på lärosätet startat som bidragit till arbetet med uppföljning av kvalitet och innehåll.

Under arbetet med självvärderingen identifierades utvecklingsområden. Ytterligare områden hamnade i fokus utifrån granskarnas bedömning.

Arbetet med självvärderingen involverade hela lärarlaget och gav oss ökade möjligheter att analysera och reflektera över våra utbildningar tillsammans. Hur arbetet faktiskt tar sig uttryck beror förstås mycket på lokala beslut, men jag upplever att vi fick till en process som stärkte vårt kvalitetsarbete och vårt kollegiala lärande. Min slutsats är att utvärderingens utformning skapar goda möjligheter för

¹¹¹ Svartalernativet är i identiska så när som på att frågan om utvärderingen bidragit till att kontrollera faktiska förhållanden och resultat finns svartalernativet "inte alls". En person hade svarat det. Det svaret redovisas inte i figuren.

kvalitetsutvecklande kollegialt arbete, men att dessa möjligheter förstås måste tas omhand av respektive lärosäte för att realiseras.

Kommentarerna, inte minst den sista, antyder också att det även utöver självvärderingen varit interna processer som dragits igång på grund av utvärderingen. Men det finns också vissa kritiska röster. De handlar om att lärosätets egna kvalitetsarbete har drabbats av utvärderingen och att den skapat extra arbete.

Men utbildningarnas genomförande har inte kvalitetsutvecklats pga UKÄ-utvärderingen. Den tid medarbetare lagt ner på självvärderingar och åtgärdsplaner hade kunnat få större effekt inom ramen för vårt interna systematiska kvalitetsarbete.

Kontaktpersonerna fick även en fråga om utvärderingen har bidragit till att kontrollera faktiska förhållanden och resultat. Det vill säga att utbildningen uppfyller kraven i tillämpliga lagar och förordningar. Drygt hälften har svarat att utvärderingen i stor eller mycket stor utsträckning bidragit till att kontrollera faktiska förhållanden och resultat. I den frågan fanns även svarsalternativet ”inte alls”, vilket en respondent kryssat i (se fotnot 102).

Ett fåtal kontaktpersoner har valt att kommentera på vilket sätt utvärderingen bidragit till att kontrollera faktiska förhållanden och resultat.

Eftersom det inte var fokus på resultat utan i stort sett endast på förutsättningar så bidrar den delvis, men inte helt, till detta.

Ett antal kommentarer tycks mena att utvärderingen visserligen har bidragit till kontroll, men att det också är annat som spelar in och att de inte uppfattat att utvärderingen syftade till kontroll.

Enkät svar om tematisk utvärdering av sjuksköterskeutbildningar

23 kontaktpersoner inom utbildningar som leder till sjuksköterskeexamen har fått svara på en enkät där det bland annat finns med en fråga om de anser att utvärderingen bidragit till utbildningens kvalitetsutveckling.¹¹² Det finns i enkäterna också en fråga om utvärderingarna bidragit till att kontrollera faktiska förhållanden och resultat. Svarsfrekvensen var 68 procent.

¹¹² Någon enkät har inte skickats ut inom ramen för de två tidigare tematiska utvärderingarna hållbar utveckling respektive breddad rekrytering.

Figur 15. Kontaktpersonernas svar på frågorna om utvärderingen bidragit till utbildningens kvalitetsutveckling respektive att kontrollera faktiska förhållanden och resultat.

Tematiska utvärderingen kvalitetsutvecklande enligt de flesta

De flesta kontaktpersoner anser att utvärderingen i stor eller mycket stor utsträckning har bidragit till utbildningens kvalitetsutveckling. De flesta kontaktpersoner har även svarat att utvärderingen i stor eller mycket stor utsträckning har bidragit till att kontrollera faktiska förhållanden och resultat.

Flera av kontaktpersonerna har valt att kommentera frågan om kvalitetsutveckling. I kommentarerna lyfts det interna arbetet som självvärderingen gett upphov till fram, men även bedömarnas arbete tas upp.

Skapar ett mervärde i organisationen då fler, både i själva arbetslagen och i ledningsfunktioner, får översikt över vad som pågår och vilket utvecklings- och kvalitetsarbete som bedrivs.

Det har känts som att vi vågar se på oss själva kritiskt för att hitta utvecklingspotential då inte risken för indraget tillstånd fanns. Detta har givit högt i tak och att vi verkligen fått se på oss själva med kritiska ögon. Som tidigare nämnt hade jag dock gärna sett större möjlighet till diskussioner mellan lärosäten.

Bedömarnas rekommendationer och motivering är viktiga input till fortsatt kvalitetsutveckling.

Kontaktpersonerna fick även en följdfråga om på vilket sätt utvärderingen har bidragit till att kontrollera faktiska förhållanden och resultat. Det vill säga att utbildningen uppfyller kraven i tillämpliga lagar och förordningar. Majoriteten har svarat att utvärderingen i stor eller mycket stor utsträckning bidragit till att kontrollera faktiska förhållanden och resultat.

Återföringskonferenser

Återföringskonferenserna är ett tillfälle för ömsesidig återkoppling på den process som lärosäten, bedömare och UKÄ gått igenom, men också en möjlighet till utbyte av reflektioner och idéer inför det fortsatta kvalitetssäkringsarbetet på lärosätena. Till konferenserna bjuder UKÄ in representanter från de granskade lärosätena/utbildningarna och från studentkårerna vid lärosätena, ordförandena för bedömargrupperna och personal från UKÄ.

Återföringskonferensen, som under cykeln ofta skett digitalt, äger rum några månader efter att beslut fattats i granskningen¹¹³, så att lärosäten hunnit ta del av rapporter och yttranden samt påbörjat arbetet med att ta fram en handlingsplan för att åtgärda brister som lyfts av bedömarna, om det är aktuellt.

Vid återföringskonferenserna som sker inom ramen för lärosätesgranskningarna, har lärosätesrepresentanterna möjlighet att ha ett enskilt möte tillsammans med ordförande för bedömargruppen och UKÄ:s projektgrupp. Där kan man ge varandra återkoppling både på själva granskningsprocessen och på bedömningarna samt ställa frågor.

Eftersom lärosätesgranskningarna har utförts i omgångar där lärosäten med liknande förutsättningar samlats har man kunnat identifiera liknande utmaningar. Det gäller förstås även inom utbildningsutvärderingarna. Ofta bjuds en eller flera externa talare in för att belysa något område av särskilt intresse för lärosätena i omgången eller utbildningarna i den aktuella utvärderingen. Lärosätesrepresentanterna får också möjlighet att diskutera med varandra både i smågrupper och i plenum.

Under cykeln har tre tematiska utvärderingar gjorts. Vid återföringskonferensen för breddad rekrytering deltog utbildningsministern. Ordförande i bedömargruppen presenterade resultat, slutsatser och rekommendationer. Det hölls även en paneldebatt med rektorer, vice rektorer och prorektorer från fem olika universitet och högskolor. Ett par inbjudna forskare gav en skandinavisk utblick. Även vid återföringskonferensen för hållbar utveckling deltog utbildningsministern. Konferensen arrangerades tillsammans med SUHF och syftet var att lärosätena skulle få tillfälle att inspireras och lära av varandra. När det gäller återföringskonferensen för den tematiska utvärderingen av sjuksköterskeutbildningen har den i skrivande stund ännu inte hållits. Däremot ordnades ett webinarium en månad efter det att rapporten beslutades. Omkring 300 personer hade anmält sig för att ta del av webinariet. Huvudordförande och en av de två vice ordföranden presenterade resultaten och samtalade sedan utifrån de frågor som webinarie-deltagarna skickade in.

¹¹³ Gäller dock inte examenstillståndsprovningar. Inga återföringskonferenser har heller skett för utbildningsutvärderingar på forskarnivå.

Återföringskonferenserna har inte utvärderats systematiskt. Däremot tar projektgrupperna minnesanteckningar där synpunkter som kommit fram under konferenserna framgår. I omgång 5 av lärosätessgranskningar gjordes en utvärdering där frågorna skickades till de 26 deltagarna efter konferensen. Av dessa var det 11 som svarade. Sammanfattningsvis visade svaren att övervägande delen av de som svarade var nöjda eller mycket nöjda med konferensen som helhet och dess enskilda programpunkter. Syftet med konferensen var i inbjudan formulerat som ”Ett tillfälle för ömsesidig återkoppling kring den process som lärosäten, bedömare och UKÄ har gått igenom men också en möjlighet till utbyte av reflektioner och idéer inför ert fortsatta arbete”. I stort sett samtliga deltagare svarade att de ansåg att målet med konferensen uppnåddes. Någon enstaka röst var inte lika entusiastisk. Mest nöjda var alla med den projektvisa återkopplingen och tvärgruppsdiskussionerna. Många uttryckte även att konferensen var välorganiserad.

Tematiska analyser

I ESG:s kapitel 3 som rör kvalitetssäkringsorganisationers verksamhet finns en standard, 3.4, om tematisk analys. Enligt standarden ska organisationerna regelbundet publicera analyser av det som framkommit under granskningarna och som kan vara av vikt utanför de enskilda granskningarna. Slutsatserna kan bidra med reflektioner för utveckling av lärosätenas verksamhet och av kvalitetssäkringsstrategier.

I det här avsnittet redogörs kortfattat för några av de tematiska analyser som UKÄ gjort under cykeln.

Perspektiven

De så kallade perspektiven, det vill säga jämställdhet, student- och doktorandperspektivet samt arbetsliv och samverkan (eller bara samverkan), har efter piloterna antingen gjorts om till bedömningsområden eller integrerats som bedömningsgrunder. Inom lärosätessgranskningen av utbildning gjordes de efter piloten om till bedömningsområden. Inom lärosätessgranskningen av forskning var redan i piloten student- och doktorandperspektivet integrerat i andra bedömningsområden, och efter piloten integrerades samtliga ”perspektiv” i bedömningsområdet Förutsättningar. Inom utbildningsutvärderingarna blev de efter piloten också bedömningsområden, men jämställdhet integrerades som en bedömningsgrund i bedömningsområdet Utformning, genomförande och resultat.

I flera egeninitierade analyser har UKÄ utrett på vilket sätt dessa perspektiv och bedömningsområden tagits om hand inom cykelns granskningar. Hur jämställdhet kommer till uttryck i UKÄ:s granskningar har analyserats både i lärosätessgranskningar och i

utbildningsutvärderingar på forskarnivå¹¹⁴. Studentperspektivet har granskats övergripande i *En kartläggning av hur studentfrågor kommer till uttryck i UKÄ:s granskningar*¹¹⁵. Analysen omfattar lärosätesgranskningar och utbildningsutvärderingar under 2017–2020.

En analys av det så kallade arbetslivsperspektivet har presenterats i rapporten *Arbetsliv och samverkan. En kartläggning av hur arbetsliv och samverkan kommer till uttryck i UKÄ:s granskningar*¹¹⁶. Den visar att bedömarna i både lärosätesgranskningar och utbildningsutvärderingar identifierar strukturer för samverkan med arbetslivet och dess representanter samt för samverkan som sker via aktiviteter och kunskapsöverföring. Man konstaterar samtidigt att det inför kommande granskningar finns ett behov av att tydliggöra relationen mellan lärosätesgranskningar och utbildningsutvärderingar för att undvika onödiga överlappningar.

Kartläggningen av studentperspektivet visar att perspektivet fyller en utvecklande funktion i UKÄ:s granskningar, men att det finns anledning för UKÄ att se över hur de olika granskningarna, inklusive den juridiska tillsynen, kompletterar varandra. Både lärosätesgranskningarna och utbildningsutvärderingarna lyfter fram att de formella rättigheterna för studentinflytande oftast finns på plats, men det finns utmaningar när det gäller studentrepresentation och studentengagemang. Svarsfrekvensen på kurs- och programvärderingar är många gånger för låg för att vara ett gott underlag för kvalitetsutveckling.

I rapporten om jämställdhet i forskarutbildningarna nämns att UKÄ redan 2018 uppmärksammat ett behov av utveckling av bedömningsgrundernas innebörd. 2018 reviderades därför vägledningen. Men man såg samtidigt ett behov av vidare analys eftersom man noterade en stor variation i bedömningarna och i vad som bedömdes. När det gäller jämställdhet i lärosätesgranskningarna (utbildning) visar analysen att det finns stora skillnader i hur utförligt de utbildningsnära aktiviteterna och systematiken i dem beskrivs. Rapporten menar också att bedömargrupperna i många fall gör en bredare tolkning av jämställdhet än vad bedömningsgrunden medger, av yttrandena att döma.

Perspektiven som rör jämställdhet och studentinflytande har varit notoriskt svåra att bedöma i examenstillståndsprovningarna. För studentperspektivet och även i viss mån jämställdhetsperspektivet är ett problem att utbildningen vid ansökningstillfället ännu inte har startat.

¹¹⁴ Universitetskanslersämbetet, *Kartläggning av hur bedömning av perspektivet jämställdhet kommer till uttryck UKÄ:s lärosätesgranskningar avseende utbildning*. PM, reg.nr 411-00459-20, samt *Bedömning av jämställdhet i forskarutbildningar*. En analys av metod och resultat i UKÄ:s utvärderingar. Rapport 2020:04.

¹¹⁵ Universitetskanslersämbetet, Rapport 2021:3.

¹¹⁶ Universitetskanslersämbetet, *Arbetsliv och samverkan. En kartläggning av hur arbetsliv och samverkan kommer till uttryck i UKÄ:s granskningar*. Rapport 2017:7.

Det blir därför svårt att genom t.ex. studentintervjuer avgöra hur perspektiven är integrerade i utbildningen i praktiken.

Interna analyser av vissa bedömningsgrunder

Under cykeln har även vissa egeninitierade interna analyser utrett hur enskilda bedömningsgrunder tagits om hand inom de granskningar som gjorts¹¹⁷. Exempelvis har bedömningar av bedömningsgrunden 2.3 *Lärosätet arbetar systematiskt för att skapa goda förutsättningar för forskningens frihet* analyserats efter genomförda lärosätetsgranskningar av forskning, omgång 8. Analysen visar att bedömningarna ofta redogör för viktiga inslag för forskningens frihet¹¹⁸, med fokus på forskarnas frihet att själva välja forskningsfrågor. Inslagen verkar antingen främjande för forskningens frihet, eller utgör möjliga problem i form av alltför mycket styrning från det egna lärosätets eller externa finansiärens sida. Det ska påpekas att de potentiella problem som bedömaregrupperna identifierar mestadels uttrycks som risker snarare än faktiskt iakttagna brister i det systematiska arbetet för forskningens frihet. I avsaknad av faktiska belägg för att forskningens frihet begränsas verkar bedömaregrupperna i fråga ha varit mer benägna att ge ett positivt omdöme än ett negativt trots påtalade risker.

Även bedömningsgrunden 2.2 *Lärosätet arbetar systematiskt för att skapa goda förutsättningar för forskningens och forskningsmiljöernas utveckling och förnyelse* har analyserats. Även för den här bedömningsgrunden utkristalliseras viktiga inslag som grund för bedömningen¹¹⁹, men till skillnad från den tidigare bedömningsgrunden finns det relativt stora skillnader mellan yttrandenas resonemang och skäl till bedömning. En generell iakttagelse som görs i analysen är att bedömaregrupperna sinsemellan verkar ha gjort två olika tolkningar av vad bedömningsgrunden om forskningens utveckling och förnyelse handlar om.

I den ena av dessa tolkningar förefaller forskningens utveckling och förnyelse likställas med återväxt, bibehållande och förstärkning av de redan befintliga forskningsinriktningarna vid lärosätet. I den andra tolkningen förefaller forskningens utveckling och förnyelse snarare likställas med förutsättningar för nydanande forskningsprojekt, tvärvetenskapliga projekt och genombrottsforskning. Den skillnaden mellan bedömaregrupper när det gäller vad forskningens utveckling och

¹¹⁷ Universitetskanslersämbetet, *Om bedömningarna avseende förutsättningar för forskningens utveckling och förnyelse i lärosätetsgranskningarnas omgång 8* samt *Om bedömningarna avseende förutsättningar för forskningens frihet i lärosätetsgranskningarnas omgång 8*. Interna pm framtagna under februari-mars 2023.

¹¹⁸ Analysen kategoriserar dessa inslag under kollegialt inflytande, resursfördelningsmodell, extern finansiering och forskningsstöd.

¹¹⁹ Analysen kategoriserar dessa inslag under externa forskningsmedel, organisation, intern resurstilldelning, rekrytering och anställdas forskningstid.

förnyelse primärt syftar på är betydelsefull, eftersom den med viss sannolikhet har påverkat utfallet för den här bedömningsgrunden.

Analyserna pekar på att det finns delvisa överlappningar mellan bedömningsgrunderna 2.2 och 2.3 i några av yttrandena, medan den inte finns på samma sätt i de andra yttrandena. Exempelvis mellan resonemangen under 2.3 om forskarens förutsättning att själv välja forskningsfrågor, forskningens frihet och forskarens möjlighet att bedriva innovativa forskningsprojekt samt nya inriktningar på forskningen, forskningens utveckling och förnyelse.

Båda analyserna konstaterar även att det är förhållandevis lite i bedömningarna som handlar om uppföljning under dessa bedömningsgrunder. Analyserna konstaterar att fokus för bedömningarna verkar snarare ha legat på kvalitet med avseende på förutsättningarna för forskningens frihet, utveckling och förnyelse än på lärosätenas systematiska arbete att bevaka, utveckla och bibehålla en ändamålsenlig miljö för forskningens frihet, utveckling och förnyelse.

Analyserna pekar därmed på en viss metodproblematik med bedömningsgrundernas formuleringar. Relationen mellan bedömningsgrunderna kan behöva förtydligas, för att undvika onödiga överlappningar inför kommande granskningar.

Examenstillståndsprövningar på forskarnivå 2010–2020

I en analys¹²⁰ redovisades inom vilka områden högskolorna och de enskilda utbildningsanordnarna har beviljats tillstånd att inrätta forskarutbildningar. Resultaten visade att på en övergripande nivå är tillstånden jämnt fördelade över teknik, naturvetenskap, samhällsvetenskap och medicin- och hälsovetenskap. Det är något färre områdestillstånd inom humaniora och konst och inga alls inom lantbruksvetenskap och veterinärmedicin. Även om områdena går att sortera in under gängse kategorier visar områdenas namn och innehåll ofta en profilering och med väsentliga inslag av tillämpad forskning. Ett antal av de beviljade områdena spänner över mer än ett ämnesområde (teknik, naturvetenskap etc.) och kan därmed karakteriseras som tvärvetenskapliga områden.

I rapporten görs även en genomgång av vilka forskarutbildningsämnen (forskarutbildningar) lärosätena har valt att inrätta inom ramen för sina tillstånd. För områden som kan klassificeras som naturvetenskapliga är data- och informationsvetenskap de forskarutbildningsämnen som dominerar. Inom kategorin teknik är elektroteknik och elektronik, maskinteknik, naturresursteknik och materialteknik vanliga. Inom

¹²⁰ Universitetskanslersämbetet, *Forskarutbildning vid högskolorna. En fråga om profilering*. Rapport 2021:14.

medicin och hälsovetenskap har lärosätena valt att låta de inrättade ämnena höra till hälsovetenskap, och inom detta är vårdvetenskap och omvårdnad de vanligaste ämnena. Inom samhällsvetenskap är medie- och kommunikationsvetenskap det vanligaste ämnet. Ett lärosäte (Södertörns högskola) har ett antal ämnen inom humaniora och konst. Vid de övriga tre lärosäten som har områden inom humaniora och konst finns ämnen inom bildkonst, design, och religion.

En enkät med frågor om områdenas betydelse för lärosätena skickades ut, och resultatet redovisas i rapporten. Enkätsvaren visar att samtliga lärosäten anser att examenstillstånden har bidragit till lärosätets profilering. Konkret anser man att tillstånden påverkat strategiska beslut, finansiering, rekryteringar av kvalificerad personal, ökad samverkan och antalet publikationer.

Ett mindre antal forskarutbildningar inom ramen för områdestillstånden har utvärderats. Utfallet hittills är snarlikt utfallet för andra av UKÄ utvärderade forskarutbildningar.

Revidering av vägledningarna¹²¹

Under cykeln har några revideringar av vägledningarna gjorts, utöver de som gjordes direkt efter respektive pilotgranskning. Revideringarna har syftat till större ändamålsenlighet, till exempel genom att slå ihop bedömningsgrunder med närliggande innehåll. Det har också i vissa fall gjorts anpassningar som inneburit avsteg från den gällande vägledningen för vissa utbildningsutvärderingar.

Lärosätetsgranskning av utbildning

Utöver den revidering av vägledningen som gjordes efter piloten och som vi redan redogjort för, genomfördes ytterligare en revidering efter de första två granskningsomgångarna. Tredje¹²² och fjärde¹²³ bedömningsgrunden i bedömningsområde Förutsättningar slogs ihop till en bedömningsgrund: *2.3 Lärosätet säkerställer att infrastruktur, studentstöd och läranderesurser är ändamålsenliga för studenternas och doktorandernas lärande och att dessa används på ett effektivt sätt.* Den gällde under omgångarna 3–8. Den femte bedömningsgrunden i bedömningsområdet Utformning, genomförande och resultat flyttades, med bibehållen formulering, till bedömningsområdet Förutsättningar. Det är bedömningsgrund *2.4 Lärosätet säkerställer, genom rutiner och processer, att studenter och doktorander ges goda förutsättningar att*

¹²¹ Även vägledningarna för uppföljning har uppdaterats både för utbildning på grundnivå och avancerad nivå och för lärosätetsgranskning av utbildning.

¹²² Lärosätet säkerställer att infrastruktur och studentstöd är ändamålsenliga för studenternas och doktorandernas lärande.

¹²³ Lärosätet säkerställer att det finns tillräckliga läranderesurser och att de används på ett effektivt sätt.

genomföra utbildningen inom planerad studietid i vägledningen som gällde under omgångarna 3–8.

Lärosätesgranskning av forskning

Den revidering av vägledningen som gjordes efter piloten har redan redovisats tidigare i rapporten i kapitlet Utfall och erfarenheter av kvalitetssäkringssystemet 2017–2022. Bara en ordinarie omgång av granskningar har gjorts under cykeln, och därför har ingen ytterligare revidering varit aktuell.

Utbildningsutvärdering

Grundnivå och avancerad nivå

Ingen revidering av vägledningen har gjorts under innevarande cykel utöver de justeringar som gjordes efter pilotutvärderingen. Däremot har vissa undantag från den beslutade vägledningen gjorts för vissa utbildningsutvärderingar. Exempelvis uteslöts studenternas självständiga arbeten som underlag för bedömning i utbildningsutvärderingar av yrkeslärarexamen (där inga självständiga arbeten ingår för examen) och specialistsjuksköterskeexamen (där de självständiga arbetena varierar i omfattning mellan utbildningarna, vilket skulle försvårat bedömningarna både av arbetena i sig och utbildningarna). Utbildnings- och kursplaner var också en del av bedömningsunderlaget i utvärderingen av specialistsjuksköterskeutbildningarna. En anledning till det var att de självständiga arbetena utgick som bedömningsunderlag och utbildnings- och kursplaner ger tillsammans en god överblick över utbildningen i sin helhet. Dessutom valdes examensmål från två kunskapsområden i utvärderingen av yrkeslärarexamen.

En annan anpassning som gjordes inom utvärderingen av specialistsjuksköterskeexamen vara att alla utbildningar inom de tre inriktningarna inte granskades. Endast maximalt två inriktningar vid samma lärosäte granskades. Om ett lärosäte hade alla tre inriktningarna blev de undantagna från distriktssjuksköterskeutvärderingen. Syftet var att minska arbetsbördan för lärosätena.

Forskarnivå¹²⁴

Det gjordes en större revidering av vägledningen efter pilotstudien 2016 (se tidigare kapitel) och sedan gjordes en rad mindre revideringar 2018. De ändringar som gjordes 2018 var av olika slag. Begreppen

¹²⁴ Beskrivningen bygger på interna pm:et *Huvudsakliga förändringar som gjorts i vägledningarna*, 2018-01-26 framtaget för UKÄ:s referensgrupper för kvalitetssäkringssystemet och det interna pm:et *Föreslagna förändringar av utvärderingsmetoden för utvärdering av utbildningar på forskarnivå*, 2017-08-08.

”aspektområde” och ”aspekt” ersattes med bedömningsområde och bedömningsgrund.

Bedömningsområdet Jämställdhet, som tidigare varit ett eget bedömningsområde, blev nu en av flera bedömningsgrunder i bedömningsområdet Utformning, genomförande och resultat. Bedömningsgrunden Uppföljning, åtgärder och återkoppling fanns med under samtliga aspekter, men blev istället en bedömningsgrund inom Utformning, genomförande och resultat. Det gjordes även en del terminologiska ändringar för att betona vissa delar av bedömningsgrunderna. Dessutom gjordes en ändring av krav på publikationslistorna.

Självvärderingen skulle också från och med 2018 inledas med en kort bakgrundsbeskrivning, vars syfte skulle vara att sätta in utbildningen i ett större sammanhang. Bakgrundsbeskrivningen skulle fånga upp sådana bakgrundsfaktorer som det är viktigt att bedömargruppen känner till, och som inte går att relatera direkt till bedömningsgrunderna. Det var kopplat till att aspekten Forskarutbildningsämnet togs bort.

Publikationslistor hade före 2018 begärts in för de senaste fem åren. Från 2018 blev kravet att lista max tio publikationer för de personer som medverkade i forskarutbildningen inklusive doktoranderna.

Examenstillståndsprövning

Revidering 2018

Revideringen innebar att vägledningen justerades för att harmoniera med övriga komponenters vägledningar. Det innebar att de tidigare benämnda aspektområdena och aspekterna ersattes med bedömningsområden och bedömningsgrunder. Utöver det flyttades jämställdhet in under bedömningsområdet Utformning, genomförande och resultat.

Samarbeten om examenstillstånd – ny skrivning i vägledningen 2021

I betänkandet *En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan* (SOU 2019:6) bedömde utredaren att lärosätenas samarbete för arbetsdelning av utbildningsutbud behöver utvecklas. I rapporten *Ansökan om examenstillstånd. Om samarbeten*¹²⁵ genomlystes UKÄ:s möjligheter att bevilja ansökningar om examenstillstånd som bygger på lärosätenas överenskommelser för samarbeten om resurser.

I rapportens avslutande del presenterades ett förslag på förändring i UKÄ:s existerande vägledningar. Förändringen infördes 2021 kort efter

¹²⁵ Universitetskanslersämbetet, *Ansökan om examenstillstånd. Om samarbeten*. Rapport 2021:13.

rapportens publicerande, och innebar tillägg av en kortfattad text om samarbeten i den allmänna vägledningen för examenstillståndsprovningar.

Sammanfattning

I det här kapitlet framgår att UKÄ gör en hel del aktiviteter för kontinuerlig uppföljning och utveckling: återföringskonferenser, enkäter och tematiska analyser samt övrigt uppföljningsarbete både med externa intressenter och internt. Det senare har bland annat resulterat i att vägledningar har reviderats, för att uppnå större ändamålsenlighet, till exempel genom att slå ihop bedömningsgrunder med närliggande innehåll. Det har också i vissa fall gjorts anpassningar som inneburit avsteg från den gällande vägledningen när det gäller vissa utbildningsutvärderingar.

Återföringskonferenserna har varit ett tillfälle för ömsesidig återkoppling på den process som lärosäten, bedömare och UKÄ gått igenom, men också en möjlighet till utbyte av reflektioner och idéer inför det fortsatta kvalitetssäkringsarbetet på lärosätena. Den återkoppling som UKÄ har fått har varit positiv och intrycket är att konferenserna har fyllt sin funktion. Dock har de inte utvärderats systematiskt.

Enkäterna har visat att lärosätenas kontaktpersoner upplever granskningarna som kvalitetsdrivande. Inom lärosätessgranskningarna har de flesta (cirka 80 procent) svarat att de tycker så i stor eller mycket stor utsträckning. Men det kan noteras att svarsfrekvensen skiljer sig mellan de olika komponenterna, liksom i vilken grad kontaktpersonerna upplever det. Här kan granskningarnas syfte spela en roll.

Under cykeln har flera tematiska analyser gjorts. Spänningen mellan likvärdighet och kollegial granskning har konstaterats i några av dem. Det är också en fråga som ibland har kommit upp i samband med återföringskonferenser och i enkäter. Hur mycket utrymme för tolkning som kan medges i förhållande till bedömningsgrunderna kan vara en fråga för fördjupad diskussion – gärna i dialog med sektorn.

Externa granskningar och internationell samverkan

Systemet kvalitetsdrivande enligt extern utvärdering

Enligt UKÄ:s regleringsbrev skulle en extern utvärdering av kvalitetssäkringssystemet genomföras tre år efter det att systemet hade införts. Uppdraget att genomföra den externa utvärderingen gick till Faugert & Co Utvärdering, som genomförde utvärderingen under perioden oktober 2019 till december 2020¹²⁶. Syftet med utvärderingen var dels att få veta effekterna av kvalitetssäkringssystemet, dels att ge rekommendationer till UKÄ om hur kvalitetssäkringssystemet kan vidareutvecklas. Datainsamlingen bestod av dokumentationsstudier, webbenkät, sonderande intervjuer och djupintervjuer, internationella fallstudier samt fördjupningsstudier där fysiska och digitala platsbesök ingick.

Enligt utvärderingen är det nationella kvalitetssäkringssystemet kvalitetsdrivande och ändamålsenligt. Andra positiva aspekter är att kvalitetssäkringssystemet utvecklats i dialog med sektorn och andra intressenter med insikt i det högre utbildningssystemet, samt att kvalitetsfrågorna fått mer utrymme i lärosätenas verksamhet. Det framkom att medvetenheten om kvalitetsfrågor har ökat bland personalen på lärosätena som ett resultat av att lärosätena ansvarar för det egna kvalitetsarbetet. Att student- och doktorandperspektiv samt arbetslivets perspektiv inkommer i systemet anser många är en stor fördel med det nuvarande systemet.

Men det framkommer även kritik mot systemet som ses som betungande. Inte minst arbetet med självvärderingen tar tid. Granskningarna anses även vara betungande på grund av antalet utvärderingar som genomförs samt hur de ligger i förhållande till varandra tidsmässigt. Representanter från arbetsliv och forsknings- och innovations-organisationer understryker att lärosätena behöver utvärderas för att säkerställa att verksamheten håller hög kvalitet. Men det finns förbättringspotential för studenters och doktoranders förutsättningar att delta i utvärderingarna, och när det gäller hur arbetslivsperspektivet inkommer i systemet.

När det gäller de olika komponenterna, framgår att lärosätessystemet är den komponent som upplevs som mest ändamålsenlig och som har bidragit till flest kvalitetshöjande effekter för

¹²⁶ Faugert & Co Utvärdering, *Utvärdering av nationellt system för kvalitetssäkring av högre utbildning. Analys av pågående cykel 2017–2022*. Technopolis group 2020.

lärosätena. Examenstillståndsprövningarna anses också ha en självklar plats i systemet. Avsaknad av återkoppling i yttrandena om examenstillståndsprövningar nämns. Ansökningsprocessen kan också ibland innebära ett s.k. moment 22 för lärosätet, eftersom säkrade resurser för den tänkta utbildningen ska beskrivas redan vid ansökningsförfarandet.

Det råder delade meningar om utbildningsutvärderingarnas ändamålsenlighet. Majoriteten av lärosätena uppger att komponenten bör finnas kvar, men att formatet behöver ses över och bli enklare. Även om de tematiska utvärderingarna går meningarna isär. Det uppges att man önskar mer av kollegialt lärande och delande av goda exempel istället för den granskade funktionen. Det framkommer även att det finns farhågor om att de tematiska utvärderingarna kan innebära en politisk styrning som riskerar att inskränka lärosätenas autonomi.

UKÄ åter fullvärdig medlem i ENQA

ENQA, tidigare the *European Network for Quality Assurance in Higher Education*, grundades 2000 som intressentorganisation för kvalitetssäkringsorganisationer inom det europeiska området för högre utbildning. Syftet var att främja europeiskt samarbete inom området kvalitetssäkring inom högre utbildning. År 2004 bytte organisationen namn till *European Association for Quality Assurance in Higher Education* med syftet att bidra till att upprätthålla och utveckla kvaliteten i högre utbildning i Europa, och till att bidra till utveckling av kvalitetssäkring inom alla länderna som anslutit sig till Bolognaprocessen. För att bli medlem i ENQA så behöver kvalitetssäkringsorganisationer visa att de uppfyller ESG, dvs. de europeiska standarderna för kvalitetssäkring inom det europeiska området för högre utbildning.

Genom ett förfarande med kollegial bedömning och självvärdering granskade en bedömargrupp med internationella experter hur väl UKÄ och det nationella kvalitetssystemet uppfyller ESG. I sitt granskningsarbete analyserade bedömarna ett omfattande underlag i form av UKÄ:s självvärderingsrapport och annan dokumentation som speglar UKÄ:s verksamhet. Ett digitalt platsbesök genomfördes under hösten med intervjuer av ett stort antal av UKÄ:s intressenter och medarbetare.

ENQA:s granskning visade att UKÄ väl uppfyller standarderna i ESG, och lyfte särskilt fram UKÄ:s nära dialog med lärosätena, liksom den viktiga roll studenter och arbetslivsföreträdare spelar i det svenska kvalitetssäkringssystemet. Samtidigt noterar ENQA de utmaningar som ligger i att systemet är komplext och kan upplevas som betungande för lärosätena. UKÄ har ännu inte någon rutin på plats för att hantera klagomål. Det saknas även en uppföljning av utbildningar som beviljats examenstillstånd. I december 2020 beslutade ENQA:s styrelse om nytt

medlemskap för UKÄ. ENQA rekommenderade dock UKÄ att även fortsatt säkerställa att myndigheten kommer att ha mandat att självständigt utforma metoder för extern kvalitetssäkring. UKÄ rekommenderas även att arbeta för att minska lärosätenas arbetsbörda i utvärderingarna från myndigheten. I det arbetet bör UKÄ beakta i vilken utsträckning som de olika utvärderingarna kan integreras eller komplettera varandra. Det är även angeläget att UKÄ tar fram en fördefinierad uppföljningsmekanism för program som får ett positivt utlåtande i examenstillståndsprövningarna, som ett stöd för programmen att upprätthålla hög kvalitet. UKÄ bör även tydligare definiera uppföljningsprocedurer för lärosäten och utbildningar som fått ett positivt utlåtande i lärosätesgranskningar respektive utbildningsutvärderingar.¹²⁷

UKÄ mer aktivt internationellt

UKÄ har under cykeln ökat sitt deltagande i internationellt samarbete inom kvalitetssäkring av högre utbildning. Utöver redan etablerade samverkansnätverk, som de årliga mötena inom det nordiska nätverket NOQA¹²⁸ (*Nordic Quality Assurance Network in Higher Education*) och samarbetet inom ECA¹²⁹ (*The European Consortium for Accreditation in Higher Education*), har UKÄ deltagit i flera europeiska projekt. Inom *The Bologna Follow up group* (BFUG), vars uppgift är att verka för att införa Bolognaprocessen, har det hållits konferenser och arbetsmöten där UKÄ deltagit. För att möjliggöra kunskapsöverföring mellan länderna och organisationerna har bland annat personalutbyte ordnats, som UKÄ deltagit i både genom att ta emot personal från NVAO (*Accreditation Organisation of the Netherlands and Flanders*) i Belgien och genom att besöka nämnda organisation. Utbytet varade i cirka en vecka. Fler utbyten är inplanerade hösten 2023.

Inom ramen för arbetet i BFUG, deltog UKÄ i en pilotstudie – EUNiQ – för att ta fram en modell för kvalitetssäkring av Europauniversitet. Den EU-finansierade studien koordinerades av NVAO mellan maj 2019 och maj 2021. Fyra Europauniversitet utvärderades och i projektet ingick åtta kvalitetssäkringsorganisationer (varav UKÄ var ett), sex ministerier och de europeiska intressentorganisationerna EUA, ESU och ENQA. Utvärderingsmetoden var inspirerad av den så kallade *European*

¹²⁷ Det kan nämnas att viss uppföljning av beviljade tillstånd har gjorts av UKÄ i form av utbildningsutvärderingar. Valet av utbildningar att utvärdera har dock gjorts utifrån andra övervägande än om utbildningarna genomgått examenstillståndsprövning. Det har gjort att det mer har varit en slump om ett tillstånd granskats i form av utbildningsutvärderingar. När det gäller tillstånd på forskarnivå visar genomgång av genomförda utvärderingar av forskarutbildningar till och med 2020 att 17 utbildningar som befanns vara inom de beviljade tillstånden (totalt 36) på forskarnivå har utvärderats under perioden 2016–2020.

¹²⁸ NOQA är ett forum för informationsspridning, erfarenhetsutbyte och drivande av projekt av gemensamt intresse. NOQA har etablerats av de fem nordiska länderna och deras respektive nationella organisationer som arbetar med utvärdering och kvalitetssäkring av högre utbildning.

¹²⁹ UKÄ har bland annat medverkat genom att en utredare från UKÄ har ingått i ECA:s styrelse.

*Approach for Quality Assurance of Joint Programmes*¹³⁰. I övrigt liknade processen den vi känner till från våra egna utvärderingar, med kollegial granskning utförd av bedömargrupper, självvärdering, platsbesök och bedömarrapport.

Under 2021–2022 deltog en medarbetare från UKÄ i det europeiska projektet MICROBOL. Syftet var att undersöka hur de vedertagna Bolognaverkyten (*Bologna key commitments: Quality assurance, Recognition, Qualifications framework & ECTS*) kan fungera för mikromeriter¹³¹. Under 2021–2023 är vi även aktiva i ENQA:s *Working group on quality assurance of micro-credentials*. Syftet är att stödja kvalitetssäkringsorganisationer och lärosäten i att hantera kvalitetssäkring av mikromeriter. Fokus är på hur väl ESG passar för kvalitetssäkring av mikromeriter, och om ESG behöver kompletteras på något sätt. Även inom BFUG deltar UKÄ med en representant i en arbetsgrupp om kvalitetssäkring av mikromeriter, samt i arbetsgruppen *Quality Assurance for European Universities* i projektet IMINQA (*Implementation and Innovation in Quality Assurance through Peer Learning*).

Tack vare medlemskapet i ENQA och den externa granskning som föregick det, kunde UKÄ 2021 även ansluta sig till det officiella europeiska registret för kvalitetssäkringsorgan EQAR (*European Quality Assurance Register for Higher Education*). Tillsammans med medlemskapet i ENQA är det ett kvitto på att UKÄ uppfyller de europeiska standarder för kvalitetssäkring som formulerats i ESG. Hösten 2022 stod UKÄ även värd för ENQA:s generalförsamling, som ägde rum i Stockholm.

Medlemskapen i ENQA och EQAR ger också möjlighet för Sverige och UKÄ att påverka utvecklingen inom det europeiska högskoleområdet. UKÄ:s beredskap att möta lärosätenas behov av ändamålsenlig kvalitetssäkring över gränserna ökar också. En viktig uppgift för UKÄ är i det sammanhanget att identifiera nationella juridiska och administrativa hinder för transnationell kvalitetssäkring och att verka för att överbygga dem. EQAR arbetar för att lärosäten inte ska behöva gå igenom dubbla

¹³⁰ *The European Approach* antogs 2015 av ministrarna för högre utbildning inom det europeiska området för högre utbildning. Syftet var att underlätta kvalitetssäkringen av internationella program där minst två länder ingår (<https://www.eqar.eu/kb/joint-programmes/background/> hämtat 2023-01-23).

¹³¹ Universitets- och högskolerådets svensk-engelsk ordbok för den högre utbildningen tog in termen för något år sedan och ger följande ganska allmänt formulerade definition: ”Dokumenterade bevis som bekräftar en persons läranderesultat i en utbildning av mindre omfattning enligt en bedömning gjord utifrån transparenta standarder och krav”. Ordboken ger också följande förklarande anmärkning: ”Beviset består av en bestyrkt handling med uppgifter om innehavarens namn, uppnådda läranderesultat, bedömningsmetod, tilldelande organ och i förekommande fall, nivå i den europeiska referensramen för kvalifikationer (EQF) och antal poäng. Mikromeriter kan utgöra delmoment i längre utbildningar och ingå i mer omfattande meriter eller kvalifikationer. Mikromeriter är ett verktyg för att förbättra möjligheterna till dokumentation av individens livslånga lärande.”

granskningar, utan i stället kunna bli granskade genom en enhetlig process.

UKÄ signerade i november 2022 den internationella överenskommelsen *Agreement on Reforming Research Assessment* som syftar till att reformera bedömningen av forskning och forskningsmeriter. Överenskommelsen pekar ut en gemensam riktning för att utveckla kriterier och processer för granskning av forskning och forskningsmeriter. I januari 2023 blev myndigheten också medlem i CoARA (*Coalition for Advancing Research Assessment*). Koalitionen är tänkt att fungera som en plattform för arbetet med *Agreement on Reforming Research Assessment*. UKÄ kommer även att leda en arbetsgrupp om kvalitetssäkring av forskning, tillsammans med den franska kvalitetssäkringsorganisationen HCERES (*High Council for Evaluation of Research and Higher Education*).

Sammanfattning

Under cykeln har UKÄ genomgått två externa granskningar. Enligt UKÄ:s regleringsbrev skulle en extern utvärdering av kvalitetssäkringssystemet genomföras tre år efter det att systemet infördes. Uppdraget att genomföra den externa utvärderingen gick till Faugert & Co Utvärdering, som genomförde utvärderingen under perioden oktober 2019 till december 2020¹³². Syftet med utvärderingen var dels att få veta effekterna av kvalitetssäkringssystemet, dels att ge rekommendationer till UKÄ om hur kvalitetssäkringssystemet kan vidareutvecklas. Granskningen visade i korthet att systemet var kvalitetsdrivande, men att det var för resurskrävande för både lärosätena, UKÄ och bedömarna.

UKÄ lämnade under cykeln in en ansökan om medlemskap i ENQA och genomgick därmed en utvärdering. Resultatet visade att det nationella kvalitetssäkringssystemet uppfyller ESG, och UKÄ återigen kunde bli fullvärdig medlem av ENQA. Med ENQA-medlemskapet som grund är UKÄ nu även medlem i registret EQAR för organisationer som uppfyller ESG.

UKÄ har under cykeln påtagligt ökat sina internationella aktiviteter. Medlemskapen i ENQA och EQAR ökar också Sveriges möjligheter att påverka utvecklingen inom det europeiska högskoleområdet. I januari 2023 blev myndigheten också medlem i CoARA (*Coalition for Advancing Research Assessment*). UKÄ:s beredskap att möta lärosätenas behov av ändamålsenlig kvalitetssäkring över gränserna ökar också. En viktig uppgift för UKÄ är i det här sammanhanget att identifiera

¹³² Faugert & Co Utvärdering, 2020. *Utvärdering av nationellt system för kvalitetssäkring av högre utbildning. Analys av pågående cykel 2017–2022*, Technopolis group 2020.

nationella juridiska och administrativa hinder för transnationell kvalitetssäkring och verka för att överbrygga dem.

Ett system i utveckling

I det här kapitlet presenteras utgångspunkterna för det fortsatta utvecklingsarbetet med att justera metoden för UKÄ:s nationella kvalitetssäkringssystem. Vi summerar också systemets styrkor och utvecklingsområden och avslutar med några reflektioner inför kommande granskningar¹³³.

Styrkor och utvecklingsområden

När UKÄ:s innevarande cykel av granskningar avslutas kan man konstatera att systemet i stort har fyllt sina syften. Det har granskat lärosätenas verksamhet och samtidigt verkat kvalitetsutvecklande. Med detta system har Sverige, genom UKÄ, återigen kvalificerat sig som fullvärdig medlem av ENQA. Vi har också sett att UKÄ:s internationella samverkan har ökat under cykeln¹³⁴.

För att säkerställa det nationella kvalitetssäkringssystemets ändamålsenlighet har det följts upp, utvecklats och utvärderats både kontinuerligt under cykeln och mer övergripande av externa aktörer. Kontinuerlig uppföljning och utveckling har både handlat om att få återkoppling från lärosätena och från de bedömare som deltagit i granskningarna, inte minst via de enkäter som skickas ut i samband med varje granskning. UKÄ har också haft en kontinuerlig dialog med intressenter via sina referensgrupper, där det förutom lärosätesrepresentanter även ingår studentrepresentanter och arbetslivsföreträdare. Men arbetet har också följts upp internt under och efter varje omgång av granskningar. Dessutom har flera tematiska analyser gjorts. Från 2019 har det även, enligt myndighetens instruktion, varje år tagits fram en åiterrapportering till regeringen med information om vilka granskningar som genomförts under det aktuella året, vad de har utmynnat i och på vilket sätt systemet bidragit till lärosätenas kvalitetsutveckling.

Att kvalitetssäkringssystemet skulle genomgå en extern utvärdering angavs redan i *Regleringsbrev för budgetåret 2016 avseende Universitetskanslersämbetet*¹³⁵. Den gjordes av Faugert & Co Utvärdering. Kort efter det genomfördes även ENQA:s utvärdering av

¹³³ En sammanfattning som även innehåller utfallet av granskningarna, inklusive lärosätenas styrkor och utvecklingsområden, finns före rapportens inledning.

¹³⁴ Den ökade internationella samverkan har också resulterat i organisatoriska förändringar på UKÄ. Utvärderingsavdelningen består sedan november 2022 av ytterligare en enhet, vars uppgifter är samordning och internationalisering.

¹³⁵ U2016/03128/UH.

UKÄ och kvalitetssäkringssystemet, vilken mynnade ut i att UKÄ återigen blev fullvärdig medlem.

Det nationella kvalitetssäkringssystemets utvecklingsområden

Även om systemet uppfyllt sina syften, att granska och att utveckla, framkommer även en del kritik i de externa uppföljningar och utvärderingar som gjorts. Systemet har beskrivits som alltför resurskrävande, för både lärosätena, bedömarna och för UKÄ, och man har även pekat på att det är överlappande i förhållande till lärosätenas kvalitetsarbete. Det finns även överlapp mellan systemets fyra olika komponenter, framför allt mellan utbildningsutvärderingar och lärosätessgranskningar. Men även inom den enskilda komponenten – innebörden i flera bedömningsgrunder går igen inom flera bedömningsområden, vilket gör att en del av bedömningsgrunderna upplevs som svårtolkade. Interna analyser har bland annat uppmärksammat att vad som har stått i fokus vid bedömningarna har skiljt sig något åt mellan yttrandena, kanske på grund av att de inblandade varit osäkra och gjort olika tolkningar av bedömningsgrundernas innebörd.

Justering av metoden inför kommande granskningar

Efter det att cykeln tar slut är det dags för nya granskningar. Till skillnad från tidigare cykler är avsikten inte att ta fram ett nytt system. Det finns flera anledningar till det. En avgörande orsak är att det nationella kvalitetssäkringssystemet ligger väl i linje med nuvarande ESG och ENQA:s krav. Det har också gjorts och görs ett omfattande arbete på lärosätena för att nu ta det huvudsakliga ansvaret för utbildningsutvärderingar och för det egna kvalitetsarbetet, inklusive kvalitetssäkring av forskning. Det arbetet bör få tid att sätta sig och att utvecklas. Slutligen skulle för stora ändringar riskera att bygga på den utvärderingströtthet som ofta nämnts och ta resurser från lärosätenas kärnverksamhet.

Mot den bakgrunden startades ett utvecklingsarbete på UKÄ under 2021. Nämda uppföljningar och externa granskningar har tillsammans med en omvärldsanalys och fokusgruppsintervjuer med lärosätesrepresentanter varit utgångspunkten för det arbetet. I det här avslutande kapitlet redogör vi kortfattat för vilka ställningstaganden som ligger bakom metodarbetet.

Förstudie inför metodutvecklingen

I förberedelserna inför metodutvecklingsarbetet formulerade UKÄ vägledande principer för metodutvecklingsarbetet. De finns dokumenterade i rapporten *Förstudien inför utveckling av det nationella*

*kvalitetssäkringssystemet*¹³⁶. Enligt dessa principer bör ett särskilt fokus läggas på att granskningarna blir mer

- renodlade och träffsäkra
- flexibla och situationsanpassade
- resurseffektiva och kompletterande.

Det ska dels bli lättare att orientera sig bland bedömningsgrunder och olika granskningsaktiviteter, dels ska bara det som avses, och det som behöver granskas, bli granskat för att vara till nytta i lärosätenas utveckling. Granskningarna ska kunna anpassas efter det objekt som utvärderas och efter lärosätenas olika profiler och behov. UKÄ:s, lärosätenas och bedömnarnas resurser ska användas effektivt, inte minst för att minska arbetsbelastningen. UKÄ:s sammantagna kunskaper och kompetenser i granskning, tillsyn, statistik, analyser och metoder ska komplettera varandra i utvecklingen av granskningsverksamheten.

I förstudien listas även exempel på områden som bör beaktas i metodutvecklingsarbetet, till exempel:

- ökat behov av innovativa, digitala metoder och arbetssätt i UKÄ:s granskningar
- behov av att utveckla metoder som tar hänsyn till ett ökat samarbete mellan lärosäten både på nationell och internationell nivå
- behov av att utveckla metoder för att granska kvalitet och kvalitetssäkring i utbildning oavsett om undervisningen sker på distans eller via andra former
- behov av att utveckla metoder för att utvärdera utbildningar som inte behöver leda till examen utan är en del av det livslånga lärandet, exempelvis mikromeriter och uppdragsutbildningar

Med förstudien som utgångspunkt, ledde metodutvecklingsarbetet fram till en pm¹³⁷ med ställningstaganden inför det fortsatta utvecklingsarbetet. Där framgår följande övergripande ställningstaganden:

1. Minska antalet bedömningsområden och bedömningsgrunder samt minska detaljeringsgraden.
2. Alla standarder i ESG ska inte granskas i varje enskild granskning.
3. Ett tillitsbaserat förhållningssätt medför ändrade arbetssätt.

¹³⁶ Universitetskanslersämbetet, *Förstudie inför utveckling av det nationella kvalitetssäkringssystemet*. PM, reg.nr 412-00067-21.

¹³⁷ Promemorian, som är från 2022-03-10, togs fram av styrgruppen för metodutveckling och var ett underlag till ett styrgruppsmöte.

4. Jämställdhet omhändertas i huvudsak som en tematisk utvärdering.

Avslutande reflektioner – granskning för utveckling ett gemensamt ansvar

I det här avslutande kapitlet har vi redogjort för på vilket sätt UKÄ avser att möta de utvecklingsbehov som blivit tydliga dels i det kontinuerliga uppföljnings- och utvecklingsarbetet, dels i de externa genomlysningar som gjorts av det nationella kvalitetssäkringssystemet. Granskningarna ska bli mer träffsäkra, flexibla och mindre betungande för lärosätena, bedömarna och för UKÄ.

Vi inledde den här rapporten med en historik över våra tidigare nationella kvalitetssäkringssystem för högre utbildning. Sverige var tidigt ute både med nationell kvalitetssäkring och med att engagera sig för kvalitetssäkring för högre utbildning i Europa. Högskoleverket, som var en av de drivande aktörerna i bildandet av ENQA, blev fullvärdig medlem i organisationen redan 2005. De svenska kvalitetsgranskningarna väckte intresse, men efter de första omgångarna av kvalitetsarbetsgranskningar konstaterades att relationen mellan kvalitetsarbete och kvalitet i verksamheten inte var tydlig.

En viktig förändring som skett under cykeln är UKÄ:s förändrade instruktion som från och med 2017 omfattar kvalitetssäkring inte bara av utbildning men av universitetens och högskolornas *verksamhet*. Granskningar av kvalitetssäkring av forskning ingår nu som en del i lärosätesgranskningarna – vilket fortfarande är relativt nytt i Europa. Med anledning av det kommer UKÄ att tillsammans med en fransk kvalitetssäkringsorganisation leda en arbetsgrupp om granskning av kvalitetssäkring av forskning.

Ett viktigt syfte med den nu avslutade cykeln med sitt införande av lärosätesgranskningar var att återigen tydliggöra att lärosätena har det huvudsakliga ansvaret för att säkerställa kvaliteten i sina utbildningar och att UKÄ:s roll är att granska att lärosätena tar sitt egenansvar. Hur långt har vi då kommit när det gäller det?

Externa uppföljningar och utvärderingar har visat att det nationella kvalitetssäkringssystemet i dess nuvarande form är kvalitetsdrivande, vilket sannolikt kan tas som intäkt för en tydlig relation mellan kvalitetsarbete och kvalitet i verksamheten. Men är systemet *tillräckligt* skarpt och träffsäkert? I några fall har vi sett att även lärosäten som fått omdömet godkänt kvalitetssäkringsarbete, fått omdömet ifrågasatt kvalitet på vissa av sina utbildningar. På liknande sätt har lärosäten som fått godkänt på sitt kvalitetssäkringsarbete eller på bedömningsgrunden om inrättande av utbildning samtidigt fått avslag på ansökningar om examenstillstånd. Som påtalats tidigare i rapporten är det som oftast brister i UKÄ:s utbildningsutvärderingar och

examenstillståndsprövningar det som rör säkring av examensmålen och lärarresursen. Det skulle kunna tyda på att UKÄ:s lärosätesgranskningar behöver bli träffsäkrare, t.ex. när det gäller huruvida processerna för inrättande av utbildning, kompetensförsörjning samt kontinuerlig uppföljning och regelbunden granskning är ändamålsenliga och fungerar i praktiken. När det gäller de senare processerna så visar vår sammanställning att många lärosäten brister i lärosätesgranskningarna när det gäller just uppföljning och granskning, vilket delvis skulle kunna förklara bristerna i UKÄ:s utbildningsutvärderingar. Det redogör vi också för i rapporten. Ytterligare en förklaring till utfallet är att majoriteten av lärosätena har befunnit sig i ett uppbyggnadsskede av sina kvalitetssystem och att de därmed inte är prövade i tillräcklig grad för att säkerställa nödvändig systematik.

Men en viktig del i den avslutande cykeln är att betona att lärosätena själva har det huvudsakliga ansvaret för kvaliteten i sin verksamhet. För att lärosätena fullt ut ska ta sitt egenansvar behöver de säkerställa att de kontinuerliga uppföljningarna fungerar, och genomföra återkommande granskningar av hela sitt utbildningsutbud och göra det med skärpa och träffsäkerhet, så att studenternas måluppfyllelse säkerställs. På samma sätt behöver det finnas en skärpa i de processer på lärosätena som ska säkerställa att nya utbildningar håller hög kvalitet. Vi ska komma ihåg att det bara är en liten del av utbildningarna som inrättas som prövas av UKÄ.

Det vore också intressant att kartlägga i vilken utsträckning som granskning av examensarbeten ingår i lärosätenas utbildningsutvärderingar. Det har under tidigare kvalitetssäkringssystem funnits en kritik mot att granskningarna fokuserar på utbildningarnas förutsättningar och processer och inte på resultat. Hur ser det ut när det gäller den frågan i dag?

Avslutningsvis kan det vara på sin plats att blicka framåt även när det gäller den utåtriktade verksamheten. Mot bakgrund av den ökade internationaliseringen som sker vid svenska lärosäten – med inte mindre än 13 svenska lärosäten som ingår i Europauniversitet – nämner förstudien även det som ett område för UKÄ att bevaka. En ny skrivning i högskolelagen och det faktum att internationalisering är ett prioriterat område vid myndigheten under 2023, har gjort att ett arbete har initierats för att utreda hur internationalisering kan ingå i granskningarna inom det nationella kvalitetssäkringsarbetet framöver. UKÄ ska också utreda om det finns juridiska hinder för transnationell kvalitetssäkring i Sverige, något som är aktuellt för kvalitetssäkringsorganisationer och för ett växande antal lärosäten¹³⁸.

¹³⁸Arbetet sker i samarbete med Universitets- och högskolerådet som har regeringsuppdraget att kartlägga och analysera förutsättningar för svenska universitet och högskolor att delta i Europauniversitet.

För vidare läsning om kvalitetssäkringssystemet

Övergripande om kvalitetssäkringssystemet

Universitetskanslersämbetet, *Kartläggning av erfarenheter av kvalitetssäkringssystemet 2017–2022*. Internt pm 2021-02-26.

Universitetskanslersämbetet, *Förstudie inför utveckling av det nationella kvalitetssäkringssystemet*. PM, reg.nr 412-00067-21.

Om perspektiven

Universitetskanslersämbetet, *Kartläggning av hur bedömning av perspektivet jämställdhet kommer till uttryck i UKÄ:s lärosätesgranskningar avseende utbildning*. PM, reg.nr 411-00459-20.

Universitetskanslersämbetet, *Studentperspektivet. En kartläggning av hur studentfrågor kommer till uttryck i UKÄ:s granskningar*. Rapport 2021:3.

Universitetskanslersämbetet, *Arbetsliv och samverkan – En kartläggning av hur arbetsliv och samverkan kommer till uttryck i UKÄ:s granskningar*. Rapport 2021:7.

Universitetskanslersämbetet, *Bedömning av jämställdhet i forskarutbildningar. En analys av metod och resultat i UKÄ:s utvärderingar*. Rapport 2020:04.

Om examenstillståndsprövning

Universitetskanslersämbetet, *Ansökan om examenstillstånd. Om samarbeten*. Rapport 2021:13.

Universitetskanslersämbetet, *Forskarutbildning vid högskolorna. En fråga om profilering*. Rapport 2021:14.

Universitetskanslersämbetet, *Examenstillståndsprövningar 2017–2021. Erfarenheter och slutsatser*. Rapport 2022:2.

Om lärosätesgranskning

Universitetskanslersämbetet, *Några reflektioner och erfarenheter efter lärosätesgranskningarna i omgång ett*. PM, reg.nr 411-00459-20.

Universitetskanslersämbetet, *Lärosätesgranskningar i omgångarna 2 och 3 – Reflektionsrapport*. PM, reg.nr 411-00459-20.

Universitetskanslersämbetet, *Utvärdering av konstnärliga utbildningar. En översikt av resultat och erfarenheter*. Rapport 2021:6.

Universitetskanslersämbetet, *Granskning av kvalitetssäkringsarbetet vid sex universitet 2021*. PM, reg.nr 411-00459-20.

Om tematisk utvärdering

Universitetskanslersämbetet, *Universitets och högskolors arbete med att främja en hållbar utveckling. En tematisk utvärdering, del 1*. Rapport 2017:12.

Universitetskanslersämbetet, *Tematisk utvärdering av universitets och högskolors arbete med att främja och bredda rekryteringen till högskolan, del 1*. 2022, reg.nr 411-00545-19.

Universitetskanslersämbetet, *Tematisk utvärdering av utbildning som leder till sjuksköterskeexamen*. 2022, reg.nr 411-00253-21.

Om utbildning

Universitetskanslersämbetet, *Små forskarutbildningsmiljöer. Utmaningar och framgångsfaktorer*. 2019. Rapport 17.

Universitetskanslersämbetet, *Granskning för utveckling, utvärdering av 95 utbildningar på forskarnivå 2017–2018*. Rapport 2019:1.

Universitetskanslersämbetet, *Lärförsörjning i lärarutbildning – problem, strategier och lösningar*. Reg.nr 411-00264-20.

Universitetskanslersämbetet, *För ökad genomströmning. Sammanställning av lärosätenas insatser vid förskolläro- och grundlärarutbildningar*. Rapport 2020:17.

Universitetskanslersämbetet, *Lärarutbildningarna: Kvalitet, utmaningar och strategier 2016–2022*. Rapport 2023:9.

Återrapportering till regeringen

Universitetskanslersämbetet, *Nationellt system för kvalitetssäkring av högre utbildning – redovisning av ett regeringsuppdrag*. Rapport 2016:15.

Universitetskanslersämbetet, *Kvalitetssäkring av forskning – Rapportering av ett regeringsuppdrag*. Rapport 2018:2.

Universitetskanslersämbetet, *Granskning av lärosätenas kvalitetssäkring av forskning – Rapportering av ett analys- och metodutvecklingsarbete*. Rapport 2019:6.

Universitetskanslersämbetet, *Kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling 2019 – Redovisning till regeringen*. 2020, reg.nr 412-00562-19.

Universitetskanslersämbetet, *Kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling 2020. Redovisning till regeringen. Rapport 2021:21.*

Universitetskanslersämbetet, *Kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling 2021. Redovisning till regeringen. 2022, reg.nr 412-00221-22.*

Vägledningar

Examenstillståndsprövning

Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för ansökan om tillstånd att utfärda examen. 2016, reviderad 2018 och 2021, reg.nr 112-41-18.*

Lärosätessgranskning

Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för granskning av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete – pilotstudie. 2016.*

Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för granskning av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete. 2016, reviderad 2018, reg.nr 411-00083-18.*

Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för granskning av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete. 2016, reviderad 2020, reg.nr 411-00156-20.*

Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för granskning av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete avseende forskning. Rapport 2019:13.*

Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för granskning av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete avseende forskning. Reviderad 2021. Rapport 2021:15.*

Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för uppföljning av granskning av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete. 2020, reg.nr 411-00155-20.*

Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för uppföljning av granskning av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete. 2021, reviderad 2022, reg.nr 411-00293-21.*

Utbildningsutvärdering

Universitetskanslersämbetet, *Kvalitetsutvärdering av utbildning på forskarnivå. Reviderad 2015. Rapport 2014:18.*

Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för pilotutvärdering av förskole- och grundläroarbete. 2016.*

Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för utbildningsutvärdering på grundnivå och avancerad nivå. 2016, reviderad 2018, reg.nr 411-00498-16.*

Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för utbildningsutvärdering på forskarnivå*. 2016, reviderad 2018, reg.nr 411-00044-18.

Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för uppföljning av utbildningar med ifrågasatt kvalitet – Utbildningsutvärderingar på grundnivå och avancerad nivå samt forskarnivå*. 2018, reviderad 2020, reg.nr 411-262-20.

Tematisk utvärdering

Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för tematisk utvärdering av hållbar utveckling*. 2016, reg.nr 411-00263-17.

Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för tematisk utvärdering av breddad rekrytering*. 2020, reg.nr 411-00545-19.

Universitetskanslersämbetet, *Vägledning för tematisk utvärdering av utbildning som leder till sjuksköterskeexamen*. 2021, reg.nr 411-00445-20.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapssamhälle. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

uka.se

